

30K-1
1844

**работніца
і сялянка**

9

1972

+прилож.

Максім ТАНК

Эх вы, песні...

Думы мої, думы мої...
Нащо стали на папері
Сумнымі рыдамі?..

Т. ШАУЧЭНКА

Эх вы, песні, мае песні
З ніў, з дуброў цяністых,
Ад сярпа, касы, сякеры,
Ад крыніц бруістых!
Не пісаў бы, не складаў бы
Я вас, думы-песні,
Каб не вецер шызакрылы,
Вецер напрудвесні;
Каб не вербы над магілай
І не шум бярозкі

Над прасёлачнай дарогай,
Над маёю вёскай;
І не кагарак пужлівых
Гоман — крык балючы,
Каб не білася так Нарач
Аб крутыя кручы;
Каб не тыя маладыя
Дні ў мурах астрожных
І напевы векавыя
Сосен прыдарожных,
Не знайду спакою з вамі,
Песні гневу, болю,
З сэрца просіцца самі
Вырвацца на волю.
1935

AVE MARIA

Звон кафедральны кліча на Ave.
З цесных завулкаў злева і справа
Гуртам манахкі ў чорным адзенні
Цягнуцца, быццам сумныя цені.
Тут і старыя, і маладыя,—
Ave Maria...

Я не звярнуў бы і ўвагі можа,
Каб не пабачыў між іх прыгожай
Адной манахкі, якая мае
Не больш, хіба, як семнаццаць маяў;
Чорныя вочы, бровы густыя,—
Ave Maria!

Нат пад жалобнай вопраткай чорнай
Ты адгадаеш: стан непакорны,
Ножкі, якімі б на карнавалах
І захапляла і чаравала,
Смуглыя рукі, грудзі тугія,—
Ave Maria!

Глядзіць набожна на крыж пятровы,
А я малюся на яе бровы:
Няўжо, красуня, ты не шкадуеш,
Што хараство і жыццё марнуеш!

Як танцавалі б ножкі такія,—
Ave Maria!

Цябе атрутаю апаілі,
Ружанцам рукі табе скруцілі.
Смялей парві ты яго, не бойся!
У полі недзе шуміць калоссе...
О, як бы жалі рукі такія,—
Ave Maria!

А потым хутка прыйшло б каханне,
Страчала б з мілым свой зolak ранні.
А потым стала б ты гаспадыняй
І калыхала б сваю дзяціну!
О, як кармілі б грудзі такія,—
Ave Maria!

Не знаю, можа, мая малітва
Мне памагла б выйграць гэтую бітву,
Але пазвалі яе; манашка
Пайшла за ўсімі, ўздыхнуўшы цяжка,
Пад зводы змрочныя і глухія,—
Ave Maria..

1957

Маці

Старая маці за лучынай
Кашулю шые і ўзор
Выводзіць песняй салаўінай,
Шляхамі святаянскіх зор.

Сын — вольны сокал — партызаніць,
Але настане час, з лясой
Ён у кашулі вышыванай
Да маці вернецца дамоў.

А можа, можа, злая куля
Упляце ва ўзор смяротны цень,
Чырвонай ружай на кашулі
Кроў дарагая зацвіце.

Не, не павінен ён загінуць.
Старая хіліць галаву,
І слёзы на кашулю сына
З вачэй гарачыя плывуць.

Паўночны сон не хмарыць маці.
На шыбах пачынае дзень,
Чырвонай ніткаю закладзе
Тчэ на кужэльным палатне.

Закляцце ад варожай кулі,
Ад лютай смерці, ад пятлі,
Ад груганоў, каб праз кашулю
Дастань да сэрца не змаглі.
1943

Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!

работніца і сялянка

№ 9 ВЕРАСЕНЬ
1972

ШТОМЕСЯЧНЫ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫ
І ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІ ЧАСОПІС

ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ
ВЫДАЕЦЦА 3 ЛІСТАПАДА 1924 г.

Выдавецтва ЦК КП Беларусі

Як я стаў паэтам

Адказ на шматлікія запіскі

Паходжу я з тых ваколіц,
Дзе, павітаўшыся, пытаюцца:
— Ці ёсць новыя песні!

Помню:
У кірмашовы дзень
Я ўстаў да пеўняў,
Каб паспець,
Калі мядзельскія крамнікі і рыбакі,
Крывіцкія гарбары і рымары,
Смаргонскія абараншчыкі і бортнікі,
Даўгінаўскія кавалі і чаканшчыкі,

Крывіцкія ганчары і забаўнікі,
Куранецкія бондары і рэзчыкі
Параскладаюць свой тавар.

Тут і набыў я,
За прададзеныя лапці і венікі,
Вялізнае рэшата.
І калі пачаў на ім—
Жменьку за жменькай—
Прасяваць нашу зямлю,
Убачыў на дне рэшата
Песні.
1971

Вераменкава. Ткачыха. Адна з першых запісала ў сваіх асабістых абавязацельствах выканаць пяцігодку за чатыры гады. І не словам, а справай даказвае, што гэта ёй пад сілу. Ды і не толькі гэта. Анастасія Іванаўна прымае актыўны ўдзел у грамадскім жыцці калектыву. А хіба ўступіць ёй Леакадзія Фёдраўна Трусава, дэпутат нашага раённага Савета? А як умела кіруе канструктарскім аддзелам Клаўдзія Іванаўна Лебедзева, рацыяналізатар,

пакаленне, як самую дарагую спадчыну, мы перадаем пачуцці дружбы і інтэрнацыяналізму. Пачуцці, якія не слабеюць ад часу, а ўсё мацнеюць і мацнеюць у нашых дзеях, у новых пакаленнях. Трэба пабачыць, як шчыра сябруюць настаўнікі і вучні нашай 47-й сярэдняй школы з калектывам такой жа 47-й школы горада Фрунзе. На працягу некалькіх год яны перапісваюцца, абменьваюцца сваім вопытам, ездзяць у госці: мінчане ў Фрунзе,

ных відах спорту, паказвалі канцэрты сваёй мастацкай самадзейнасці, знаёміліся з прадпрыемствамі, шчыра, сардэчна гутарылі.

Да ўсяго сказанага хачу дадаць, што райком партыі аддае зараз гэтай рабоце найвялікшую ўвагу. У кожным клубе, чырвоным кутку, інтэрнаце, кінатэатры дзейнічаюць лекторы або кіналекторы, прысвечаныя 50-годдзю СССР. Вось некаторыя з іх: «Саюз непарушны рэспублік свабодных», «Ленін—

ЯК САМУЮ ДАРАГУЮ СПАДЧЫНУ

Р. С. ПІЕНАВА,

сакратар Ленінскага райкома КПБ г. Мінска

ШТО і казаць, пяцідзесяцігоддзе з дня стварэння непарушнага Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік—галоўная палітычная падзея ў жыцці ўсіх народаў нашай краіны, нашай рэспублікі і яе сталіцы. З вялікім натхненнем рыхтуюцца працоўныя нашага Ленінскага раёна да гэтай знамянальнай падзеі.

На кожным прадпрыемстве, ва ўсіх установах і арганізацыях распрацаваны і пачаты ажыццяўляюцца спецыяльныя юбілейныя планы, поўным ходам ідзе сацыялістычнае спарорніцтва. І нас вельмі радуе, што ўсё лепшых вынікаў у ім дасягаюць калектывы заводаў імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, мотавеласіпеднага, доследна-механічнага, камвольнага камбіната, фабрыкі імя Крупскай, кандытарскага вытворчага аб'яднання «Камунарка» і іншых прадпрыемстваў.

Ды і не толькі калектывы, а і кожны рабочы, інжынер-на-тэхнічны работнік стараецца як найлепш выканаць сваё індывідуальнае творчае заданне, унесці асабісты ўклад у фонд пяцігодкі і сустрэць пяцідзесяцігоддзе брацкага саюза рэспублік як сваё ўласнае свята. Зайдзіце на Мінскі камвольны камбінат. Прадпрыемства амаль цалкам жаночае. І калі б вам захацелася сустрэцца з лепшымі сябрамі лепшых, на гэта спатрэбіўся б не адзін дзень. Я назаў тут толькі некаторых з іх.

Вось Анастасія Іванаўна

прапагандыст, шчыры чалавек! Бясконца можна расказаць і пра Кацярыну Ільінічу Лось, якая кіруе ткацкай вытворчасцю, і пра многіх, многіх іншых.

Але гэта так, да слова. Такіх прыкладаў шмат на ўсіх прадпрыемствах, ва ўсіх гарадах і ў кожнай рэспубліцы. Я ў гэтым ніколі не сумняваюся, бо многія нашы працоўныя калектывы знаходзяцца ў цесным кантакце з аднолькавымі па профілю прадпрыемствамі і ўстановамі розных саюзных рэспублік. Спартарнічаюць, праводзяць сумесныя мерапрыемствы, вучацца адзін у аднаго. Напрыклад, той жа камвольны камбінат Мінска ўсё часцей супрацоўнічае з камвольным камбінатам Краснадара. Швейнае вытворчае аб'яднанне імя Крупскай—з літоўскай фабрыкай «Лелія», мінскі інстытут «Белдзяржпраект»—з аналагічным харкаўскім інстытутам, наш завод эндакрынных прэпаратаў—з Бакінскім заводам медыцынскіх прэпаратаў.

Такія адносіны ўзаемна ўзбагачаюць калектывы, дапамагаюць на практыцы лепш зразумець асновы ленинскай нацыянальнай палітыкі, лепш ведаць асаблівасці жыцця і працы ў іншых саюзных рэспубліках. Гэта вельмі добра. Я ўжо не кажу пра тое, якой маналітнай сілай заўсёды была і застаецца непарушная дружба савецкіх народаў на шляху шматлікіх выпрабаванняў і перашкод.

Вось чаму з пакалення ў

фрунзенцы да нас. У мінулым навукальным годзе правялі фестываль сяброўства. Тут былі і канцэрты нацыянальнай мастацкай самадзейнасці, і спартыўныя спаборніцтвы, і шчырыя гутаркі, і дзіцячыя гульні. Сёлета гэты сувязі сталі яшчэ цяснейшымі.

Вельмі ганарэцца сваімі сябрамі з Латвіі вучні 112-й школы. У пісьмах падлеткі расказваюць адзін аднаму аб жыцці сваіх народаў, аб развіцці рэспублік за гады Савецкай улады. У школе створан клуб інтэрнацыянальнай дружбы, які кіруе ўсёй гэтай работай. Праводзяцца «тыдні сяброўства», піянерскія мітынгі, завочныя падарожжы ў замежныя краіны, тэматычныя віктарыны. Усё гэта не толькі пашырае круггляд школьнікаў, але і спрыяе іх патрыятычнаму выхаванню.

Пастаянныя кантакты ўстанавіў Мінскі тэатр лялек з аналагічнымі тэатрамі Кіева, Рыгі, Вільнюса, Каўнаса, Таліна. Гэта ідэяна ўзбагачае творчых работнікаў нашага тэатра.

Ды хіба пра ўсё і пра ўсіх раскажаш! У перыяд падрыхтоўкі да пяцідзесяцігоддзя СССР многія калектывы раёна пачалі праводзіць фестываль сяброўства, тэарэтычныя канферэнцыі, вечары на тэму: «У братняй сям'і народаў савецкіх», тыдні саюзных рэспублік. На камвольным камбінате такі фестываль праходзіў два дні, на працягу якіх гаспадары і госці (а яны прыехалі з 7 саюзных рэспублік) спартарнічалі па роз-

стваральнік і заснавальнік Савецкай многанацыянальнай дзяржавы», «Слаўся, Айчына наша свабодная», «Наша Радзіма—Савецкі Саюз» і г. д.

І наогул лекцыійная прапаганда набывае ўсё больш шматпланавы характар. Узяць, напрыклад, Мінскі мотавеласіпедны завод. Сёлета тут прачытана ўжо звыш 400 лекцый на розныя тэмы. Але большасць іх прысвечана 50-годдзю з дня стварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. На заводзе добра працуе свая арганізацыя «Веды». І не толькі свая. Заўсёды гатовы прыйсці на дапамогу раённая і гарадская арганізацыі таго ж таварыства «Веды». Усё гэта стварае шырокія магчымасці для ўсебаковага і глыбокага вывучэння важнейшых тэарэтычных пытанняў марксісцка-ленинскай нацыянальнай палітыкі. І самае галоўнае—тэарэтычна абгрунтавае практычнае здзяйсненне гэтай палітыкі.

Пра ўсё гэта, пра ідэалагічную работу, якую праводзіць зараз райком, можна расказаць і расказаць. Можна прасачыць, як плёна адбіваецца яна на выхаванні дзяцей, на працы людзей, творчых дасягненнях. Пройдзе яшчэ тры месяцы, і прадпрыемствы, установы і арганізацыі нашага раёна будуць рапартаваць аб тым, як выканалі юбілейныя абавязацельствы, чым сустрэкаем 50-годдзе Савецкага Саюза. І рапартаваць будзе аб чым.

Дзяржаўная
бібліятэка
БССР
Імя У. І. Леніна

ВЕРНЕМСЯ НА СВІТАННІ

Фота У. Вяхоткі.

І яшчэ раз—дзень добры табе, сінявокі азёрны край, Браслаўшчына! Пэўна, няма такога чалавека на зямлі, якога б не ўзяла ў палон твая непаўторная і такая простая, няхітрая беларуская краса. Вось і яе, студэнтку-практыкантку, аднойчы зачаравалі бяскрайняя сінь тваіх азёраў, зялёныя карункі лясоў над імі, і белыя лодкі, і белыя чайкі, і спакойныя, гасцінныя людзі. Яна магла б не вярнуцца сюды, магла б папрасіць іншае накіраванне—у яе, выдатніцы Калінінградскага рыбнага інстытута, быў вялікі выбар. Магла б паехаць бліжэй да родных сваіх мясцін, туды, дзе і сёння ў старым украінскім гарадку Глухаве жывуць яе бацькі і свякроў, дзе было б ёй куды лягчэй пад наглядом дзвюх бабуль выходзіць сваю Светку.

— Урэшце, магла б пайсці на рыбацкім судне ў мора,—і такая думка была,—з ледзь прыкметным шкадаваннем, так, як успамінаюць дарослыя людзі свае нязбыўныя мары, гаворыць яна. Што ж, рамантыка! Хто з нас не аддаў ёй у свой час даніну...

Але яна засталася тут. І я не пытаюся, ці задаволеная яна сваім лёсам, сваім выбарам. Ёсць людзі, да якіх няёмка адрасаваць такое пытанне. На іх проста трэба вельмі ўважліва паглядзець, паслухаць, як яны размаўляюць пра ўсё свае справы. А яшчэ—аднойчы адчуць, якая цеплыня і шчасце прагучаць у голасе чалавека, калі ён скажа так:

— Мы з мужам, бачыце, чарнявыя. А ў дачушкі нашай, Светкі, ільняныя валасы і вочы блакітныя. Як у беларускай дзяўчынкі. Пэўна, ад возера ўзяла блакіт...

Пяць гадоў назад—усяго толькі пяць!—яна прыязджала сюды на практыку. Потым прыехала з дыпламам тэхнолага рыбнай прамысловасці, пачала працаваць майстрам кансервавага цэха, потым стала тэхнолагам завода. Сёння яна, Людміла Іванаўна Гаран,—дырэктар Браслаўскага рыбнага завода. «Кар'ера» маланкавая, магла б незнарок і галаву ўскружыць.

Кар'ера... Не да яе, да гэтай маладой жанчыны—так і хочацца назваць яе Людай, як многія яшчэ дасюль завуць яе на рыбацкім пасёлку,—пасуе гэтае слова.

— Я марыла быць добрым спецыялістам сваёй справы і ніколі не імкнулася на пасаду кіраўніка. Сама дзіўлюся, як гэта здарылася. Ведаеце,—гэта яна сказала зусім ціха, даверліва,—дасюль яшчэ неяк не навучылася, а можа так ніколі і не навучыся загадваць. Я часцей за ўсё прашу: «Зрабіце, калі ласка, тое, зрабіце гэта».

— І людзі слухаюць? Разумеюць вас?

— Часцей за ўсё—разумеюць. Асабліва жанчыны. Але іншы раз, бывае, і «металу» крышку ў голасе не пашкодзіла б.

Прыйдзе ці не прыйдзе такі час, калі дырэктар выпрацуе і «метал» у голасе і ўсе іншыя якасці валявога кіраўніка, ці застанеца вась такой, як сёння, проста, спагадлівай («самая яркая рыса яе характару—спагадлівасць»,—сказаў адзін чалавек на заводзе), энергічнай («з энергіяй бярэцца за справу, малайчына»,—сказаў другі),—не будзем загадваць наперад. Псіхалагічнымі праблемамі чалавека, раптам надзеленага ўладай, Людміла Іванаўна пакуль яшчэ па-сапраўднаму не займаецца. Ёсць вера ў людзей, ёсць упэўненасць, што кожны чалавек раней ці пазней убачыць: не пра сябе яна дбае, не для сябе стараецца. Для ўсіх, для справы перш за ўсё. Добрае слова хутчэй знойдзе дарогу да сэрца, гэта правэрана ўжо тысячы разоў.

А пакуль што—справы, справы. Праблемы і клопаты дырэктара. Людзям патрэбна рыба, патрэбна свежая, кансервавая, вэнджаная. Мінск і Віцебск—два вялікія гарады, два прамысловыя цэнтры нашай рэспублікі, атрымліваюць рыбу з Браслава: свежую, кансервы, вэнджаную. Як бы ні хвалілі завод за выкананне плана (яшчэ не было выпадку, каб іх калектыў не справіўся са сваімі абавязкамі), але і яна, дырэктар, і тыя, хто ловіць рыбу, хто яе апрацоўвае, ведаюць—не па лічбах, бо тут усё бывае ў парадку, а па людскіх запатрабаваннях ведаюць: мала!

Гэты завод не падобны на іншыя, і само слова «завод» неяк не гучыць, калі на хвіліну ўявіш сабе яго структуру. Рабочы дзень пачынаецца на беразе возера, калі выходзіць на чарговую пуціну рыбалавецкая брыгада—свая, заводская, ці брыгада суседняга калгаса—усё роўна. І тут пачынаецца першы клопат дырэктара. Як сеці? Як працуе матор на кацеры? Ці ў парадку лодкі? Куды павядзе сёння свой флот «заваднік»—ёсць такая ўмоўная пасада ў рыбакоў? Урэшце, прафесійнае пытанне: колькі тоняў будзе сёння?

У рыбакоў ёсць свае прыкметы, свае звычкі. Смешна крышку, але што зробіш, жанчыну на сваю флатылію ні завошта не возьмуць. Калі ўжо вельмі няёмка адмовіць, то быццам бы і згаджаюцца, але ўсё роўна паціхеньку раней дамоўленага часу адпраўяцца на лоў. Выключэнне толькі яна—дырэктар. Ёй патрэбна ведаць, як і чым мож-

на палегчыць нялёгкую працу рыбака. Мала думаюць інжынеры і канструктары ў нашай рыбнай прамысловасці над новымі тэхнічнымі прыстасаваннямі для лову рыбы ва ўнутраных вадаёмах—вось яе вывад пасля сумесных выхадаў з рыбалоўнымі брыгадамі.

— Мала, кажаце, рыбы? Сапраўды, малавата, хоць уловы не такія ўжо бедныя. Вы толькі гляньце, якія здаравенныя ляшчы, сазаны, вугры, шчупакі водзяцца ў нашых азёрах. А хіба мала ў нашых рыбагадавальніках разводзім мы малявак і выпускаем ва ўсе бліжэйшыя азёры? Мільёны мільёнаў... Нездарма вытрымліваюць азёры, акрамя прамысловага лову, яшчэ і незлічоны паток аматараў, якія прыязджаюць сюды з усіх канцоў краіны (сярод іх і браканьеры яшчэ не перавяліся). Ёсць у нас спецыяльна абсталяваныя зімавальнікі, нерастоўнікі і выростовыя сажалкі. Цэлая сістэма. Нядаўна прывялі ў парадак яшчэ адзін рыбагадавальнік у Чэрніцы. Там некалі княгіня разводзіла рыбу для «свайго стала». Цяпер будзем гадаваць для мільёнаў.

І ўсё ж гаспадары мы яшчэ не зусім добрыя. Колькі малявак каштоўных парод гіне, бо перавозыць іх не на спецыяльных «жыварыбных» машынах з падачай кіслароду. Была ў нас адна такая машына, ды і тую некуды забрала ўпраўленне.

Завод, які не толькі здабывае сам сабе прадукцыю, але і сам яе вырошчвае, нібы ў калгасах гародніну, — сапраўды незвычайнае прадпрыемства. Дзень сённяшні жыве днём заўтрашнім. Сялянская прыказка: «што пасееш, тое і пажнеш» стала галоўным заповітам для дырэктара. Шкада толькі, што «сеецца» не заўсёды так, як павінна быць, трэба, каб занепакоілася хоць крышку наша ўпраўленне...

А вось і ён сам, завод. Не вельмі вялікі, здаецца, пакуль не загавораць на сваёй мове лічбы. А калі загавораць... Гадавы план кансервавага цэха—780 туб кансерваў. Што такое туба? Тысяча ўмоўных бляшанак, такіх, як, напрыклад, добра знаёмы нам часцік у тамаце. 780 тысяч бляшанак камбалы, стаўрыды, скумбры, селядца ў масле, часціка ў тамаце, часціка з гароднінай. А ў вяглярным цэху—скумбрыя, стаўрыда, траска халоднага і гарачага вэнджання (марскую рыбу завод атрымлівае з Прыбалтыкі). Тысячы цэнтрэраў прадукцыі ідуць адсюль у Мінск, у Віцебск. Ідуць да нашага стала.

А цяпер на хвілінку яшчэ раз вернемся да размовы пра «кар'еру». Сапраўды, чаму зусім яшчэ маладога спецыяліста—Людміла Гаран няма і трыццаці—«цераз галовы» старэйшых і больш вопытных людзей (а было некалькі такіх прэтэндэнтаў у раённым цэнтры) назначылі дырэктарам?

Самымі нечаканымі для яе былі характарыстыка і рэкамендацыя папярэдняга дырэктара, Мальгіной.

— Нашы ўзаемаадносіны пачыналіся не мірна. Яшчэ ў час практыкі я заўважыла непаладкі ў цэху. А потым, калі стала тэхнолагам, даволі рэзка крытыкавала дырэктара, настойвала на рэканструкцыі цэха. Пра спецвопратку і наогул пра ўмовы працы гаварыла... Харошы чалавек была наша Мальгіна, энергічная, справядлівая, але гарачая, заўваг і крытыкі не надта любіла. І спрачаліся мы з ёй даволі рэзка.

— Крытыкаваць лягчэй за ўсё,—гарачылася яна.—Хай бы сама ўзялася ды зрабіла... Мала што вас там у інстытуце вучылі, жыццё сваё ўмовы дыктую, маладая яшчэ вучыцца!

Пашуміць, пашуміць, бывала, і сціхне. І прыслухаецца, і задумаецца. Калі перайшла ад нас на іншую работу, настаяла ва ўпраўленні, каб завод узначаліла я. Шмат зроблена тут яе рукамі, і, пэўна, спадзявалася Мальгіна, што і я буду гэтак жа, як і яна, душою хварэць за справу...

Па плану праз некалькі год павінен увайсці ў строй новы кансервавы цэх. А пакуль што... парушаўся тэхналагічны працэс вырабы кансерваў, цесна, нязручна было ў цэху. Гатовая рыба ішла праз памяшканне, дзе адбывалася пярвічная апрацоўка, а гэтага нельга дапускаць. Былы дырэктар лічыла непатрэбным брацца за рэканструкцыю цэха: «няма чаго латаць старыя дзіркі».

Людміла Гаран вырашыла па-свойму: чакаць болей нельга. Спыніла завод на некаторы час, зрабіла перастаноўку абсталявання, рамонт. «Нават сцены афарбавалі згодна з сучаснымі нормамі вытворчай эстэтыкі, у салатавы колер». І за некалькі месяцаў рэканструкцыя цалкам апраўдала сябе. Смеласць—уласцівасць маладых.

І яшчэ адна шчаслівая якасць маладых. Пачуццё сучаснасці. У наш час чысціць рыбу так, як пры цару Гарогу?

Людміла Іванаўна Гаран.

Выходзім на промысел...

Непрадукцыйная, непрывабная работа. «Новая мятла» — новы дырэктар тэрмінова заказвае спецыяльны лусказдымны барабан на Нежынскім заводзе, з дня на дзень ён павінен прыбыць.

Ну а людзі, узаемаадносіны з імі? Як склаліся яны без «металу ў голасе»?

— Няма такога чалавека, на якога я магла б сёння пакрыўдзіцца. Усе працуюць, стараюцца, дапамагаюць мне. І майстар кансервавага цэха Ірына Цырклевіч, і эканаміст Клара Борман, і брыгадзір рыбнай брыгады Васіль Латохін, і заваднік, самы паважаны рыбак Дзій Данілаў, і лепшыя нашы работніцы Алена Лабэцкая, Фаіна Данілава, Альдона Тука, Аляксандра Бужэра, Ганна Петраш-кевіч. І многія, многія...

Нават наш шафёр Аляксей Дзмітрыеў, самы шумлівы і незгаворлівы на першы погляд чалавек. Бывае, папросіш яго ў выхадны ці святочны дзень: выязджай тэрмінова ў рэйс, трэба прывезці рыбу са станцыі. Раскрычыцца: «Не паеду і ўсё тут! Не прымусяце! Няма такога закона!» І першы праз некалькі хвілін падымецца і скажа: «Ну, хлопцы, пайшлі, чаго тут расселіся, ехаць трэба!».

...Белыя катэджы рыбакоў вясёлай чародкай збягаюць уніз ад завода ледзь не да самага сіняга возера. Толькі маладзенькі, яшчэ нават не падлетак, а зусім яшчэ дзіця-лясок аддзяляе возера ад пасёлка. Жывуць у гэтых доміках людзі даверлівыя і сардэчныя, жывуць адной сям'ёй. Няма тут ні агарож, ні платоў, не замыкаюцца дзверы дамоў. Можа ад прафесіі—бываюць тут і штормы свае, і навальніцы грымяць, і непагадзь восеньская б'е па твары ў час пучыны,—можа ад прыроды і прыгажосці гэтага краю пайшла такая даверлівасць і спагада паміж людзьмі? Кожны раз вечарам ледзь не ўвесь пасёлак збіраецца на беразе, каб памахаць рыбакам на развітанне рукой, пажадаць шчаслівай пучыны. І ў адказ гучыць:

— Вернемся на святанні!

...У адным з такіх, як усе тут, белых домікаў жыве сям'я дырэктара рыбзавода. Расце ў гэтым доме чатырохгадовая дзяўчынка, тая самая, у якой блакітныя вочы і светлыя, як амаль ва ўсіх дзяцей браслаўскіх рыбакоў, валасы.

СПЫНІЦЦА, АЗІРНУЦЦА...

Кажуць, чалавек прыгожы ў той ступені, у якой ён упрыгожвае жыццё іншых людзей. І шчаслівы ён, напэўна, настолькі, наколькі прыносіць шчасце і радасць людзям, сваім блізкім, родным. Затое які ён агідны, мязготны і брыдкі, калі псуе, нявечыць жыццё сваіх блізкіх, нават народжаных ім дзяцей!

Зноў і зноў думаю пра гэта, чытаючы пісьмо, з якім звярнулася жанчына ў рэдакцыю нашага часопіса. Ёй сорамна называць сваякамі тых, пра каго піша. І таму мне не хочацца ўспамінаць тут яе прозвішча. А гісторыя сваякоў, як ні горка, банальная і не новая.

Кацярына і Віктар Рачыцкія жывуць сумесна ўжо 16 гадоў, жывуць у Мінску, па Запарожскаму завулку, 18, кв. 3. Каб муж не співаўся з сябрамі дзе-небудзь за вуглом, маладая жонка калісьці пачала купляць яму з палучкі па чацвярцінцы. Дома распівалі яе разам. Неўзабаве чацвярцінкі стала мала. З'явілася паўлітроўка. І ўжо не з палучкі — кожны выхадны. А потым ледзь не штодня.

Між тым нарадзіўся сын, дачка, яшчэ сын. І вось радкі з пісьма ў рэдакцыю: «Я ўпэўнена, што вы не пакінеце без увагі гэты сігнал, і мы выратуем няшчасных дзяцей...»

Кожны з нас цвёрда ведае: савецкія людзі, наша грамадскасць, прадстаўнікі ўлады не застануцца абыякавымі да лёсу любога дзіцяці, бо нарадзілася яно для шчасця, і ў нас для гэтага створана ўсё магчымае. Да якой жа дэградацыі трэба дайсці, каб укарасці шчасце ў сваіх уласных дзяцей!

Гэтых дзяцей напаткала якраз такое гора. Бацькі не затрымліваюцца надоўга ні на адной рабоце. Працвярэжваюцца толькі тады, калі ў кішэнні ні капейкі грошай. Дзеці жывуць галаднавата, у вечным страху, часта хварэюць і радуюцца, калі іх кладуць у бальніцу.

Украдзена не толькі дзяцінства. Паводзіны бацькоў адбіліся на здольнасцях дзяцей. Дзеці дрэнна вучацца, адстаюць у развіцці ад сваіх аднагодкаў. Чым кампенсавалі гэта? Бутэлькай віна, якую бацька з маці гатовы падзяліць з сынам? З тым самым, што ўладкаваны ў школу-інтэрнат для недарэзвітых дзяцей?

На большае такія людзі не здатны. Не здатны нават уявіць, які прыгавор ім вынесуць дзеці, калі вырастуць, а самі яны, Віктар з Кацярынай, састарэюць. Трэба сказаць, што яны і тут паказваюць сынам і дачцэ «варты» прыклад. Маці Кацярыны пасля смерці мужа адна выгадала сям'ю дзяцей. І на старасці год мусіла спаганяць з іх аліменты сабе на пражыццё. Ды і Віктар да гэтага часу не маці дапамагае, а ад яе стараецца атрымаць як найбольш.

Колькі такіх трагедый пароджана п'янствам! Электронна-вылічальныя машыны могуць падлічыць, якія страты наносіць вытворчасці п'яніцы. У працвярэзніках раскажуць, якія яны агідныя. У псіха-неўралагічных бальніцах і дыспансерах ведаюць, чым і як канчаюць многія з іх сваё бясплаўнае жыццё. Але як і хто вызначыць, якую страту, якую шкоду пакідаюць яны народжанаму імі пакаленню?

Ці не таму ўсё большую і большую вастрыню і рашучасць набывае барацьба з п'янствам? Вы чыталі пастановы партыі і ўрада. Вы ведаеце, якія мерапрыемствы накіраваны на гэта. Але ўсе гэтыя захады будуць малаэфектыўныя, калі мы будзем безуважна пазіраць на тое, як іх парушаюць.

Вось чаму ў працоўным калектыве, у аўтобусе, у магазіне, на вуліцы ніякага спуску не павінна быць п'яніцам і парушальнікам грамадскага парадку. І самае галоўнае — ніякага патурання дома, у сям'і.

Паслухайце, што піша мне знаёмая настаўніца:

«Не крыўдуйце, што доўга не пісала. Было столькі бяды і непрыемнасцей, што, здавалася, не вытрываю. Муж вельмі піў. Колькі сіл і здароўя ў мяне пайшло, каб прывесці яго ў нармальны чалавечы стан...»

У яе хапіла сіл устаяць і дапамагчы мужу справіцца са сваёю слабасцю. Толькі дапамагала яна яму не так, як Кацярына Рачыцкая.

Зноў і зноў думаю: які цудоўны бывае чалавек, калі ён усяляе высакароднасць, упрыгожвае, узвышае над самім сабой іншага чалавека, калі разам яны глядзяць на жыццё шчаслівымі, незамутнёнымі вачыма.

А. ЗАХАРЭНКА

— Пакажы, дзе твае іксы...

Фота А. Борчыка.

КАЛІ Ніна Антоненка скончыла Беларускае сельскагаспадарчае акадэмію, ёй прысвоілі званне вучонага агранома-раслінавода. У саўгасе «Гарадзішча» прынялі на пасаду агранома-садавода. Потым узвялі ў ранг упраўляючага вытворчым участкам. Апошнія чатыры гады Ніна Мікалаеўна — сакратар саўгаснага партыйнага камітэта. Член Магілёўскага абкома Кампартыі Беларусі. Узнагароджана ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

...«Зіма тоўстай белай коўдрай укрыла зямлю», — так заўжды пісалі сакавіцкія газеты. Прыехаў я сёлета ранней вясной у саўгас. Снегу ледзь-ледзь відаць на полі. І таму ў сакратарскім кабінце была незвычайная для суботы мнагалюднасць. Тут дырэктар саўгаса Трафім Іванавіч Галіца, тут амаль усе «галоўныя». Галоўны аграном Іван Сцяпанавіч Плоткін, галоўны заатэхнік Леанід Дзмітравіч Сухавееў, галоўны эканаміст Уладзімір Васільевіч Громаў. Усе схіліліся да стала, вывучаюць «маналіты» з азімымі. Стан пасеваў, як вы памятаеце, сёлетняй вясной вельмі трывожыў хлебараба. Без «белай коўдры» апынуліся азімыя.

— Вытрымалі, малайцы!

Хто малайцы? Зялёненькія травінкі, што тырчалі з кавалкаў глебы? Жыта, што перажыло няласкавую зіму? А можа людзі, якія пастараліся?

У пачатку мінулай восені, калі ў саўгасе, здавалася, на ўсё дэфіцыт: і на людзей, і на машыны, і на час, — партком настаяў: азімы клін — усе 666 гектараў — засеяць не марудзячы. У тыя тэрміны, што прапануюцца хлебаробскай навукай. Не хапала механізатараў. Ніна Мікалаеўна звярнулася да трактарыстаў — камуністаў Міколы Самусенкі, Васіля Картонава, каб пераселі на гусенічны трактар, дапамаглі сеяць. Ніхто не адмовіўся.

...Напярэдадні жніва трактарыст Самусенка ўжо сам звярнуўся да Ніны Мікалаеўны:

— Чаму, таварыш сакратар, па вырошчванню бульбы ёсць механізаваныя звенні, а па збожжы няма? Я азімыя сеяў, я хачу ўбіраць. Вунь які ўраджай вымахаў. Камбайн давайце самы стары.

— Правільная думка, Мікалай Аляксандравіч, так, напэўна, і зробім...

Дачка селяніна і настаўніцы Ніна Антоненка ўзяла ў спадчыну ад бацькоў цэлых два багачы: вялікую адданасць сельскай працы і талент вучыць людзей добраму.

Між іншым, Ніна Мікалаеўна жартаўліва наракала:

— Агітую моладзь, каб палюбіла сельскую гаспадарку. І першымі «ахвярамі» маёй школьнай прафарыентацыі аказаліся мае ж дзеці... Паехалі старэйшыя мае дваіняткі ў тэхнікум механізацыі сельскай гаспадаркі, што ў Клічаве. Ну,

САКРАТАР

Валодзя — гэта зразумела, ён хлопец. А Ала? На механіка вучыцца... Ці жаночая гэта справа?

Гарэзлівая ўсмішка выдае сапраўдны настрой. Не абуралася маці. Наадварот, ёй падабаецца выбар дачкі.

З хлебаробствам звязалі сваё жыццё не толькі дзеці Антоненка. У майстэрні, на фермах, у будаўнічай брыгадзе шмат юнакоў і дзяўчат. Жывёлавод Вячаслава Кроцікава скончыла дзесяцігодку, шафёр Віктар Галанаў займаецца ў вярхняй школе. 54 камсамольцы на саўгасным уліку.

...Саўгас эканамічна моцны. Некалькі лічбаў на сцяне даведачна-інфармацыйнага цэнтры, ёмістых, унушальных, умясцілі ў сябе леташнія здабыткі саўгаса. Па 24,2 цэнтнера збажыны з гектара на круг, па 119,6 цэнтнера мяса і 390 цэнтнераў малака на 100 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў. Прыбытак склаў 418 тысяч рублёў.

...Сённяшняе хлебаробства праца мала чым нагадвае юнацтва сялянскую працу — дзедаўскую. Карпусы жывёлагадоўчага гарадка — як сапраўдны завод. Побач вежы, краны, снуоць ваганеткі. Завод па вытворчасці мяса і малака. А называецца проста — ферма буйной рагатай жывёлы. Даяркі Настасся Давыдзенка, Ганна Гузікава, Настасся Сіверына, Таццяна Батурына ў белых халатах, нібы медсёстры. Тут навокал тэхніка, яна любіць чысціню, акуратнасць. У час даення рукі жанчын не будуць балець. Машыны дояць. І ідуць, ідуць малочныя ручайкі па празрыстых трубах.

Сёння ў «Гарадзішчы» ўгадваюцца контуры будучага аграгорада. Яшчэ нядаўна саўгас патанаў у бездарожжы, а цяпер праз яго пралягла траса Магілёў — Горкі. Паабапал асфальтаванай вуліцы выраслі сучасныя дамы з вадой, цяплом, газам. Маладажонам — ключы ад новых кватэр. Магазін — шкло і мазаіка. Школа па сучаснаму праекту. У клубе зала на 180 месц, шырокаэкраннае кіно. Прафесіянальны тэатры прыязджаюць, свае аматары мастацтваў выступаюць.

Камуністы і іх сакратар Ніна Антоненка клапоцяцца, каб моладзь палюбіла зямлю, працавала сумленна, з карысцю для саўгаса. І, значыць, для сябе.

Сакратарскія будні — гэта, зразумела, сходы, нарады, пасяджэнні. Выклікі ў раён, вобласць. Таксама на нарады. Ка-

рысць ад іх тады, калі яны праводзяцца дзелавіта, мэтанакіравана. 64 камуністы саўгаса «Гарадзішча» жывуць менавіта такім жыццём. У трох цэхавых партыйных арганізацыях, у партыйных групах сходы склікаюцца па самых актуальных пытаннях. І на кожным з іх абавязкова прысутнічаюць сакратар парткома і дырэктар саўгаса. Ніна Мікалаеўна вучыць сваіх сакратароў, партгрупароў быць баявымі і наступальнымі, чулымі і патрабавальнымі. Пры яе ўдзеце на нядаўніх сходах многія партыйцы трымалі справядзачу, як апраўдваюць сваё імя камуніста, як выконваюць Статут КПСС. Выступае чалавек і расказвае, як працуе, як вучыцца, як у сям'і паводзіць сябе. А таварышы добразычліва, але і без скідак даюць ацэнку яго справам.

— І майму мужу, Рыгору Раманавічу, давялося такі экзамен вытрымаць.

Справядзачу камуністаў... Гэта школа выхавання: працавітасці, дысцыплінаванасці, партыйнай сталасці.

У канторы, клубе, на фермах і вуліцах — велізарныя транспаранты: «Нашы сацыялістычныя абавязальствы ў гонар 50-годдзя ўтварэння СССР». Перш чым перасяліцца на стэнды, гэтыя лічбы па прапанове парткома былі скрупулёзна абмеркаваны партыйнымі сходамі, агульнымі рабочымі сходамі на кожным з шасці вытворчых участкаў. І ўзняла калектыўнае рашэнне: вырашціць не менш як па 32 цэнтнеры збожжа, 160 цэнтнераў бульбы з гектара, атрымаць на сто гектараў зямельных угоддзяў па 232 цэнтнеры мяса і 450 цэнтнераў малака.

Партком разам з адміністрацыяй, рабочым камітэтам, камсамольскім камітэтам выпрацавалі ўмовы спаборніцтва, формы матэрыяльнага і маральнага заахвочвання. І таксама выставілі на ўсеагульнае абмеркаванне.

Высока ў неба ўпілася карабельная мачта. Над ёй лунае Чырвоны сцяг. У гонар даяркі З. А. Раганавай. Зінаіда Аляксандраўна выканала месячны план па надоях у сваёй групе кароў на 300 працэнтаў. Умеюць у «Гарадзішчы» ўшаноўваць ударную працу. Стэнды «Хто сёння ўперадзе», што вісяць у чырвоных кутках, плакаты і альбомы даведачна-інфармацыйнага цэнтры, насценная газета вам раскажуць пра выдатных людзей.

Вісіць ля клуба афіша: «Сёння, у суботу, лекцыя: «Пераварэнне ў жыццё праграмы міру, выпрацаванай XXIV з'ездам КПСС». Лектар не названы. Але я адразу яго ўбачыў. На сталі ў кабінёце Ніны Мікалаеўны стосік часопісаў, выпісак на знешнепалітычныя тэмы.

— Вы яшчэ і лектар!

— І лектар, і прапагандыст, і палітінфарматар. Толькі не адзіны і не самы лепшы.

Ніна Мікалаеўна называе саўгасных палітбайцоў: галоўнага эканаміста У. В. Громава, дырэктара саўгаса Т. І. Галіцу, галоўнага заатэхніка Л. Д. Сувеева, галоўнага агранома У. С. Плоткіна, галоўнага ветурача А. Я. Скоробагатага, настаўніка М. М. Аўчыннікава, прапагандыстаў, палітінфарматараў, агітатараў.

— А пра нашу пярвічную арганізацыю таварыства «Веды» чулі?

Безумоўна, чуў. Старшыня гарадзішчанскіх лектараў, дырэктар сярэдняй школы Іван Сяргеевіч Сіверын дзяліўся вопытам на абласной канферэнцыі таварыства «Веды». Нават на рэспубліканскім з'ездзе добрае слова пра арганізацыю сказаў.

Сельская гаспадарка — вытворчасць з няспынным цыклам. У горадзе гэта асабліва добра разумеюць хімікі, мета-

лургі, чыгуначнікі. Толькі ў іх ёсць змены, вахты. І тут, у саўгасе, змены, вахты ў жывёлаводаў, механізатараў, паляводаў. А партком працуе бяззменна. І сакратар Ніна Антоненка заўжды на сваёй партыйнай службе. Хочацца сакратару ўсё пабачыць на свае вочы, усюды пабываць. Ездзіць па саўгасных сцежках-дарожках на матацыкле.

І яшчэ ёсць дом і сям'я. Апача блізнят Алы і Валодзі — блізнят-васьмікласнікі Саша і Міша. А колькі клопатаў з дружаласнай Танечкай!

— Мамулька, дапамажы, заблыталася я ў іксах.

Усміхаецца Ніна Мікалаеўна стомлена. Не хапае на ўсё часу. Праўда, у хатніх справах муж Рыгор Раманавіч памагае. У Сашы і Мішы таксама ёсць абавязкі па дому.

Раптам успомніла пра жаночы савет. Штосьці старшыня яго, бухгалтар Вольга Пятроўна Трубкіна, даўно не збірае актывістак. Вось учора шафёр Сычоў п'яны прыехаў, дома куражыўся. Чуткі паплылі, што нехта з жанчын самагонку варыць. Трэба жансавету заняцца імі. Партком вінаваты, не навучыў жансавет працаваць.

А пакуль:

— Пакажы мне, дачушка, гэтыя іксы...

Я. РЭЗНИКАЎ

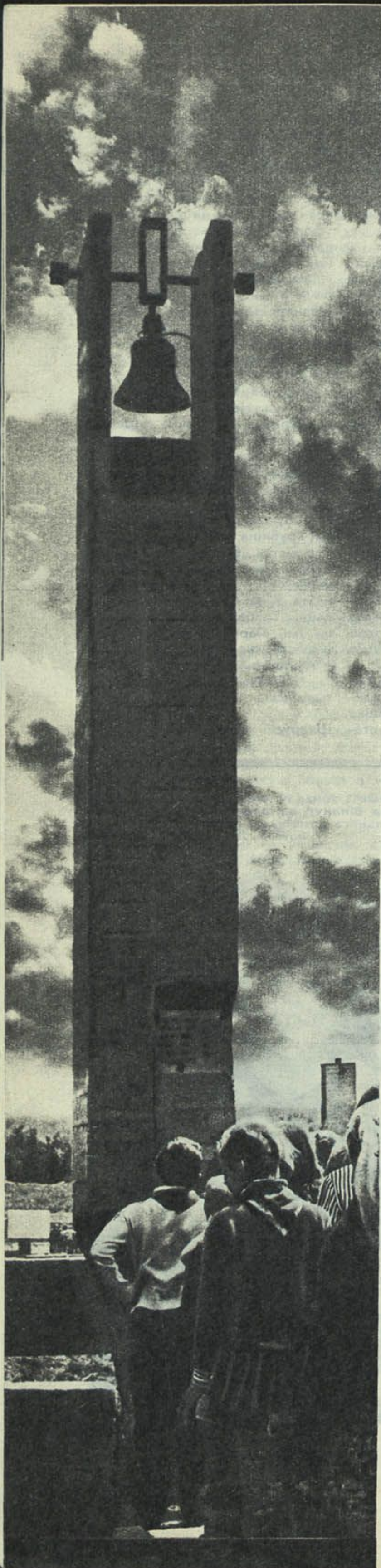
Шклоўскі раён.

Неба вабіць і ткачых і токараў, медсясцёр і студэнтаў. На здымку: Наташа Вінакурава, электраабмотчыца Мінскага камвольнага камбіната, пасля палёту.

Фота У. Лупейкі (БЕЛТА).

ПАРТКОМА

...у беларускай Хатыні гудуць званы. Над палямі, над лясамі, над усёй зямлёй плыве і плыве іх журба.

...У французскім гарадку Арадуры навек нерухома застылі руіны. «Помні!»— гэтым словам сустракаюць яны кожнага, хто прыходзіць і прыязджае сюды.

...Там, дзе была калісьці чэхаславацкая вёска Лідзіцэ, палымнеюць чырвоныя ружы. Цёмна-чырвоныя ружы памяці.

...Да помніка ахвярам атамнай бамбардзіроўкі Хірасімы японскія дзеці кладуць папярковых журавоў— сімвал памяці аб загінуўшых душах.

...Няма помніка ў в'етнамскай вёсачцы Сангмі. Яшчэ не высахла людская кроў, пралітая тут. Яшчэ на ўвесь свет чуваць стогны і плач дзяцей, жанчын, старых— яе былых жыхароў. А брудныя боты амерыканскіх агрэсараў топчуць гэтую шматпакутную зямлю. Вораг забівае, паліць, атручвае ўсё жывое.

І не толькі тут палае агонь вайны. Падаюць бомбы на галовы егіпецкіх школьнікаў. Лютуюць расісты ў Паўднёвай Афрыцы. Пакутуюць за краінамі мужныя барацьбіты за свабоду ў краінах жорсткай дыктатуры. Падымаюць галовы фашысцкія недабіткі і іх падпывалы ў Заходняй Еўропе.

А простыя сумленныя людзі ўсёй планеты хочуць міру і чыстага неба. Попел 50 мільёнаў чалавек, што загінулі ў агні мінулай вайны, стукае ў іх сэрцы. Якая жудасная лічба— 50 мільёнаў! І амаль палавіну— 20 мільёнаў жыццяў— паклала на алтар перамогі над фашызмам наша Савецкая краіна, з іх 2 мільёны 300 тысяч— Беларусь.

Мы адбудаваці свае гарады і вёскі, вырастцілі сады. Але жалобнай памяццю стаяць на нашай зямлі гранітныя абеліскі, кожны дзень, кожную хвіліну напамінаючы аб мінулай трагедыі, заклікаючы нас не дапусціць падобнага ніколі.

Нядаўна цёплым летнім днём на беларускую зямлю прыехалі пасланцы розных краін свету, каб прыняць удзел у міжнароднай сустрэчы пад

дэвізам: «Няхай ніколі не паўторыцца трагедыя Хатыні, Лідзіцэ, Арадура, Хірасімы, Сангмі!»

Яны ўдзельнічалі ў пасяджэннях, хадзілі па свяшчэннай зямлі Хатыні і Брэсцкай крэпасці-героя, шанавалі памяць загінуўшых мінутай маўчання— і ва ўсім гэтым гучаў і рэквіем, і набат, палымяны заклік да жывых: «Помніце! Беражыце мір!» Заклік, паўтораны на розных мовах свету, — рускай і чэшскай, польскай і нямецкай, італьянскай, японскай, французскай...

На рускай:

У. Е. Л а б а н о в, першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, член Савецкага камітэта ветэранаў вайны, Герой Савецкага Саюза.

— Праблемы барацьбы за мір і бяспеку народаў вострыя і неадкладныя. Я думаю, нікому не аб'якава, ці будзе наша будучыня будавацца ва ўмовах міру на зямлі, або шчасце людзей будзе разбурацца бязлітасным мечам вайны.

Н а т а н Р ы б а к, пісьменнік, намеснік старшыні Украінскага камітэта абароны міру.

— У самым вострым пытанні сучаснасці— аб вайне і міры— не павінна быць ні нейтральных, ні раўнадушных.

М а р ы я Б а й д а, Герой Савецкага Саюза, удзельніца абароны Севастопалю.

— Я прайшла праз усе жахі вайны, праз засценкі фашысцкіх канцлагераў. Бачыла, як катавалі фашысцкія вылюдкі дзяцей. Я звяртаюся да жанчын усёй зямлі: аб'яднаем свае намаганні, не дапусцім, каб дзеці нашы гінулі ў полымі пажараў!

В е р а Р а м а н о ў с к а я, ветэран мінулай вайны, навуковы супрацоўнік Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

— Я была ва В'етнаме і бачыла ўсе жахі амерыканскай агрэсіі. Я заклікаю: людзі, спынім руку забойцаў!

К а н с т а н ц і н Г а в а р у х і н, рабочы ленинградскага завода імя Кірава, член Сусветнага Савета Міру.

— Пытанне «А што ты зробіш для справы міру?» датычыць кожнага з нас. Бо сваёй воляй, сваёй працай

І РЭКВІЕМ,
І НАБАТ

мы мацуем родную Савецкую краіну—цвярдную міру на зямлі. Мы ідзем да 50-годдзя СССР адзінай дружнай сям'ёй і моцныя гэтай дружбай.

На польскай.

Казімеж Собчак, удзельнік другой сусветнай вайны, прафесар Ваенна-палітычнай акадэміі ў Варшаве.

— Польшча была першай ахвярай гітлераўскай агрэсіі. Шэсць мільёнаў жыццяў страціла мая краіна, з іх больш 4 мільёнаў людзей былі закатаваны ў засценках.

Разам з СССР, іншымі міралюбівымі краінамі мы адстойваем мір, патрабуем спыніць агрэсію ва В'етнаме і на Блізкім Усходзе, выступаем за хутчэйшае скліканне агульнаеўрапейскай нарады па пытаннях бяспекі і супрацоўніцтва.

На японскай.

Кодзі Сігімору, генеральны сакратар асацыяцыі культурных сувязей Японіі з замежнымі краінамі.

— Я бачыў трагедыю Хірасімы. Быў тады школьнікам, жыў у вёсцы за 40 кіламетраў ад гэтага горада. Нас аглушыў гром, асяліла яркае святло, а потым данёсся і попел Хірасімы. 160 тысяч чалавек памерлі тут у страшэнных пакутах, 90 тысяч загінулі праз тры дні ў Нагасакі. Минулі гады, але і сёння паміраюць японцы ад прамянёвай хваробы, жанчыны нараджаюць калек. Не, такога больш нельга дапусціць. Людзі розных нацый, светапоглядаў, веравызнанняў павінны аб'яднацца ў барацьбе за мір.

На нямецкай.

Барбара Маўсбах-Бромберг з ФРГ, член прэзідыума

Аб'яднання асоб, якія праследаваліся пры нацызме.

— Наша арганізацыя аб'ядноўвае барацьбітоў-антыфашыстаў. «Вайна і фашызм не павінны паўтарыцца!»— такі наш лозунг. Мы расказваем праўду аб вайне моладзі, школьнікам, бо той-сёй не супраць таго, каб «перагледзець» гісторыю.

На чэшскай.

Іо жэф Кафка, член цэнтральнага камітэта Саюза чэхаславацка-савецкай дружбы.

— Аб вялікім укладзе, які ўнёс савецкі народ у справу разгрому гітлераўскага фашызму, ведае ўвесь свет. Гераізм савецкіх людзей натхняў і натхняе ўсіх, хто змагаецца за мір, свабоду і незалежнасць.

На французскай.

Анры Бар'ер, муніцыпальны саветнік горада Сен-Жуньен, член нацыянальнага камітэта таварыства «Францыя—СССР».

— Прымаючы ў сваім маленькім гарадку замежных дэлегацы, я абавязкова паказваю ім суседні Арадур. Каб помнілі людзі ўсіх тых, хто загінуў, каб перадавалі гэту памяць з пакалення ў пакаленне, імкнуліся, каб усім хапала хлеба і для ўсіх цвілі ружы.

Франсуа Флажале, член Французскага нацыянальнага камітэта былых палітзняволеных, удзельніца руху Супраціўлення.

— Калі вораг прыйшоў у наш край, мы стварылі першую групу Супраціўлення ў Вагезах. Ворагі схавалі членаў групы, у тым ліку і майго мужа. Жывая засталася я адна. Мяне катавалі, кінулі ў турму, трымалі ў камеры, куды не праходзіла святло. Я ледзь не страціла зрок. Удалося

вызваліцца—пайшла да партызан. Там былі і рускія, а адной групай кіраваў сын Арменіі Манукян. Мы былі разам у барацьбе. Разам мы павінны адстаяць мір!

Выступалі пасланцы ГДР, Югаславіі, Даніі, Індыі, Італіі, Нарвегіі. І кожны схіляў галаву перад памяццю ахвяр Хатыні, Лідзіца, Арадура, Хірасімы, Сангмі і тысяч іншых гарадоў і паселішчаў, што прынялі на сябе жахі вайны. І кожны выказваў адабрэнне палітыкі Савецкага Саюза, які паслядоўна ўвасабляе ў жыццё праграму міру, прынятую XXIV з'ездам КПСС.

Зноў і зноў паўтараліся словы Юліуса Фучыка: «Людзі, я люблю вас. Будзьце пільныя!»

— Будзьце пільныя!—на ўвесь свет гучыць зварот удзельнікаў сустрэчы. Гучаць словы, высечаныя на камянях Хатыні:

«Людзі добрыя, помніце:

Мы любілі жыццё, і Радзіму, і вас, дарагія. Мы згарэлі жывымі ў агні. Наша просьба да ўсіх: хай жалоба і смутак абярнуцца ў мужнасць і сілу, каб змаглі ўвекавечыць вы мір і спакой на зямлі.

Каб нідзе і ніколі ў віхуры пажараў жыццё не ўмірала».

Да мяне, да цябе, да кожнага з нас, жыхароў планеты людзей, звернуты гэты заклік. Чуеце: гудуць і гудуць званы Хатыні. «Помні!»—уторыць ім французскі гарадок Арадур. Б'е ў сумленныя сэрцы набат, бо памірае жыццё ў віхуры пажараў В'етнама. Значыць, нельга маўчаць. Значыць, трэба змагацца за мір!

М. КАРПЕНКА,

член прэзідыума Беларускага рэспубліканскага камітэта абароны міру

«ВАЙНА—ГОРА НАРОДНАЕ».

Трыпціх В. Аркашова.

ВОСЕМ ДЗЁН У В'ЕТНАМЕ

Нядаўна Дэмакратычную Рэспубліку В'етнам наведала дэлегацыя савецкіх жанчын на чале з В. У. Нікалаевай-Церашковай — старшынёй Камітэта савецкіх жанчын. У складзе дэлегацыі была і прадстаўніца беларускіх жанчын — аўтар гэтых радкоў.

Мы былі гасцямі Саюза жанчын В'етнама, які адзначаў сваё 25-годдзе. Гэта баявая, вельмі актыўная арганізацыя аб'ядноўвае практычна ўсіх жанчын ДРВ. Кіруе Саюзам Нгуен Тхі Тхап. Сорак гадоў свайго жыцця аддала яна рэвалюцыйнай барацьбе, жаночаму руху.

У ДРВ адбылося шмат хваляючых сустрэч і знаёмстваў. На мітынгх у Ханой і ў правінцыі Куангнінь, на шматлікіх сустрэчах в'етнамскія жанчыны выказвалі пачуццё дружбы і ўдзячнасці савецкім людзям, нашым жанчынам за іх дапамогу, падтрымку в'етнамскага народа ў барацьбе супраць амерыканскіх агрэсараў. Першы сакратар ЦК Партыі працоўных В'етнама тав. Ле Зуан у цёплай гутарцы з членамі нашай дэлегацыі яшчэ раз падкрэсліў гэтае глыбокае пачуццё.

Гераічныя жанчыны ДРВ выклікаюць усеагульнае захапленне. Яны актыўна ўдзельнічалі ў рэвалюцыйным руху, будавалі новае жыццё, а калі вораг замахнуўся на свабоду іх радзімы, узялі ў рукі зброю. У В'етнаме гавораць: «Калі дому пагражае вораг, жанчына таксама павінна яго абараняць». У кожнай сям'і хто-небудзь — бацька ці сын — на фронце. Многія ўжо ніколі не вернуцца. Жанчыны — у радах Народнай Арміі, у апалчэнні, міліцыі.

Высокага звання Героя Народнай Арміі ўдастоена 9 жанчын.

Мілая дзяўчына Нго Тхі Туэн з вёскі Намган правінцыі Тханьхоа ў дні жорсткіх баёў з амерыканскай авіяцыяй пад агнём ворага падносіла снарады на зенітную батарэю. У той жа вёсцы вырасла першая ў В'етнаме жанчына — камандзір зенітнай батарэі малодшы лейтэнант Нгуен Тхі Ханг. Дзяўчаты выконваюць функцыі наводчыкаў і назіральнікаў, разам з хлопцамі нясуць увесь цяжар палявога жыцця.

І ўсё-такі галоўнае ў жыцці в'етнамскіх жанчын — праца. Яны працуюць на заводах, на палях і фермах, усюды, дзе патрэбны іх умелыя рукі. 24 з іх прысвоена званне Героя Працы, тысячы з'яўляюцца ўдарніцамі спаборніцтва.

На фармацэўтычнай фабрыцы ў Ханой працуюць у асноўным жанчыны. Яны ж складаюць і некалькі атрадаў самаабароны.

У правінцыі Куангнінь мы сустрэліся з жанчынамі-шахцёрамі. Гэтая правінцыя падверглася асабліва жорсткім бамбардзіроўкам амерыканскай авіяцыі. Але работа на заводах, у вугальных кар'ерах не спынялася. Амаль палавіна занятых у вугальнай прамысловасці — гэта жанчыны...

Моладзь В'етнама змагаецца і вучыцца. Мы наведалі буйнейшую ў ДРВ навучальную ўстанову — Ханойскі політэхнічны інстытут, у якім займаюцца і 700 дзяўчат. Інстытут неаднаразова падвяргаўся бамбардзіроўкам, але вучоба працягваецца. На сустрэчы са студэнтамі Валянціна Уладзіміраўна Нікалаева-

Церашкова расказала пра свой палёт у космас. І па тым, як яе слухалі і як бурна рэагавалі на яе расказ, мы бачылі, што студэнты ведаюць усе падрабязнасці яе палёту, глыбока цікавяцца жыццём савецкіх людзей.

Нас, жанчын, вельмі кранулі клопаты в'етнамскага народа пра дзяцей краіны. Нягледзячы на неймаверныя цяжкасці, на тое, што амерыканскія бамбардзіроўшчыкі разбурылі шмат школьных памяшканняў, усе дзеці школьнага ўзросту вучацца. Па вуліцах Ханоя ўжо ў 6 гадзін раніцы дзеці спяшаюцца ў школу на першую змену, а позна ўвечары вяртаюцца тыя, хто ходзіць у чацвёртую змену.

Хлопчыкі і дзяўчынкі ачышчаюць рыс ад пустазелля, па калена ў вадзе працуюць матыкамі, пераліваюць вядзерцамі вадзі з аднаго ўчастка на другі. Дзеці садзяць дрэвы, кветкі, пасвяць жывёлу. І часта можна было бачыць, як на папсе, седзячы верхам на буйвале, школьнік вучыць урокі.

У ханойскім Палацы піянераў дзеці паказалі нам музей Хо Шы Міна, экспанаты якога сабраны імі самімі, спявалі піянерскія песні нашай краіны.

Мы перадалі ад савецкіх жанчын падарункі в'етнамскім дзецям — цукар, муку, рыс, згущонае малако, тканіны.

Бадай, на кожным кроку мы бачылі, колькі гора і пакут нясе в'етнамскаму народу амерыканская агрэсія. У Інстытуце аховы маці і дзіцяці сустрэлі жанчын, якія ў выніку бамбардзіровак і дзеянняў ядахімікатаў, не змогуць зведаць радасць мацярынства або нараджаюць хворых дзяцей.

Сціскаецца сэрца, калі праходзіш па залах Музея зброі, бачыш жудасныя экспанаты — сведкі зверства і жорсткасці агрэсараў. Шарыкавыя бомбы, начыненыя трыма сотнямі смертаносных шарыкаў. Бомбы «апельсін», якія разрываюцца на 500 асколкаў. Бомбы, начыненыя цвікамі або металічнымі абрэзкамі адмысловай формы, каб як мага глыбей упівацца ў чалавечае цела. Не, такое нельга забыць, нельга дараваць! Як нельга дараваць, нельга мірыцца з новымі актамі варварства амерыканскай ваеншчыны — бамбардзіроўкай дамб, якія ахоўваюць прыбярэжныя раўніны ад паводак, ужываннем хімічных сродкаў не толькі супраць людзей, але і супраць самой прыроды В'етнама.

...Восем дзён у В'етнаме. Усё ўбачанае і пачутае тут назаўсёды застаецца ў памяці і ў сэрцы. Ханой з яго цудоўнымі помнікамі, паркамі, алеямі — і з бомбасховішчамі, руінамі разбураных ворагам жылых дамоў, прадпрыемстваў, школ. Хайфон — марская крэпасць В'етнама, аванпост барацьбы з агрэсарамі. Правінцыя Куангнінь — сімвал баявога і працоўнага подзвігу народа. І людзі — рабочыя і сяляне, воіны Народнай Арміі і студэнты, хатнія гаспадыні і школьнікі. Людзі мужныя, працавітыя, гераічныя, аб'яднаныя адзінай мэтай — адстаяць сваю свабоду і незалежнасць. І мы верым: так будзе!

В. РАМАНОўСКАЯ,
загадчыца аддзела Беларускага
дзяржаўнага музея гісторыі
Вялікай Айчыннай вайны

ПРАЦУЕ Ніна Васільеўна лёгка і прыгожа. Глядзіш на яе, і здаецца: як жа гэта проста — ствараць цуд на палатне! Трэба вольныя толькі падыходзіць так, як яна, да станка, крануць рукамі перапляценне сонечных рознакаляровых нітак, імгненна ліквідаваць абрыў. Пры гэтым ні на хвіліну не ўпускае Ніна Васільеўна з поля зроку сваю вучаніцу Людмілу. Апякунства на першы погляд зусім непрыкметнае, але пакуль што неабходнае. Не заўсёды дзяўчына ўпэўнена ў сабе. Вось Люда разгублена азірнулася на сваю настаўніцу. Станок спыніўся. І зараз жа побач з'явілася Ніна Васільеўна. Падказала, растлумачыла, як напавіць пашкоджанне...

Ніна Васільеўна Чарныш — ткачыца Мінскага ордэна Леніна камвольнага камбіната імя 50-годдзя Кампартыі Беларусі. Больш за дзесяць гадоў працуе яна ў другім ткацкім цэху. Член КПСС, выбрана ў цэхавы камітэт прафсаюза. Узнагароджана медалем «За працоўную доблесць».

У канцы змены я гутарыў з Нінай Васільеўнай. Перш-наперш пацікавіўся, ці праўда гэта, што на тое, каб стаць добрай ткачыцай, трэба пяць-шэсць гадоў.

— Няпраўда, — загарачылася Ніна Васільеўна. — Я не кажу, што я адразу стала добрай ткачыцай. Але ўпэўнена: усё залежыць ад самога чалавека ды ад таго, у якія ён трапіў рукі.

Ніна Васільеўна Чарныш лічыць, што новае пакаленне ткачых не павінна траціць шмат

ШТО НОВАГА, КАМВОЛЬ- ШЧЫКІ?

часу на набыццё майстэрства. Больш вопытных павінны перадаваць ім сваё ўмельства, навукі — усё тое, што многія гады збіралі самі каліва да каліва. У тым жа другім ткацкім цэху, дзе моладзь абавязкова праходзіць школу вопытных ткачых, большасць дзяўчат пасля года самастойнай працы выконвае і перавыконвае зменныя заданні. Ды сама Чарныш не забывае той час, калі пасля школы прыехала яна з вёскі ў Мінск і прыйшла на камвольны. Ганна Старанкова — яна і зараз працуе побач — адкрывала ёй сакрэты ткацкага майстэрства.

— Усё, усё расказала і паказала. Я вельмі ўдзячна ёй, — не можа схаваць свайго захаплення Чарныш. — Мы і цяпер сябруем, падказваем, дапамагем адна адной, калі што. Тым больш, што планы ў нас на пяцігодку вельмі вялікія — выканаць свае заданні за чатыры гады і два месяцы.

Я ведаў пра высокае абавязальства камвольшчыкаў — увесь прырост выпуску прадукцыі ў дзевятай пяцігодцы ажыццявіць за кошт росту прадукцыйнасці працы. Якія ж рэзервы ёсць у ткачых?

— Перш за ўсё — вопыт, — гаворыць Ніна Чарныш. — І чым менш будзе звальненняца маладых з вытворчасці, тым лепш. А для гэтага трэба навучыць іх любіць сваю работу, сваю прафесію.

Ніна Васільеўна і сама старецца прывіць моладзі любоў да справы. Разам з вопытнымі ткачамі камбіната Леакадзія Трусавай, Людмілай Ратынскай, Анастасіяй Вераменкавай, Нінай Быкавай, Марыяй Облавай і многімі іншымі яна ўзяла індывідуальнае шэфства над моладдзю. Эканамісты падлічылі: калі кожная маладая работніца будзе працаваць на ўзроўні перадавых, то за год камбінат атрымае каля паўмільёна метраў тканін звыш плана. Толькі ў другім ткацкім цэху, дзе працуе Чарныш, работніцы за кошт павышэння прадукцыйнасці працы выткалі летась звыш задання 46 тысяч метраў тканін.

У Чарныш ёсць і іншы рэзерв павышэння прадукцыйнасці працы: павелічэнне зоны абслугоўвання новых станкоў. Нават тады, калі патрэбна ткаць «Ладу», «Кветку», «Старт», «Чайку», што ўдасцелена дзяржаўнага Знака якасці, Ніна Васільеўна працуе гэтак жа хутка і спорна.

Так, як Чарныш, на камбінаце працуюць многія. Широка разгарнулася сацыялістычнае спаборніцтва за датэрміновае выкананне заданняў пяцігодкі. І кожная ткачыца, прымаючы асабісты абавязальства, унесла ў гэту справу штосьці свайго, штосьці новае. Адны, як Ніна Чарныш, вырашылі павы-

сіць прадукцыйнасць працы за кошт павелічэння зоны абслугоўвання станкоў. Другія, як Валянціна Есіпенак, стараюцца хутчэй асвоіць праектную магучнасць новага абсталявання і дасягнуць на ім найвышэйшай прадукцыйнасці. Трэція, як Леакадзія Трусава, вырашылі падцягнуць да свайго ўзроўню маладых ткачых. Ужо ў чэрвені кожная трэцяя ткачыца на камбінаце працавала ў лік кастрычніка, лістапада.

Партыйная і прафсаюзная арганізацыі вывучылі прапановы рабочых, інжынераў, тэхнікаў. На камбінаце нарадзілася ініцыятыва: увесь прырост выпускаемай прадукцыі — а гэта амаль пяць мільёнаў квадратных метраў тканін — у дзевятай пяцігодцы ажыццявіць толькі за кошт росту прадукцыйнасці працы. Ініцыятыву камвольшчыкаў адобрылі партыйныя і гаспадарчыя органы рэспублікі, яна знайшла шырокую падтрымку і распаўсюдзілася на многіх прадпрыемствах.

Ёсць нямала шляхоў і спосабаў павышэння прадукцыйнасці працы. Аднак стабільны рост яе перш за ўсё грунтуецца на найноўшых дасягненнях навукова-тэхнічнага прагрэсу. А душой тэхнічнага прагрэсу былі і застаюцца людзі.

— На прадпрыемстве ў асноўным працуюць выпускнікі ГПТВ. Цяпер яны амаль усе ўдарнікі камуністычнай працы. Людміла Лапка восем разоў была прызнана лепшай па прафесіі. У цэху 32 камуністы. Усе яны ўзялі павышэння абавязальстваў — выконваць норму выпрацоўкі не менш як на 103 працэнты — і цвёрда трымаюць сваё слова...

На камвольным ідзе рэканструкцыя. Устарэлае абсталяванне знімаецца, і яго замяняюць больш сучасныя высокапрадукцыйныя машыны. Адначасова ўкараняюцца прынцыпова новыя тэхналагічныя працэсы. Упершыню ў тэкстыльнай прамысловасці краіны асвойваецца няспыннае фарбаванне і прамыванне шарсцяной стужкі. Эканамічны эффект ад навінкі прынясе камбінату дадаткова за год 60 тысяч рублёў.

Поўным ходам ажыццяўляецца план сацыяльнага развіцця, састаўной часткай якога з'яўляецца план тэхнічнага пераўзбраення вытворчасці.

Камуністы ўсюды ўзначалілі мантаж, наладку і асваенне новага абсталявання. Грэбенечасальшчыца Ганна Фёдараўна Лашук, узнагароджаная за выдатную працу ў восьмай пяцігодцы ордэнам Леніна, амаль усе аперацыі па абслугоўванню новых машын выконвае скараснымі метадамі. Яна асвоіла сумежную прафесію стужачніцы і, вывучыўшы асаблівасці машын, можа цяпер сама

Іх працавітымі рукамі зроблены прыгожыя тканіны. На здымку злева направа: Браніслава Маслава, Ніна Чарныш, Ала Сіняўская і Яўгенія Хоміч.

Фота У. Вяхоткі.

ліквідаваць усе нязначныя непаладкі. Яе вопыт пераймаюць усе работніцы гэтай прафесіі.

Амаль 50 тысяч метраў тканін самых розных колераў і адценняў — шарсцяных, паўшарсцяных, са штучных і сінтэтычных валокнаў, плацевых, касцюмных — штодзень дае на прылаўкі магазінаў краіны Мінскі камвольны камбінат. Амаль трэцяя частка вырабаў камбіната абнаўляецца штогод.

Мінскі камвольны — прадпрыемства маладое. Яму яшчэ не споўнілася і 18 гадоў. Але калектыў вядомы сваімі справамі і дасягненнямі. Праектная магучнасць камвольнага была разлічана на 9 мільёнаў метраў у год. Гэты рубаж даўно перакрыты. Летась калектыў камбіната даў больш 18 мільёнаў метраў тканін. Да канца пяцігодкі камвольшчыкі будуць вырабляць штогод не менш чым 21 мільён метраў плюс дзесяткі тысяч тон аднанітачнай і трыкатажнай пражы.

Мінскі камвольны — прадпрыемства заўтрашняга дня. Ды і працуюць тут у асноўным маладыя. З удзелам вучоных БДУ імя Леніна распрацаваны сацыяльны пашпарт калектыву, у якім аформлены сацыяльныя карты на кожнага з 6 тысяч працуючых. На аснове сацыяльных даследаванняў высветлена, што маладыя работніцы ва ўзросце 18—25 гадоў складаюць амаль 40 працэнтаў. Гэта ўчарашнія выпускнікі школ, ГПТВ.

— У нас склаліся вельмі добрыя традыцыі, — расказала старшыня фабкома Зоя Міхайлаўна Пятруша. — Вопытныя ткачыкі бяруць шэфства над маладымі.

Новы від шэфства, ці, як яго называюць цяпер, — настаўніцтва, развіваецца даволі паспяхова. Гэта ў многім дапамагло нам дабіцца выдатных поспехаў. Камбінат выканаў павышальны сацыялістычны абавязальства першага квартала другога года пяцігодкі і надзейна ўтрымлівае першыноўства ў сацыялістычным спаборніцтве сярод аднапартыйных прадпрыемстваў рэспублікі. У сучасны момант на камбінаце ў спаборніцтве за камуністычную працу прымае ўдзел 5 тысяч чалавек. Званне «лепшы па прафесіі» маюць 4 тысячы чалавек. Працуюць са стопрацэнтнай сортнасцю каля дзвюх тысяч камвольшчыкаў.

— Наша прадпрыемства ў асноўным жаночае, — працягвае Зоя Міхайлаўна. — 80 працэнтаў працуючых на камбінаце — жанчыны. Іхнімі працавітымі рукамі зроблены ўсе прыгожыя тканіны, якія мы сёння бачым на прылаўках магазінаў. Нашы жанчыны не толькі выдатна працуюць, яны выконваюць вялікую грамадскую работу. І ў гарадскім Савеце, і ў камісіях садзейнічання сям'і і школе. Яны добра працуюць, выхоўваюць сваіх дзяцей.

Інтэрэсы ткачых выходзяць далёка за межы цэха, камбіната. Розныя характары ў іх, па-рознаму склаўся лёс. Але збліжае іх усіх галоўнае — працавітасць, актыўная творчасць, няспынны пошук. Тыя самыя рысы, якія дапамагаюць чалавеку знайсці сваё сапраўднае шчасце.

Кішынеў. Плошча Перамогі.
Фота Э. Сямёнава.

ДАРОГАЙ ДРУЖБЫ І ШЧАСЦЯ

Г. АНТАСЯК,
намеснік старшыні
Савета Міністраў
Малдаўскай ССР

Напярэдадні 50-годдзя ўтварэння СССР усё паўней раскрываецца жыва-творная сіла ленінскай нацыянальнай палітыкі Камуністычнай партыі. Усё гэта добра відаць на прыкладзе Малдаўскай ССР — адной з самых маладых саюзных рэспублік.

Нягледзячы на спрыяльныя прыродныя ўмовы, у нашым краі ў дасавецкі перыяд панавалі галеча, жорсткая эксплуатацыя і бяспраўе. За гады, што мінулі пасля ўтварэння Савецкай Малдавіі, у рэспубліцы пад кіраўніцтвам КПСС, дзякуючы велізарнай усебаковай дапамозе ўсіх брацкіх народаў, і ў першую чаргу рускага і украінскага народаў, былі ажыццёўлены вялікія сацыялістычныя пераўтварэнні ва ўсіх галінах народнай гаспадаркі. За гістарычна кароткі тэрмін Малдаўская ССР пераадолела шматвяковую адсталасць і стала развітай сацыялістычнай рэспублікай. Цяпер яе ўсё часцей называюць квітнеючай Малдавіяй, садам Савецкага Саюза.

За гады Савецкай улады ў рэспубліцы было створана больш як 500 буйных прадпрыемстваў, аснашчаных сучаснай тэхнікай, і трэба падкрэсліць, што больш палавіны іх размяшчаецца ў сельскай мясцовасці. З дапамогай усіх савецкіх рэспублік былі пабудаваны буйнейшая на поўдні краіны Малдаўская ДРЭС імя 50-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, Кішынеўскі трактарны завод, Бендэрскі шаўковы, Рыб-

ніцкі цэментна-шыферны, Бельцкі віна-каньячны камбінаты і іншыя. Развіліся ў буйныя гаспадаркі сотні калгасаў і саўгасаў.

Аб'ём прамысловай вытворчасці павялічыўся супраць даваеннага 1940 года ў 28 разоў. Прамысловасць стала вядучай галіной народнай гаспадаркі. Малдавія, якая ў мінулым завозіла ўсё, аж да цвікоў і рыдлёвак, цяпер звыш 100 відаў прамысловых і харчовых тавараў экспартуе больш як у 56 краін свету.

Сацыялістычная перабудова сельскай гаспадаркі дазволіла павялічыць вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі ў рэспубліцы ў параўнанні з даваенным 1940 годам у тры разы. Трэба падкрэсліць, што павелічэнне валавых збораў усіх відаў сельскагаспадарчай прадукцыі дасягнута на базе аснашчэння калгасаў і саўгасаў сучаснай тэхнікай, укаранення дасягненняў навукі і перадавога вопыту. Значна ўзрасла ўдзельная вага тэхнічных, гароднінных і кармавых культур. Валавы збор збожжавых павялічыўся супраць 1940 года ў 1,6 раза. У агульнасаюзным падзеле працы наша сельская гаспадарка займае віднае месца. Малдавія, якая складае 0,15% тэрыторыі СССР, займае сярод саюзных рэспублік першае месца па вытворчасці тытуню, другое — па вінаграду, трэцяе — па сланечніку, цукровых бураках і фруктах, чацвёртае — па гародніне, пятае — па збожжы. Валавы збор фруктаў дасягнуў у мінулым годзе 643 тысяч тон, а вінаграду — перавысіў 1,2 млн. тон.

У рэспубліцы здзейснена сапраўдная культурная рэвалюцыя. Тры дзесяткі гадоў назад буржуазны часопіс цынічна сцвярджаў, што выклікаюць усмешку словы «бесарабская культура», бо не ведаеш, дзе шукаць прыкметы гэтай культуры. Пакінем на сумленні буржуазнага пісакі слепату і невуцтва, якія засланілі яму багатую народную творчасць малдаван. Але ж тады больш як 4/5 дарослага насельніцтва не ўмела ні чытаць, ні пісаць, вышэйшых навучальных устаноў не было зусім.

Дзякуючы ленінскаму плану сацыялістычных культурных пераўтварэнняў, у рэспубліцы ліквідавана непісьменнасць, паспяхова выканана праграма абавязковай васьмігадовай адукацыі. А цяпер рэалізуецца задача, пастаўленая XXIV з'ездам партыі, аб пераходзе да ўсеагульнай сярэдняй адукацыі. У Малдавіі 2170 агульнаадукацыйных школ,

8 ВНУ, больш як 50 тэхнікумаў. У нас на 10 тысяч жыхароў прыпадае больш студэнтаў, чым у любой з еўрапейскіх капіталістычных краін. Рэспубліка мае вялікую сетку тэатраў, клубаў, бібліятэк і іншых культурных устаноў, кінастудыю.

Створана Акадэмія навук, дзесяткі навукова-даследчых устаноў, у якіх працуюць каля 6 тысяч навуковых работнікаў, з іх 132 дактары і 2067 кандыдатаў навук. Ва ўсіх брацкіх рэспубліках і ў дзесятках замежных краін на ўсіх кантынентах добра ведаюць мастацтва артыстаў танцавальнага калектыву «Жок», аркестра «Флуэраш», ансамбляў «Міёрыца», «Мэрцішор» і іншых.

За гады Савецкай улады пабудаваны дзесяткі тысяч жылых дамоў, клубаў, палацаў культуры, школ, шмат бальніц, тэатраў. Маладому пакаленню цяжка ўявіць, што ў Бесарабіі ў час акупацыі была самая вялікая ў Еўропе смяротнасць насельніцтва, што тут панавалі шматлікія інфекцыйныя захворванні. Ратуючыся ад беспрацоўя і галечы, толькі за 11 гадоў, з 1926 па 1937, з Бесарабіі эмігравала ў розныя краіны Еўропы і Амерыкі каля 300 тысяч чалавек. А цяпер Савецкая Малдавія па колькасці ўрачоў на 10 тысяч насельніцтва абганяе ЗША, Англію, Францыю, Італію, Японію, Канаду. Смяротнасць насельніцтва ў нас ніжэй, чым у гэтых краінах. Прыкметы новага — на кожным кроку, у жыцці кожнага жыхара рэспублікі. Умовы жыцця гарадскога і сельскага насельніцтва збліжаюцца з кожным годам.

Камуністычная партыя і Савецкі ўрад высока ацанілі заслугі працаўнікоў рэспублікі ў развіцці ўсіх галін народнай гаспадаркі. Высокіх узнагарод Радзімы ўдастоена больш як 30 тысяч рабочых, калгаснікаў і прадстаўнікоў працоўнай інтэлігенцыі, звыш 150 з іх прысвоена высокае званне Героя Сацыялістычнай Працы.

Нам вельмі прыемна адзначыць, што сярод іх пачэснае месца займаюць жанчыны. Яны працуюць у розных галінах народнай гаспадаркі, займаюцца грамадскай работай. Яны на пасадах міністра, на чале буйных прамысловых прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў. Жанчыны Малдавіі актыўна ўдзельнічаюць у кіраванні дзяржавай. Трынаццаць лепшых яе прадстаўніц з'яўляюцца дэпутатамі Вярхоўнага Савета СССР, 119 — дэпутатамі Вярхоўнага Савета рэспублікі. Больш як 15,5 тысячы жанчын

выбраны ў мясцовыя Саветы дэпутатаў працоўных.

У гэтыя дні, паказваючы высокія ўзоры камуністычных адносін да працы, яны паспяхова выконваюць павышаныя абавязальствы, прынятыя ў гонар 50-годдзя ўтварэння СССР. Заслужанай павагай сярод працоўных рэспублікі і далёка за яе межамі карыстаюцца ткачыя Бендэрскага шаўковага камбіната Герой Сацыялістычнай Працы В. Фірсава, памочнік майстра трыкатажнай фірмы «Сцява Рошыя» М. Бірук, Герой Сацыялістычнай Працы жывёлавод калгаса «50 год Кастрычніка» Аргееўскага раёна Е. Стружук, даярка калгаса «Маяк» Едзінецкага раёна М. Купчынская, табакавод калгаса імя Карла Маркса Лазоўскага раёна А. Турку, механізатар калгаса імя Суворова Сарокскага раёна Н. Маскалу і іншыя.

Мы з гонарам называем імёны вучонай Н. К. Георгію, пісьменніцы Ганны Лупан і Алены Даміян, скульптара Клаўдзіі Кобізевай, мастака Валянціны Русу-Чабан і многіх іншых таленавітых жанчын — прадстаўніц творчай інтэлігенцыі. Увесь свет аплаўдзіруе нашымі артыстамі Марыі Біешу, Марыі Кадрану і іншым.

Партыя і ўрад заўсёды праяўлялі вялікі клопат аб жанчыне-працаўніцы. Асабліва шмат робицца, каб палегчыць умовы працы жанчын, стварыць ім магчымасці для добрага адпачынку. Усенароднай павагай карыстаецца жанчына-матэрыя, якая аддае шмат сіл і энергіі выхаванню маладога пакалення. У рэспубліцы створана шырокая сетка садоў і дзіцячых ясляў, школ-інтэрнатаў, а таксама школ з групамі падоўжанага дня. Ажыццяўляюцца буйныя мерапрыемствы па стварэнню розных бытавых прыбораў і машын, вытворчасці паўфабрыкатаў, павелічэнню колькасці прадпрыемстваў грамадскага харчавання.

Працоўным Малдавіі ў дзевятай пяцігодцы неабходна ажыццявіць новыя, яшчэ больш велізарныя задачы. Аб'ём прамысловай вытворчасці ўзрастае на 62 працэнты, валавая прадукцыя сельскай гаспадаркі павялічыцца на 48 працэнтаў. Намечана вялікая праграма капітальнага будаўніцтва. Будуць вырашаны буйныя праблемы сацыяльнага значэння.

Ідучы насустрач 50-годдзю ўтварэння СССР, працоўныя рэспублікі, як і ўсе народы нашай краіны, зноў дэманструюць сваё адзінства, згуртаванасць вакол ленинскай партыі, вернасць прынцыпам сацыялістычнага інтэрнацыяналізму.

Малдаўская вясна.

Саюз непарушны рэспублік свабодных...

САМЫ ПРЫГОЖЫ ДЗЕНЬ

— Ці чулі вы пра нашу Палессе? Там і лясы, і нівы, і белыя домкі, і вішні ў квеценні, — Валянціна Дзмітраўна глядзіць кудысьці ўдалечыню. — Там, у сяле Свірыдаўцы, каля Жытоміра, я нарадзілася. Самая звычайная сялянка. Мусіць, не змагла б жыць у горадзе.

Мы вядзем размову ў Доме брыгады. У гэтым новым будынку некалькі пакояў, абстаўленых прыгожай мэбляй, невялікая зала. Там і радыё, і тэлевізар, а на двары — кветкі, вакол вінаграднікі. Яна штосьці запісвае ў тоўстую кнігу, расказвае мне, што да позняй ночы разлічвала аб'ём работ кожнага члена сваёй брыгады за апошнія два тыдні. Сёння павінна даставіць усе дадзеныя ў бухгалтэрыю, інакш рабочыя не атрымаюць зарплату своєчасова...

Я прашу прабачэння, што замінаю ёй. Але яна ўсміхаецца і кажа:

— Нічога, буду пісаць і адказваць на вашы пытанні. Я люблю чытаць і адначасова слухаць музыку...

— У вас добры слых, вы спяваеце?

— Але. Толькі шкада, што не ўмею іграць на піяніна. Мая дачка шчаслівейшая. Ды і муж...

— Ён таксама аграном?

— Вядома, — яна на мяне глядзіць са здзіўленнем: хіба можа быць інакш? — У мяне яшчэ адно захапленне — спорт. Вы гуляеце ў бадмінтон? Вельмі прыемны занятак... І турыстыкі сцэжкі вабяць. У час адпачынку аблазіла ледзь не ўсе горы Каўказа.

— Вы яшчэ маладая, вам яшчэ і трыццаці гадоў не споўнілася. І ўсё-такі дзень у вашым жыцці быў самы прыгожы?

Мая субяседніца падымала галаву, перапынае свае запісы і задумваецца.

— З дзяцінства я люблю зямлю. Працавала з бацькамі ў полі. Дні ўборкі для мяне былі вялікім святам, — яна гаворыць ціха, быццам давае мне сваю тайну. — Думала стаць настаўніцай батанікі. Але захацелася

мець непасрэдную сувязь з зямлёй, з раслінамі. Калі стала брыгадзірам-вінаградарам, дала сабе слова закончыць сельгасінтэрат. У мінулым годзе ўступіла ў рады нашай партыі... Як бачыце, у мяне было вельмі шмат прыгожых дзён.

— І ўсё-такі, самы прыгожы?

— Яшчэ адзін самы прыгожы — гэта калі мяне выбралі дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР. Я вельмі ўдзячна людзям за давер'е. Але ж гэта і вялікая адказнасць. Буду старацца выконваць усе наказы выбаршчыкаў. Якія? Іх шмат: сяло Мікузцы мае патрэбу ў новай школе, Цігнэштэ — у лазні, Кадранцы патрэбен клуб, Анештам — водаправод... Бачыце, колькі сур'ёзных спраў у мяне.

...У Свірыдаўцы была толькі пачатковая школа. І маленькая Валя кожны дзень, у дождж і слоту, мэрала дарогу ў сем кіламетраў да суседняга сяла, дзе займалася ў пятым класе. Пасля заканчэння сямі класаў паступіла ў вучылішча вінаградарства і вінаробства. Вучылася добра.

Неўзабаве школа пераехала бліжэй да Кішынёва, на землі былога саўгаса «Грэтыешцэ». Як вокам акінуць — вінаграднікі, вінаграднікі. Якія вялікія магчымасці для вучобы, для практыкі! Як дапамаглі ёй набытыя тут веды, калі працавала ўжо ў саўгасе «Грэтыешцэ», узначаліла брыгаду. Многія работнікі тут намагаюцца старэйшыя за брыгадзіра, але ўсё яе палюбілі, бо Валянціна Зубчанка здолела заваяваць аўтарытэт сваімі вялікімі ведамі, увагай да людзей, клопатамі пра іх.

Хто паклапоціцца, каб Лізе Сібікінай, маці траіх дзяцей, якіх кінуты бацька, далі кватэру? Брыгадзір. Па чыёй ініцыятыве прывозяць гарачую ежу работнікам на вінаграднікі? Па ініцыятыве брыгадзіра.

Хто распрацаваў вось гэты план культурна-масавых мерапрыемстваў, які вісіць у Доме брыгады і дзе плануецца гутаркі пра Леніна, палітінфармацыі, лек-

цыі, паходы ў кіно, у тэатры і музеі горада Кішынёва, выезд на бераг Чорнага мора?

— Тут брыгадзір у нас адзін з галоўных завадараў, — сказаў сакратар партарганізацыі саўгаса В. Д. Засімаў. — Яна член партбюро, і яе найпершы клопат — каб кожнае мерапрыемства плана выконвалася з вялікай дакладнасцю.

У нас у саўгасе 12 вінаградных брыгад. Але калектыву на чале з Зубчанкаю вось ужо шмат год нікому не ўступае першынства. Тут першымі выпрабавалі і ўкаранілі ў вытворчасць новыя культыватары для механізацыі апрацоўкі міжрадкоў на вінаградніках. Першымі пачалі групавое апыркванне раслін. Тут штогод збіраюць самы багаты ўраджай, а сабекошт вінаграду самы нізкі. Гэтак калектыву прысудзілі ганаровае званне ўзорнай брыгады.

У брыгадзе 40 чалавек, яны даглядаюць 76 гектараў вінаграднікаў, імкнуцца сёлета сабраць не менш як 90 цэнтнераў вінаграду з гектара. Адзінаццаць год працуе тут Валянціна Зубчанка. Ведае, як жыць кожны рабочы. Ганарыцца сваімі ўдарнікамі камуністычнай працы, з захапленнем расказвае, што ў брыгадзе працуе Герой Сацыялістычнай Працы Марыя Апостал, якая ў 1971 годзе сабрала на 145 цэнтнераў вінаграду з гектара. Што прыйшлі сюды ўчарашнія школьнікі Вольга Кондра і Таня Барбу і паспяхова працуюць побач са сваімі бацькамі. Што за поспехі ў працы Марыя Пэпушай, Валянціна Жураўлёва і Вендзелін Торшар прэміяваны турыстычнымі пуцёўкамі...

Мы ідзем паміж роўных радоў вінаграднікаў, што цягнуцца аж за гарызонт. Толькі што прайшоў дожджык, і буйныя кроплі ў святле сонечных промняў здаюцца каштоўнымі камянямі. Валянціна Дзмітраўна ўсміхаецца і гаворыць:

— А хіба сёння не самы прыгожы дзень?

Ул. НІСТРАНУ

ПРАБЛЕМА ЖЫЦЦЯ

Іон ДРУЦЭ

Апавяданне

— Калі я быў такі, як ты, — растлумачыў мне аднойчы бацька, задуманна пагладжваючы свае рыжаватыя вусы, — не меў я шчасця ведаць, што такое школа. Так. Мне не было яшчэ і дзесяці год, калі жыццё паставіла перада мной адну са сваіх праблем.

— Якую праблему? — спытаў я ў яго.

— Суровую, сыноч. Ды што пра гэта і казаць? Вось ты: восенню збіраешся ў школу, у Бельцы. Яно так — веды справа святая, але, каб набыць іх, трэба куча грошай! Сам бачыш, я хаджу ў зрэбных портках, а працую ад цямна да цямна, каб быў у нас кавалак хлеба. Так што зразумей: будучы грошы — будзеш вучыцца. Не будзе грошай — пастухом згібееш і есці не будзе чаго. Вось якая праблема жыцця стаіць перад табой...

Гэта было ўпершыню, калі бацька гаварыў са мной як з дарослым чалавекам. Я і без таго ведаў, што без грошай не прымуць вучыцца, але ў словах бацькі я зразумеў нешта недасягальнае яшчэ для майго дзіцячага розуму. Я так хацеў вучыцца і столькі марыў пра гэта, што маё ўяўленне было да краю напоўнена высокімі будынкамі, дзесяткамі лысагаловых мудрых прафесараў і вялізнымі бібліятэкамі. Але цяпер, збянтэжаны словамі бацькі, я дарэмна намагаўся выкінуць з галавы ўсе мары пра навуку. Свет у маім разуменні быў настолькі просты і нерухомы, што я ніяк не мог пазбавіцца сваіх уяўленняў і калі спрабаваў выкінуць іх з галавы, то слёзы набягалі на мае вочы.

Пасля абеду маці паклікала мяне дадому. Яна хацела мне нешта сказаць, і па яе засмучаных вачах я зразумеў, што сказаць ёй гэта вельмі цяжка. Яна, ласкава ўсміхаючыся, пазірала на мяне, але як толькі спрабавала адкрыць рот, адразу ж апускала ўніз вочы і цяжка ўздыхала. Яна мне так нічога і не магла сказаць.

— Паслухай, чалавеча, — пакутліва нахмурыўшы свой сухі лоб, звярнулася яна да бацькі. — Няўжо мы не маглі б зрабіць тут як-небудзь інакш?

Бацька ляжаў на вузкай лаўцы каля акна. Ён тузаў па чарзе то адзін, то другі вус, нарэшце адказаў даволі рашуча і спакойна:

— Не! Ён павінен пайсці. Прышоў час і яму даведацца, колькі важыць тая арыфметыка.

Вечарам вырашылі, што я пайду на малацьбу да пана Цыбулякі і там, можа быць, зараблю тыя дзве тысячы лей, якія трэба заплаціць за вучобу ў гімназіі, а потым будзе — «што бог дасць».

Ранкам наступнага дня я развітаўся са сваімі бацькамі, узваліў на плечы торбу велічыней з мяне і накіраваўся ў панскі маёнтак вырашаць «праблему жыцця».

* * *

Шум у панскім маёнтку пачаў сціхаць, і толькі кухарка Аніка страшэнна лаяла некага, бегаючы па двары з кутка ў куток. На ўсходзе з-за барвовых хмар выглянуў месяц. Як вучыла мяне бабуля, якая шчодро набівала маю галаву рознымі забабонамі, я павінен быў цяпер стаць на калені і памаліцца богу. Аднак я гэтага не зрабіў. І што было дзіўна, зусім аб гэтым не пашкадаваў. Месяц, што ўзышоў на небе, зусім не падобны быў да таго, які я прывык бачыць дома. Гэты здаваўся далёкім, чужым, і нават у яго цямным святле адчувалася нешта злое. У даліне, па якой крута вілася асветленая месяцам рака Рэут, чуліся галасы пастухоў. Пахла свежай саломой і кізячным дымам.

Я ляжаў на паламаных саннях пад паветкай, ад якой засталося толькі некалькі калоў ды ахапак гнілой саломы зверху. Ахутаўшы ногі торбай, якая была ўжо даўно парожня, я пачаў перабіраць у галаве падзеі за апошнія два тыдні, што пражыў я не як «сын Мікалая Парасківы», а, як паспела ўжо мяне ахрысціць кухарка Аніка, — «унук качагара». Цяжка далася мне гэтая незалежнасць ад дому. Добра, што з першага дня мяне аддалі ў падначаленне дзеду Андрэю — механіку паравіка. Дзед Андрэй быў высокім і такім лядаштым, што я дзіўна даваўся, чаму ён не скрыпіць, калі ходзіць. На галаву ён насіў скураны кацялок. Толькі некалькі рудых рэштак поўсці на версе сведчылі, што гэты кацялок некалі быў шапкай. З выгляду дзед Андрэй здаваўся злосным, але сэрцам ён быў самым найлепшым чалавекам з тых, якіх я калі-небудзь ведаў.

Ён адзіны з усіх парабкаў называў мяне па імю. А аднойчы, калі я ў яго папрасіў соды, каб прысыпаць апечанае месца, ён нават назваў мяне «дзедавым птушанём».

Калі настаў вечар і стомленыя рабочыя пачыналі разыходзіцца, дзед Андрэй праз усе краны выпускаў з рухавіка пару і дапамагаў мне патушыць жар. Часам мы ішлі ў даліну, садзіліся на пагорак каля студні і слухалі дойну, што спявалі пастухі за ракой Рэут. Для мяне гэты час быў самым прыемным. Здавалася, што і для дзеда Андрэя ён меў асаблівую прыгажосць. Стары выбіваў тады сваю люльку, горда падймаў галаву і, шырока раскрыўшы свае цёмна-блакітныя вочы, задуманна пазіраў на затуманеную вяршыню гары. Зялёныя лугі на тым баку Рэута пачыналі цямнець, губляліся ў змроку і аўчарні пастухоў, а дойна, нібы гаючая вада, усё лілася і лілася з жалейкі. Увесь час, пакуль чуваць была дойна, дзед Андрэй як быццам пераносіўся думкамі ў іншы свет. Але як толькі пастушок замаўкаў, дзед ласкава гладзіў мяне па галаве. Мы сядзелі так яшчэ некаторы час, а потым вярталіся на ток.

У дзеда Андрэя былі акулёры, і ў часе малацьбы без іх нельга было абысціся.

— Дзед Андрэй, — прасіла яго часам якая-небудзь маладзіца з чырвонымі ад пылу вачыма. — Дай на хвілінку сваіх акулёраў, бо я канчаткова аслепну...

Тады дзед Андрэй глядзеў на барабан, дзе другая кабета, якой ён ужо аддаў свае акулёры, у клубы пылу разразала перавяслы снапоў. Каб не пакрыўдзіць яе, не адбіраць акулёры, ён, уздыхаючы, знікаў у пыле і адкідаў ад машыны салому замест той маладзіцы, якая папрасіла ў яго акулёры.

Такім быў дзед Андрэй.

Мае абавязкі на рабоце былі зусім нескладанымі: я павінен быў запіхваць жалезнай качаргой у ненажэрную топку салому і выграбаць адтуль прысак. Але ніхто не ведаў, колькі сінякоў і апёкаў прыносіла мне гэтая работа. Апоўдні, калі жнівеньскае сонца не давала табе дыхаць і зямля пякла ногі, мне здавалася, што я стаю паміж двума вогнішчамі. Часамі я га-тоў быў даць драла цераз гару, але жаданне вучыцца моцна прыкоўвала мяне да панскага маёнтка. Вельмі часта, калі работа была цяжкай і нязноснай, я думкамі пераносіўся ў Бельцы, у школу, і тады мне рабілася лягчэй. Уяўнымі падарожжамі ў навуку я пачаў так захапляцца, што часта аканом пана Цыбулякі Зяблемскі кушталямі вяртаў мяне да рэчаіснасці.

Да цяжкай працы я прывычаўся, але крыўды я зносіць не мог. Не памятаю, з якой прычыны, але аднойчы пазаты аканом назваў мяне «шчанюком». І не ведаю чаму, а мянушка прывілася адразу, як быццам у мяне сапраўднага імя і не было. Амаль што-дзённа я чуў такое:

— Гэй, Іон, а дзе чырвонае вядро?

— Ды той шчанюк пабег па вяду — адказваў вартаўнік Калістру.

Гэтая сабачая мянушка і кушталі Зяб-

лемскага пяклі мяне куды больш балюча, чым любы паравік. Сэрца сціскалася ад болю...

...Лежачы цяпер на паламаных санях, я адчуў сябе зусім лішнім на гэтым свеце, закінутым лёсам сярод чужых людзей, якія не мелі ні кроплі літасці. Я ўспомніў пакорлівы, ласкавы твар маці, яе клапатлівы, гарачы позірк, і ў мяне па шчаках пацяклі слёзы.

Я прачнуўся ад ранішняга холаду, які даняў мяне так, што я скурчыўся і калені ўперліся ў падбародак. У панскім хляве, дзе жылі парабкі, чуваць быў крык маленькага дзіцяці. Кухарка Аніка з чарапком разбітай патэльні бегала вакол загона, праклінаючы «гэтых д'яблаў-курэй».

Наперадзе даволі выразна вырысоўваліся вострыя пікі стагоў, а за імі відаць была адзінокая чорная труба рухавіка. З-пад дрэўца, пахіленага на бок, віецца дымок. «Значыць, раскладаюць агонь», — падумаў я.

Пры ўспаміне аб тым, што пачынаецца цяжкі дзень, мяне адразу пацягнула на дарогу, якая вяла ў нашу вёску. Але мой вечны спадарожнік — думка аб школе — прымусіла бегчы на ток. Каля рухавіка нікога не было. Адзін толькі дзед Андрэй асцярожна пастукаў па шкле манометра і са здзіўленнем пазіраў на яго. Манометр быў «стары і наравісты», як гаварыў дзед Андрэй. Ён часта падаў да нуля ў той час, калі трэба было спускаць лішнюю пару.

— Пятрыке? Дзень добры, дарагі, дзень добры! Што ж ты, хлапчына, так рана ўстаеш? Вось што... Запомні адно — пакуль дзеда Андрэя носяць ногі, ён аб табе будзе клапаціцца. Калі ты ўвесь час будзеш уставаць на досвітку, то назаўсёды застанешся «пачаткам».

Я даволі сур'ёзна адказаў яму, што ўжо выпасўся, але стары толькі паківаў галавой, стрымліваючы смех.

— Эх, ты!.. Ведаю, мой дарагі, ведаю...

З усіх бакоў пачалі збірацца рабочыя. Вось паказаўся Аднавокі Аршып з Пелені. Ён амаль заўсёды прыкідваўся вясёлым і з усімі жартаваў, хоць часам да яго смеху прымешвалася галоднае вурчання ў пустых кішках. Калі ён убачыў дзеда Андрэя каля машыны, яшчэ здалёку зняў капялюш з парваным брылем.

— Дзень добры, дзядок, дзень добры!

Прышоў і зямляк дзеда Андрэя — шавец Нікіфар з Нікурэн. Ён заўсёды выглядае панурым. Позірк яго пранізлівы, глыбокі. А на яго вясаватым твары ўсмешка з'яўляецца толькі тады, калі ўсе ўжо канчаюцца ад смеху. Калі хто-небудзь пытае пра пана, то Нікіфар заўсёды сярдзіта пліе цераз плячо.

Недзе непадалёк заспявалі дзяўчаты. Іх яшчэ не відаць, але песня шырока разносіцца па далінах:

Калі б мог гаварыць ясны месяц,
Гэй, Валодзя, гэй!
Я паслала б яго ў ліхалецце,
Гэй, Валодзя, гэй!
Хай пазнаюць усе на ўсім свеце,
Гэй, Валодзя, гэй!
Чаму сушыць мяне гэтак вецер,
Гэй, Валодзя, гэй!

З-за гары на бэльчкім шляху паказваецца коннік на рыжым кані. Кожную раніцу сялянкі сустракаюць гэтага конніка з непрыязнай лаянкай. Гэта панскі аканом Зяблемскі, той самы, які за два тыдні не заплаціў людзям ні леі, хоць умова была працаваць падзённа.

— Нікіфар! — паказаўся між стагоў панскі вартаўнік Каліст-

ру. — Чаго ты дагэтуль круцішся, к чортавай матары? Га? Гэй, людзі добрыя, за работу! Хочаце грошай, а самі стаіце!.. Вашу маць! Пай-шлі!

І, праходзячы каля дзеда Андрэя, ён шэпча яму на вуха сваю любімую прымаўку: «Ціхае цяля, дзедзю Андрэй, двух кароў ссе!»

Дзед Андрэй кідае на яго пагардлівы позірк.

— Мярзотнік!..

І калі Калістру знікае паміж стагоў, дадае:

— Ну, давайце. Пара...

Я ўжо ведаю, што трэба рабіць. А таму старанна засоўваю ў топку салому. Людзі разыходзяцца на свае месцы і моўчкі чакаюць. Убачыўшы, што на такую ціху, Зяблемскі спыняе каня і, здалёк пагражаючы бізуном, крычыць на ўсё горла:

— Гэ-э-эй! Давай, давай!

Нікіфар пліе цераз плячо і коратка гаворыць:

— Нягоднік!

Аршып у гэты час залазіць да дзяўчат і, жмурачы адзінае вока, хітра расказвае:

— Так... І сніцца мне, галубкі мае, быццам прыходзіць да мяне Зяблемскі і адкрыта заяўляе: «Я цяжарны»... «Вось гэта так! — кажу я яму. — Як гэта цяжарны? Што гэта яшчэ за глупства? Дзе гэта чуваць, каб мужчына быў цяжарным?» «Я, — адказвае, — памылкова праглынуў пяць чужых год. І вось...»

Дзяўчаты смяюцца і сарамліва прыкрываюць рукамі пачырванелыя шчокі. Дзед Андрэй гаспадарліва выцірае рукі анучкай і націскае на ручку. Рэгуляр робіць некалькі павольных паваротаў. Вялікі махавік пачынае круціцца, і з барабана машыны вылятае пыл. Машына глуха стогне, праглынаючы першы сноп, і работа пачынаецца.

Зяблемскі, цяжка дыхаючы і выціраючы сабе лоб, саскочыў з каня і, раз'юшаны, накіраваўся да машыны. Але яго вочы, налітыя крывёй, выпучваюцца ад здзіўлення: машына працуе.

— Гэй! Чаму так позна пачалі?! — кідаецца ён з пенай на губах да дзеда Андрэя.

Але дзед Андрэй ведае яго самае балючае месца і можа даняць яго. Ён аднекуль даведаўся, што Зяблемскі атрымаў ад гаспадара пяць тысяч лей на рамонт машыны і паклаў іх у кішэню.

— Барабан лопнуў яшчэ летась, — спакойна адказвае дзед Андрэй. — А цяпер і манометр зусім сапсаваўся...

Гэтая навіна сцэбанула Зяблемскага, як пугай. Ён механічна схпіўся за скроні, потым пачаў апошнімі словамі лаяць усіх і, нарэшце, схаваўся ў ценю старога дуба, каб там выпіць піва.

Да веча ўсе стагі каля машыны былі абмалочаны, і спатрэбіліся дзве пары коней, каб падвезці да малатарні пшаніцу. Панскія коні былі недалёка, але Зяблемскі загадаў перацягнуць машыну да стагоў. Пакуль падрыхтавалі месца для рухавіка, малатарня была перацягнута. Але з рухавіком было цяжэй. Чатыры пары коней, нягледзячы на ўсе намаганні парабкоў, не маглі скрануць яго з месца. Парабкі звязвалі парваныя пастронкі, крычалі на коней і, схпіўшы оцікі¹, малацілі імі па консках спінах.

Дзед Андрэй, аглушаны гэтым шумам, не знаходзіў сабе месца. Зяблемскі закрываў з-пад дуба, каб выпусцілі пару. Дзед Андрэй паглядзеў на манометр. Стрэлка дрыжала паміж адзінкай і нулём. Стары нахіліўся да топкі, але жар у ёй астыў.

— Магчыма, трэба выпусціць... — паўтарыў ён, а пасля нахіліўся да машыны і пачаў нешта адвінчваць.

Клубы пары са свістам вырваліся з рухавіка і схавалі ў сабе дзеда. Рабочыя хутчэй здагадаліся, чым зразумелі, якое няшчасце здарылася з дзедам Андрэем. Калі пара рассеялася, я ўбачыў, як бездапаможна ляжаў ён на спіне. На расчырванелым твары скура ўзнялася пухірамі. Мокрая вопратка дымілася. Стары страціў прытомнасць. Нікіфар падышоў да яго і з цяжкасцю выліў яму ў рот некалькі кропель вады з зялёнай бутэлькі.

— Дзе? — спытаў Нікіфар, калі дзед Андрэй расплюшчыў вочы. Той апухлай непаслухмянай рукой паказаў на живот.

Нікіфар падняў кашулю. Натоп адразу падаўся назад: разам з кашуляй аблезла і скура.

Убачыўшы, што людзі згрудзіліся ў кучу, а машына стаіць на месцы, прыбег Зяблемскі.

— Гультай! — закрычаў ён так моцна, што ажно жылы ўздзіліся на лбе.

Потым пабачыў пакалечанага дзеда Андрэя і залямантаваў:

— Што ж мне цяпер з ім рабіць? Дзе мне ўзяць другога механіка? А? Час жа траціцца, бандыты!

— А з ім што будзеце рабіць? — спакойна, але ўедліва спытаў Нікіфар.

¹ Оцікі — лапатачкі для ачысткі плугоў ад зямлі.

— Гэта мяне не датычыцца! — адрэзаў Зяблемскі.
Нікіфар гэтаксам разважліва і спакойна, як гаварыў, падаўся назад і з усёй сілы стукнуў аканом бутэлькай па патыліцы. Зяблемскі каменем рухнуў на зямлю.
— Уцякайце адсюль! І як мага хутчэй, — крыкнуў Нікіфар.
— А з ім што рабіць? — запытаў Аршып, паказваючы рукой на дзеда Андрэя.

Нікіфар нахіліўся над дзедам, прыклаў вуха да грудзей, пакратаў скуру на жываце і безнадзейна махнуў рукой. Людзі, рухавік і зямля — усё змяшалася ў маіх вачах і затуманілася слязьмі.

Па бэльцкім шляху, усё аддаляючыся, пачуўся тупат капытоў. Гэта праімчаў рыжы конь Зяблемскага, а на ім сядзеў не хто іншы, як вартаўнік Калістру.

Я хуценька пабег да стагоў старой саломы, думаючы, што там будзе бяспечней і адтуль, як на далоні, будзе відаць увесь ток.

Падымаючы галаву з саломы, я пачаў наглядаць, што робіцца на таку. Там ужо нікога не было. Апошнім знік Нікіфар. Навакोल лягла глыбокая цішыня. Нідзе ні душы... Толькі каля рухавіка ледзь можна было разгледзець два трупы. Яны ляжалі, як цені. Я плакаў тады доўга і горка. Апошняя надзея, якая давала магчымасць паступіць у школу, прапала. Набліжалася восень. Спачатку ў маім уяўленні вырысоўвалася высокая будыніна школы, а потым перад вачыма пачалі мільгаць паперкі па пяцьсот лей. У гэтых паперках знікла і школа.

Рух постацей каля рухавіка зблытаў мае думкі. Сэрца замерла ад страху. Я зразумеў, што дзед Андрэй яшчэ жывы і што ён кліча мяне на дапамогу. Доўга не раздумваючы, я, што ёсць сілы, кінуўся на ток. Стары паспрабаваў усміхнуцца, але яго апухлы твар ужо нікога больш не мог выказаць. Я асцярожна падняў яго галаву. Дзед Андрэй павольна расплюшчыў вочы і прашаптаў:

— Ва-а-ды...

Я пабег да хлява і на шчасце сустрэў кухарку Аніку. Яна везла двухколавую тачку. Я паспешліва паведаміў ёй, чаго хоча дзед Андрэй, і яна мяне заспакоіла:

— Зараз, дарагі мой, зараз...

Мы пад'ехалі да дзеда Андрэя. Аніка заслала саломай тачку. Мы асцярожна паклалі на яе дзеда Андрэя, асцярожна ўкрылі яго мяшком і павезлі. Каля студні спынілі тачку і абaperлі ручку аб край жолаба. Аніка напала дзеда Андрэя вадой з глінянай бутэлькі.

— Ну, цяпер мне лепш, — зашаптаў стары і папрасіў падаць яму люльку.

Табака ў табакерцы была сухая, але запалкі адсырэлі. Аніка пабегла па запалкі.

Сонца ўжо схілілася к захаду, і адчулася вячэрняя прахалода, калі пастушок зайграў дойну. Дзед Андрэй адразу павесіў і, накіраваўшы свой замілаваны позірк праз узгоркі на ўсход, заслухаўся песняй, поўнай невыразнага суму.

— Нічога, Петра, настане час... — упэўнена сказаў дзед Андрэй і паказаў вачыма на ўсход.

Я ўспомніў словы аднаго дзеда, які жыў на беразе Днястра і часта расказваў мне пра жыццё на тым баку ракі, а потым спытаў:

— Дзед Андрэй, а кажуць, што там няма панюў?...

Дзед мне нічога не адказаў, і калі я азірнуўся, галава яго звесілася на адзін бок, а вочы закрыліся назаўсёды. У гэты час Аніка вярнулася з запалкамі, а я плакаў, схіліўшыся над тачкай. Твар Анікі зморшчыўся ад гора. Яна моцна сціснула зубы і не ўраніла ні слязінкі. Аніка спачатку хацела выкінуць карабок, але, падумаўшы, схавала яго за пазухай.

— Што ён яшчэ сказаў? — спытала яна.

— Сказаў ён яшчэ, што настане час... — заліваючыся слязьмі, адказаў я.

— Так, настане. Толькі дзеду Андрэю не суджана дажыць да таго часу...

Прагучала некалькі стрэлаў, і на бэльцкім шляху паказаліся коннікі. «Жандары», — мільгнула ў мяне ў галаве, і я замёр ад страху.

Аніка кінулася да мяне, абняла і, цалуючы, прыгаварвала: — Ідзі, Петра, ідзі... Можна сустрэнемся ў «лепшы час», — а сама ўзяла тачку і знікла ў напрамку Рэута.

Я пабег. Падаў, падымаўся і зноў бег. Бег праз кукурузу, сланечнікі туды, дзе, як я меркаваў, павінна быць родная вёска.

Ужо зусім сцямнела, і добра адчулася начная прахалода. На ўскраіне Пялені я спыніўся, каб перадыхнуць. У нагомку маёнтка ўзнялося высокае зарыва, а паміж узгоркаў гушчаліся языкі полымя. Гэта гарэў ток пана Цыбулякі.

«Настане час», — шэптам паўтараў я словы дзеда Андрэя, пазіраючы на пажар. — Тады, — як расказваў мне дзед, — дзверы школы для ўсіх будуць адкрыты назаўсёды».

ІНФАРМАЦЫЙНАЯ МАЗАІКА

НА ВІЦЕБСКІМ ШОУКУ — ЗНАК ЯКАСЦІ

«Інэса» і «Ляснянка» — такія пазычаныя назвы дадзены прыгожым тканінам з трыацэ-татных і дыацэтатных нітак. Выпуск гэтых тканін асвоіў калектыў Віцебскага шаўковага камбіната. Вырабы з іх не камечацца, іх лёгка мыць.

Дзяржаўная камісія атэста-вала «Інэсу» і «Ляснянку» на Знак якасці. Сёлета віцебскія ткачы вырабляць гэтых тканін больш як паўмільёна квадрат-ных метраў.

Л. ЯФРЭМАУ

НАВІНКИ

Арыгінальны ансамбль, рас-працаваны па матывах ста-радаўняга беларускага адзення, выпускае Гродзенская фабры-ка мастацкіх вырабаў. Асно-вай для яго стварэння паслу-жыла народная творчасць май-стрых сяла Зблян на Гродзен-шчыне, дзе захаваліся прыёмы старадаўняга ўзораста і пе-раборнага ткацтва, простыя і прыгожыя лянныя сукенкі, святочныя блузы нацыянальна-га беларускага крою, фартухі і мужчынскія кашулі, арыгі-нальная вышыўка. Усё гэта ад-люстравала ў эскізах мастачка Н. І. Серада.

Брэсцкая фабрыка мастацкіх вырабаў прапануе набор тка-ных сурвэтак да чайнага стала і пано «Жар-птушка». Жаночую сумачку, названую «Коласам», і больш 10 відаў камплектаў тканых пакрывал, прыгожыя понча пачала вырабляць Віцеб-ская фабрыка мастацкіх выра-баў. Керамічныя кваснікі, тра-дыцыйныя званы, наборы для нацыянальных беларускіх на-піткаў выпускаюць мазырскія ганчары.

БЕЛТА

ПАД КАНТРОЛЕМ ЖАНСАВЕТА

Добра працуе жаночы савет саўгаса імя Ю. Смірнова Дуб-ровенскага раёна. Па яго іні-цыятыве для жанчын чытаюцца лекцыі на медыцынскія, атэ-стычныя і педагагічныя тэмы, наладжваюцца канцэрты ма-стацкай самадзейнасці.

Саўгасны жансавет узяў пад свой кантроль работу сельска-га камбіната бытавога абслу-гоўвання, магазіна, сталовай, сада-ясляў. Члены савета часта цікавяцца, як працуюць жанчы-ны на сваіх рабочих месцах, як выхоўваюцца дзеці ў сям'і, садзіку.

Вось ужо некалькі гадоў за-пар саўгасны жансавет узн-ацьвае настаўніца Будскай ся-рэдняй школы Еўдакія Іванаў-на Міхасёва.

І. КОГАН

СЯМЕЙНЫЯ ДРЭУЦЫ

Каштанавая алея ў цэнтры вёскі Канвельшкі вырасла зусім нядаўна. Па выхадных днях сюды прыходзяць маладыя па-ры і любоўна даглядаюць са-джанцы.

Чым растлумачыць такую ўвагу моладзі да гэтай алеі?

Ды гэта ж сямейныя дрэўцы, высаджаныя маладажонамі ў дзень вяселля. Не так даўно выканком Канвельскага сель-савета увёў новы абрад шлюбу. У зале сельскага клуба, дзе адбываецца ўрачыстая цыры-монія, маладых віншуюць гра-мадскія сват і свацця, камса-мольцы. «Віноўнікі» ўрачыста-сці садзяць у алеі маладажо-наў два каштаны.

Першымі алею заклалі загад-чыца Свільскага сельскага клу-ба Крысціна Учароніс і меха-нізатар калгаса «Гвардыя» Вой-цех Маліноўскі. Побач растуць сямейныя дрэўцы Уладзіслава і Фрэдзіслава Сварабовічаў, Тэрэсы і Бернарда Балдоўскіх.

Л. СТЭФАНОВІЧ

Воранаўскі раён.

Кубак краіны па гімна-стыцы ў гродзенскай спартсменкі Олі Корбут.
Фота В. Халей.

вым слове паэта пачынае люстравача ўсё лепшае, што ёсць у нашым савецкім чалавеку, краіне, грамадстве. Толькі на некалькі ваенных гадоў яно, лірычна-прачулае, светла-сонечнае, зноў набывае грозны, заклікальна-набатны напал. Паэт-воін заклікае бязлітасна знішчаць «банду воўчу», не шкадаваць на катаў «пораху, куль гарачых і гранатаў». Што ж, гэта таксама гуманізм, ваяўнічы, мабілізуе. Адна з форм яго выяўлення. Гуманізм, які служыць чалавечнаму ў чалавеку, дапамагае перамагчы тыя сілы, што гэтае чалавечнае губяць.

Усё самае светлае, заповітнае, высакароднае знаходзіць водгук у душы Максіма Танка. Сярод разнастайных

адлюстраванне наша шматпакутная гісторыя, яе рэальныя факты і моманты легендарныя. Паэт стварыў паэмы пра Кастуся Каліноўскага і паўстанне на возеры Нарач, уславіў правадыроў народных выступленняў супраць сярэдневяковых магнатаў—Нябабу і Гаркушу, склаў песні і баллады пра многіх партызан Вялікай Айчыннай вайны. Нібы той рупны і аб'ектыўны гісторык, «на камні, жалезе і золаце» (кожнай падзеі—адпаведны матэрыял!) хоча пакінуць Максім Танк вартыя ўвагі нашчадкаў «адбіткі жыцця». А побач—наш сённяшні мірны і шчаслівы дзень. Гімнам і одам і славіць паэт Леніна, родную Камуністычную партыю, Вялікі Кастрычнік, якія прынеслі краіне

АДЗІНАЎЛАДДЗЕ ЧАЛАВЕЧАЙ ДАБРАТЫ

Дзесяць гадоў таму назад Максім Танк прызнаўся:

Рэкі смутку і радасці
Я пераходзіў не раз.
Хвалі іх бурныя вымылі
З сэрца нямала руды.
Толькі чамусьці пакінулі
Чуласць—нібыта яна
Самай была непадатлівай,
Самай цяжэйшай была.

Аднак калі б і не было гэтага прызнання, мы, чытачы паэта, самі прыйшлі б да такой думкі. Бо ўсё гераічнае жыццё Максіма Танка, уся яго высокагуманістычная паэзія—яскравы ўзор чалавечай даброты, чуласці. Сёння нават цяжка паверыць, што гэты надзвычай добры, спагадлівы, ветлівы чалавек калісьці, да верасня 1939 года, быў «цвёрдым арэшкам» для белапольскай дэфензівы, па заданню Камуністычнай партыі і камсамола Заходняй Беларусі вёў актыўную прапагандысцкую працу, сустракаўся на явочных кватэрах з камуністамі-падпольшчыкамі, канкрэтнымі справамі і мастацкім словам служыў высакароднай справе ўз'яднання заходнебеларускіх зямель з БССР. Але ж мы ведаем, што і «рэвалюцыю робіць не зло, а дабро» (А. Вярцінскі). Іменна жаданне зрабіць дабро чалавеку-працаўніку, аблегчыць яго жыццё, вызваліць з сацыяльнай і нацыянальнай няволі кіравала паводзінамі Максіма Танка, калі ён заклікаў «піліць і рваць сталёныя пугі, муроў калючыя драгаты», калі са здэклівай іроніяй кідаў у вочы панам і іх паслугачам:

Святыя вы для нас,
Вялікія над ўсімі,—
А некалі ж мы вас
Яшчэ вышэй падымем!

Зусім не дзіўна, што ў час, калі, нарэшце, і на шматпакутнай зямлі Заходняй Беларусі дабро канчаткова перамагло зло, Максім Танк становіцца «песняром чалавечай радасці і сонца», яго ліра настройваецца на гераіка-рамантычны лад. У вясёлка-

пачуццях і адчуваннях, увасобленых у вершаваным слове паэта, на першым месцы, бадай, знаходзіцца пачуццё любові да роднага краю. Патрыятычным пафасам паэзія Максіма Танка прасякнута наскрозь, ад самых першых твораў і да апошніх вершаваных цыклаў. Патрыятызм—ва ўсіх учынках і паводзінах Максіма Танка як чалавека і грамадзяніна, у самім духу яго творчасці. Клопаты роднай зямлі—звычайныя, будзённые і надзвычайныя, святочныя,—былі, ёсць і будуць (у гэтым няма сумнення!) клопатамі і турботамі самога паэта. Мы верым паэту, калі ён шчыра прызнаецца:

Непакой за цябе, зямля мая,
За твой ураджай, спакойны сон,
За дрэва кожнае ў гаіх,
За весніх песень перазвон,
Непакой за цябе, зямля мая,—
Мой хлеб надзённы.

У творчасці паэта, асабліва за апошнія дзесяцігоддзі, пэўнае месца займае сатыра ва ўсёй разнастайнасці яе «танкаўскіх» адценняў (мяккая ўсмешка, гумар, іронія, востры сарказм). Джала «смахатэрапіі», гэтае своеасаблівае лячэнне смехам, Максім Танк скіроўвае перш за ўсё супраць ворага нумар адзін—сучаснага мяшчанства. Аднак мяшчанства ў разуменні паэта—гэта духоўны застой, маральнае спусташэнне чалавека, дзе б яно, у якім асяроддзі ні праяўлялася. Духоўнае мяшчанства ўла развенчваецца не толькі ў асобных сатырычных вершах («Ананім», «Пра аглоблю» «Выклік на дуэль», «Калі б мне далі ўладу»), але і ў «карцельках»—невялікіх эпіграмах, новых для паэта як сваім жанрам, так і формам. Змагаючыся са злом, тым адмоўным, што яшчэ падчас мае месца ў нашым жыцці. Максім Танк застаецца верным самому сабе—сцвярджае дабро, служыць тым жа высокім ідэалам, што і ў сваіх лепшых лірычных творах.

У паэзіі Максіма Танка знайшла

светлую яву. Тут жа—радкі пра піянераў, пра старэнькую бабулю, што збірае ў лесе лекавыя травы «ад дакучлівай ламоты, рознай там непамыслоты», пра чыстае, крыху наўнае юнацкае каханне, шумнае вяскованне вяселле і многае іншае. Адным словам, шырокая панарама жыцця, яскравы малюнак нашай сённяшняй рэчаіснасці.

Два вобразы—маці і каханай—асабліва часта сустракаюцца ў лірыцы Максіма Танка. Маці для паэта—увасабленне і, адначасова, прыклад чалавечай даброты, высакароднасці, працавітасці. Аднымі з першых вершаў паэта былі вершы пра маці. Але тады, да верасня 1939 года, гаротніцу-маці бачыў перш за ўсё Максім Танк. Яна то жала жыта на панскім полі, перамаўляючыся са жнеямі «ўсё пра цяжкое жыццё, пра астрог, пра каляіны этапных дарог» («Жнівом»), то несла пад таго «астрога сцены лютыя хлеба ў торбе»—перадачу сыну-рэвалюцыянеру («Пад астражнай сцяной»). Цяпер жа, у Савецкай краіне, клопаты і хваляванні маці становяцца іншымі. Яна па-ранейшаму перажывае за сваіх дзяцей, але ўжо анікрышку не баіцца за іх лёс, жыццё. Засталася ў яе і ранейшая працавітасць. Можна быць, яна нават павялічылася, бо колькі працы трэба было ўкласці толькі ў аднаўленне разбуранай фашыстамі народнай гаспадаркі! Аднак праца гэтая—крыніца радасці, плён яе ідзе на карысць самога чалавека. У партрэце маці Танк падкрэслівае адну дэталю—рукі, рукі працоўнага чалавека. Ім, спрацаваным, шурпатым, мазольным жаночым рукамі, паэт прысвяціў адзін з лепшых сваіх вершаў—«Рукі маці». Твор гэты—сапраўдны гімн чалавечай працы. Пакладзе на стол свае рукі маці—і «быццам ад сонца, ад іх пасвятлее ў хаце і ў сэрцы». Але не толькі захапленне, а падчас і спачуванне выклікаюць яны ў паэта. Вось адзін з апошніх яго вершаў. Памерла маці. Нябожчыцу пачалі абмываць. Ды

колькі ні мылі рукі, ні шаравалі іх шрамы і маршчыны—не адмываюцца. І—усе загаласілі, бо як жа такімі рукамі ды «ў дзверы раю грукаць!»

Можна было б пры неабходнасці скласці асобны зборнік з вершаў Максіма Танка пра каханне, жанчыну. Каханне ў паэта пазбаўлена фарысейскай крывадушнасці. Больш таго, ён злосна смяецца з тых літаратараў, героі якіх «гавораць адно пра свае працадні і рэдка калі пра каханне». Каханую, як і жанчыну ўвогуле, паэт усяляе не толькі за яе духоўную прыгажосць, але ў няменшай ступені—за хараство фізічнае, прыгажосць цела. Ножкі, «што ў бегу зямлі не кранаюць», грудзі, «як дзве палавінкі наліва», палкія вочы, вусны—хіба гэтага не дастаткова, каб усклікнуць у захапленні: «Я выдаў бы прэмію нават ці богу, ці чорту, якія на радасць зямную цябе ўзгадалі, Марыя!» «Хай пішуць распуснікі посныя вершы, а я цябе, любая, слаўлю, як грэшнік»,—піша паэт. Ён часам можа быць па-маладзечаму гуллівым і папрасіць у сустрэчнай прыгажуні: «—Ты падарыла «Добры дзень», дык падары і ноч». У вершы пра багіню прыгажосці Венеру Мілоскую Максім Танк дае арыгінальнае вытлумачэнне «бязрукасці» вядомага скульптурнага партрэта багіні:

...Бачу: ідзе яна лёгкай хадою.

Рук няма. Пэўна, маланка

скрышыла.

Каб перад небам і перад зямлёю
Грудзі свае ім не заслانیла.

Ад такіх вершаў, такога разумення жаночага хараства—адзін крок да класічнага танкаўскага твора «Ave Maria!» У гэтым своеасаблівым гімне жаночай прыгажосці яна, прыгажосць,—не толькі крыніца захаплення, радасці, але і актыўная сіла, што дапамагае вызваленню чалавечай асобы з-пад улады рэлігіі, цемрашальства—духоўнаму вызваленню. Глыбока гуманістычная ідэя верша, такім чынам, вырастае з эстэтычных поглядаў паэта, яго разумення прыгажосці, перш за ўсё—жаночай.

Для Максіма Танка прыгажосць і дабрата—якскі непадзельныя. Любую ён славіць за тое, што яна «акно заслانیла ад вока ліхога, кашулю адмыла ад пылу дарогі, прынесла, галоднаму, хлеба кавалак...» Менавіта з гэтай дабратай каханай вырастае пасля сталая дабрыня маці. У поглядах паэта на свет і чалавека эстэтычнае і этычнае знітаваны вельмі цесна—таксама, як і ў народным светаўспрыманні і светаразуменні, зафіксаваным, у прыватнасці, у фальклоры. У гэтым няма нічога дзіўнага: Максім Танк пясняр сапраўды народны, а беларускі фальклор аказаў і аказвае выключны ўплыў на яго творчасць.

Жанчыне—прыгожай, чулай, добрай—прысвячае паэт самыя прачулыя словы: «У тваіх валасах сны начуоць мае неспакойныя, у тваіх вачах загараюцца ўсе мае золакі, у тваіх вуснах грэюцца ўсе мае ўсмешкі, у далонях тваіх рук збягаюцца ўсе мае сцэжкі...» І мы адразу і беспамылкова знаходзім адказ на пытанне паэта:

Як, пасля бунтаў

І рэвалюцыяў столькіх,

Захавала ты адзінаўладства!

Вячаслаў РАГОЙША

ХОРАДАША Ў НАС ДЗЕЦЯМ

Кожную раніцу роўна а дзевятай гадзіне да нашага садзіка пад'язджае калгасны аўтобус. Спыняецца, адчыняюцца дзверцы, і на зямлю саскокваюць дзеці. Шафёр аўтобуса Мікалай Уладзіміравіч Жук аб'ездзіў усе вёскі калгаса: у Конюхах быў, у Залясянах, у Кашубінцах. Усіх дзяцей сабраў і прывёз у дзіцячы садзік. А з цэнтра калгаса, з вёскі Галавачы, мамы самі прыводзяць малых.

Я пачала гаворку пра аўтобус не выпадкова. Бо ў кожнай вёсцы калгаса тыпавы дзіцячы садзік—такі, які адпавядаў бы сучасным, вельмі высокім патрабаванням,—не пабудуеш. І дзяцей гэтулькі не набярэцца, каб яго ўкамплектаваць, ды і з кадрамі выхавацеляў не так проста. Абы каго не возьмеш, тут і адукацыя адпаведная павінна быць, і любоў да дзяцей.

Будаваць садзік трэба ў цэнтры калгаса і прывозіць дзяцей з навакольных вёсак. На грузавіку не павязеш, толькі на аўтобусе. І пакуль Міністэрства сельскай гаспадаркі не вырашыць пытанне аб тым, каб забяспечыць дзіцячыя ўстановы адпаведным транспартам, праблема іх на сяле вырашана не будзе. Гэта я гавару з вопыту нашага калгаса. Астатнія пытанні вырашаць значна лягчэй.

Раскажу пра наш дзіцячы садзік, пра работу, пра тыя задачы, якія мы ставім перад сабой.

Цяпер не трэба даказваць мамам, што ў дзіцячым садзіку дзецям лепей, чым дома, нават калі дома ёсць бабуля. Часцей за ўсё бабуля толькі накорміць малое ды пільнуе, каб у шкоду не ўлезла. А ў садзіку мы выхоўваем чалавека. Разумова выхоўваем, маральна, фізічна і эстэтычна. І яшчэ прывіваем культурна-гігіенічныя навыкі.

Дзеці хутка да ўсяго прывыкаюць. Вітаюцца з выхаванцямі, як толькі прыходзяць. Летам адразу бягуць на дворык займацца гімнастыкай.

Ранішня гімнастыка праходзіць як вясёлая цікавая гульня: дзеці бегаюць, скачуць, падымаюць рукі высока ўгору, каб паказаць, які вялікі вырасце зайка. На дворыку ўсё ёсць для малых: горка, з якой яны любяць коўзацца, драўляны грузавік з лесвічкамі, каб падняцца ў кабінку і ў кузаў, качалкі, пясочніца. Ёсць баскетбольная сетка для закідання мячоў, спартыўная лесвіца, пабудаваны церамок, куды дзеці хаваюцца ў час сваіх гульняў. Ёсць ужо свае аматары гульні ў бадмінтон, майстры кідаць кольцы, забіваюць кеглі. Гуляючы разам, яны вучацца сябраваць.

Дзеці ніколі не хварэюць. Не скажу, што бацькі адразу прыводзяць да нас «геркулесаў». Проста мы вялікую ўвагу аддаем загартуванню. Пачынаючы з вясны, дзеці спяць пры адчыненых вокнах. Перад ядой мыюць рукі халоднай вадой, а перад сном—і ногі. Плэскаюцца ў ванначках, дзе вада нагрэлася на сонцы. Купаюцца ў рэчцы, загараюць.

Рэчка блізка. Паходы на рэчку, на луг, на поле сустракаюцца дзецьмі як святы. У час прагулак расказваем ім што-небудзь карыснае. Ім гавораць, што рэчка называецца Котра, што ўпадае яна ў Нёман, а Нёман цячэ аж ў Балтыйскае мора. Яны ўжо ведаюць, якія рыбы водзяцца ў нашай Котры, які выгляд маюць і лешч, і акунь, і плотка, і шчупак.

У лесе дзеці ўжо не пераблытаюць ліст дуба з лістам асіны або бярозы. Вучацца па галасах пазнаваць птушак. Ведаюць, што з цукровых буракоў робяць цукар, навошта кідаюць у зямлю зерне, чым адрозніваецца каласок жыта ад каласка пшаніцы.

Знаёмім дзяцей з вядомымі людзьмі нашага калгаса, расказваем, напрыклад, што Каханюўская Яніна Ігнатаўна—загадчыца свінафермы—абрана дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, удастоена такога вялікага гонару за сваю сумленную працу. Пытаемся ў дзяцей, што цікавае могуць яны расказаць аб працы бацькоў.

Побач з садзікам знаходзіцца помнік славы героям-байцам, якія загінулі ў барацьбе за Савецкую ўладу ў грамадзянскую вайну, у часы падпольнага змагання ў Заходняй Беларусі, у гады фашыскай акупацыі. На сямі белых мармуровых плітах імёны. Побач растуць кусты руж.

Мы з дзецьмі носім да помніка кветкі і расказваем пра герояў.

Любяць дзеці расказы пра Леніна, якім ён быў выдатным сынам у сваіх бацькоў, а потым—у свайго народа. У нас зроблены макет кватэры Уладзіміра Ільіча ў Крамлі. А пра тое, як ён жыў у Горках, я гавару ім сама, бо была там і ўсё бачыла.

Не падумайце, калі ласка, што дзеці ў нас пасіўныя, што толькі мы ім усё расказваем і расказваем, а яны моўчкі слухаюць. Каб вы пабывалі ў нашым садзіку ды

паслухалі нашых дзетак! Як яны стараюцца адно перад адным перадаць змест карцін мастакоў, якія ім паказваем, і наогул гавораць пра ўсё, што даведаліся ў садзіку.

Мы развіваем у іх назіральнасць, уважлівасць. Як многа даюць дзецям такія, здавалася б, на першы погляд дробязі—на белых папяровых квадраціках кожны дзень яны малююць, якое сёння надвор'е: сонца малююць або хмары, дождж. Потым у канцы месяца разам з выхавальніцай успамінаюць, колькі дзён ішоў дождж, а колькі свяціла сонца.

Можа каму гэта здасца дробязцю: падумаеш—квадрацікі. А мы, выхавацелі, ведаем: дзеці вучацца бачыць, што робіцца вакол іх, раскрываюць вочы на свет. Потым яны ўбачаць значна больш.

Садзік знаходзіцца цалкам на забеспячэнні калгаса. Усё, што здабываецца ў калгасе,—атрымлівае садзік: мяса, малако, гародніну, садавіну. Калі спеюць фрукты, няня бярэ мех і ідзе ў калгасны сад. Бярэ для дзяцей самыя лепшыя яблыкі і грушы. Што не паелі—рэжам і сушым на поліэтыленавай плёнцы. Шэсць-сем мяхоў насушваем на зіму. Больш ста трохлітровых слоікаў кансервіруем кампотаў. Солім агуркі, кроп, памідоры. Гэта рабіць ніхто нас не прымушае. Самі робім у вольны час, калі дзеці спяць.

Работнікі дзіцячага сада садзяць бульбу-спешку—25 сотак. Ёсць у нас свой агарод, дзе растуць цыбуля, агуркі, памідоры. Кормім дзяцей добра.

Дзеці ў нас не растуць панічамі. Як яны любяць дзяжурцы у сталовай! Просяцца: «Я буду дзяжурцы, я!» Ім падабаецца надзяваць фартухі і гуляць у дарослых. Бо і дзяжурства для іх гульня. Старэйшыя накрываюць на сталы, малодшыя ім дапамагаюць. Ведаюць, што ў першую чаргу трэба класці на стол сурвэткі, потым прыборы, хлеб. Калі дзеці паелі, дзяжурныя дапамагаюць няні прыбраць са стала.

Ёсць у нас і дзяжурныя па кутку прыроды, яны дапамагаюць пыл выціраць, карміць рыбак; дзяжурныя па агароду маленькімі леечкамі паліваюць грядкі. Так непрыкметна набываюць дзеці працоўныя навукі.

У дрэннае надвор'е малююць, расфарбоўваюць намалёванае каляровымі алоўкамі. А асабліва падабаецца ім з шышак, саломы і пласціліну рабіць розныя цацкі. У шафе пад шклом мы захоўваем лепшыя работы: вожыкаў, лебядзяў, авечак, дзеда ў вышыванай кашулі, бабу ў фартуху...

На музычных занятках інсцэніруем і развучваем пад музыку любімыя казкі дзяцей.

Недалёка ад садзіка знаходзіцца сярэдняя школа, таксама новы, прыгожы будынак. Туды на падрыхтоўчыя заняткі ходзяць дзеці старэйшай групы. Пасля заняткаў яны вяртаюцца ў садзік з пачуццём асаблівага гонару—яны былі ў школе.

Дарэчы, калі пачынаюцца заняткі ў школе, на аўтобусе таксама з навакольных вёсак звозяць у школу вучняў.

Вось, здаецца, пра ўсё сказала, нічога не забылася. Не, забылася. Не сказала, што ў пакоях у нас чыста, што ў сандаліках, у якіх дзеткі гуляюць на двары,—у пакоі не заходзяць, здымаюць іх у калідоры і надзяваюць тапачкі.

Не сказала, што выхавацеляў у нас двое, а я, загадчыца, трэцяя. Дзяцей—пяцьдзесят. Плацяць у нас за садзік калгаснікі ад сямі да дзесяці рублёў. А калі мнагадзетная сям'я ў калгасніка або калі хто з бацькоў хворы, то праўленне калгаса выносіць пастанову—з такіх сем'яў грошай не браць зусім. Калгас за іх плаціць.

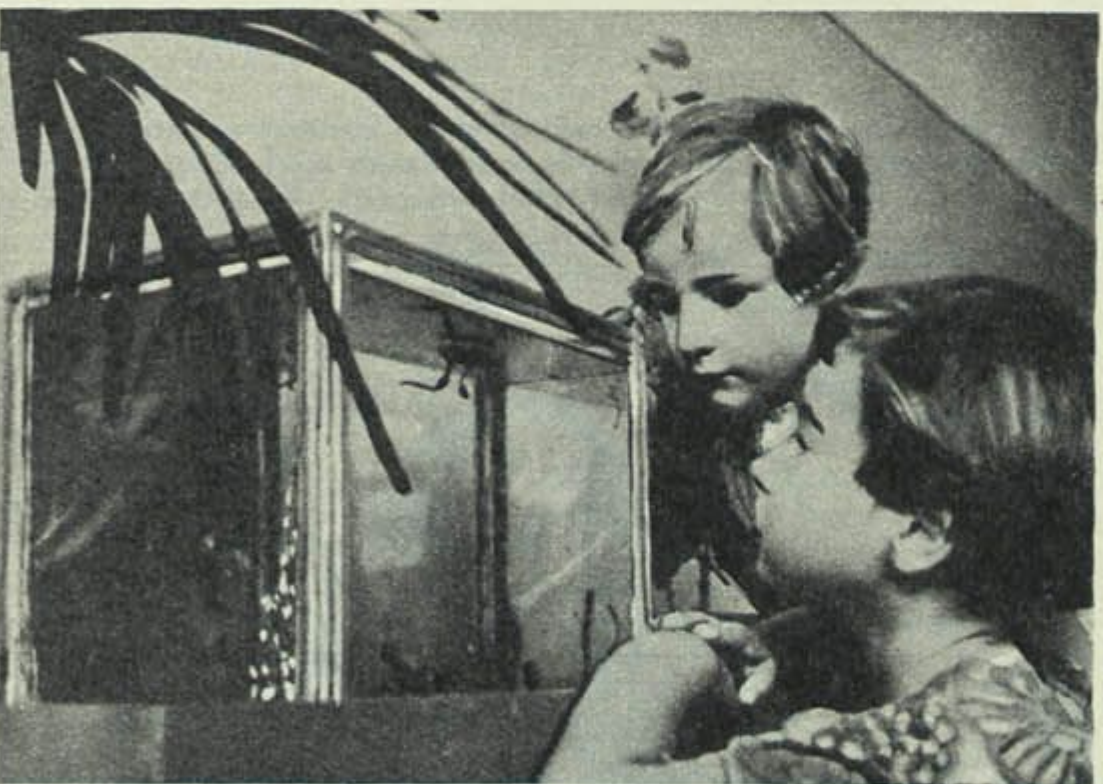
Хораша ў нас дзецям. А зерне добрага, разумнага, вечнага, кінутае ў дзіцячую душу шчодрой рукой, дасць багатыя парасткі. Мы, выхавацелі, памятаем гэта.

Наталля ЯЦЭУСКАЯ,
загадчыца дзіцячага сада.

Калгас імя Жданава
Гродзенскага раёна.

Наталля Яцэўская. ● Мы любім наш садзік ● Залатыя рыбки. ●
А цяпер—спаць.

Фота У. Вяхоткі.

Саюз непарушны рэспублік свабодных...

ПОЎНАЯ СУМКА РАДАСЦІ

Цяпер, калі яна чуе бясконцыя віншаванні ад таварышаў, знаёмых, сяброў і адказвае ўсім добрым словам і ясным позіркам, — здаецца, што знікаюць сумныя ўспаміны аб мінулым, і наш добры вясун-пісьманосец шостага аддзялення сувязі сталіцы Арменіі Араксія Алексанян паўстае перад намі бязмежна шчаслівай. Але я не буду паўтараць пахвальныя словы ў гонар сувязіста — Героя Сацыялістычнай Працы і разгарну старонкі ранняга перыяду яе жыцця, дзе столькі нявыказаных пакут.

Нялёгка Араксіі ўспамінаць, як хадзіла яна з дзіцем на руках на пошту, чакаючы пісьма. І аднаго разу сама выйшла з паштовага аддзялення як пісьманосец. Пісем было шмат. Жанчына вымала з сумкі бясконцы дарунак — пісьмо, і яе шчырая ўсмешка гаварыла: «Я прынесла добрую вестку. Ведаеце, яна і мая, гэтая вестка...»

Мінула 23 гады. Тысячы пісем уручыла яна людзям. Але дагэтуль не атрымала свайго пісьма...

Доўгія гады працы зрабілі яе агульнай знаёмай жыхароў вуліц Алега Кашаваго, Таманскай, Калініна ў Ерэване. Араксію з нецярплівасцю чакаюць усе. Яна ўручае адрасатам не толькі пісьмы, але і розныя паштовыя адпраўленні, каля 29 тысяч экзэмпляраў газет у месяц. Усё гэта праглядае пісьманосец, рыхтуючыся выйсці на свой штодзённый маршрут.

Але што гэта? Яна адклала сумку, поўную газет, і, моцна сціснуўшы ў руцэ адно з пісем, хуценька выйшла на вуліцу. Незвычайнае пісьмо. Адрас ясны і разборлівы — вуліца Алега Кашаваго, 8, Майрануш Петрасян. Араксія добра ведае гэтую старую жанчыну, уяўляе, як тая зірне на яе і не паверыць сваім вачам, а потым скажа: «Прачытай і ты гэтае пісьмо, Араксія...» Хіба можа быць больш радасная хвіліна, чым тая, калі яна прынесла маці вестачку ад сына?

Араксія Алексанян.

Фота А. Бадаляна.

Чакаючых шмат, усе нецярплівыя. І калі пісьмы прыходзяць не ў тэрмін, Араксія адчувае сябе як быццам вінаватай. А яна сама напісала б вялікае пісьмо ўсім сынам, каб тыя не прымушалі сваіх маці чакаць. Напісала б пісьмо ўсім бацькам, каб тыя не прымушалі чакаць сваіх дзяцей. Напісала б і бацьку сваіх дзяцей, расказала б яму, што іх старэйшая дачка Лена ўжо стала настаўніцай, малодшая — Седа — пакуль студэнтка політэхнічнага інстытута. Напісала б і пра свае чаканні. Але на які адрас пашлеш гэтае пісьмо?..

...Сувязісты наперабой хвалілі Араксію, яны гаварылі ад усяго сэрца. Былі бязмежна радыя, што іх сяброўка ўдастоілася звання Героя Сацыялістычнай Працы. А яна разнесла пошту, уручыла адрасатам усе добрыя весткі і моўчкі стаяла ля стала, крышку разгубленая і ўсхваляваная.

Р. КАЗАНДЖАН

ДОКТАР МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА

Першая жанчына — доктар мастацтвазнаўства! Гэтае паведамленне газет узрадавала і людзей мастацтва Закаўказзя, і ўсіх тэатралаў, аматараў тэлеэкрана. Віншавалі таварышы, сябры і знаёмыя, а адна заплакала — маці.

Слёзы радасці і хвалявання цяклі па маршчыністых шчоках, а ў вушах гучалі словы мужа, сказаныя калісьці: «Паедзем у Савецкую краіну, там будзе забяспечана будучыня маіх дзяцей...»

У 1936 годзе прыехалі ў Савецкую Арменію з Ліёна. У гэтым сусветным цэнтры тэкстыльнай прамысловасці бацька Луізы не мог зарабіць сабе на хлеб: нідзе не бралі на работу, бо «спачуваў краіне Саветаў».

На Радзіме дзеці пайшлі ў школу, закончылі яе. Адну дачку інтарэсы павялі ў прамысловасць, другую — у свет мастацтваў. Тэатразнаўства...

У 1949 годзе Луіза закончыла тэатральны інстытут. Пакінулі ў інстытуце на выкладчыцкай рабоце. Ужо з 1950 года яна чытала ў інстытуце курс гісторыі еўрапейскага тэатра і еўрапейскую літаратуру. Ставілася п'еса — яна выступала ў друку, удзельнічала ў абмеркаванні спектакляў, выказваючы сваё меркаванне. Заўсёды — сваё.

І вось Масква, аспірантура. Луіза Самвелян завяршыла дысертацыйную работу «Шэкспір і армянскі тэатр». Раздзел «Шэкспіраўскія вобразы Адамяна» быў выдадзены асобнай кнігай.

Спалучаючы выкладчыцкую і навуковую дзейнасць, яна пісала вялікія і маленькія манаграфіі — «Шэкспір на армянскай сцэне», «Ляон Калантар», «Жана Таўмасян». Хутка выйдучь у свет даследаванні «Шэкспір і армянская культура», «Вагарш Вагаршан», «Гурген Джанібекян». Часта з'яўляюцца ў друку артыкулы пра сучасных тэатральных дзеячоў.

«Шэкспір і армянская літаратурная і тэатральная культура» — тэма доктарскай дысертацыі Луізы Самвелян. Шэкспір на сцэне, у перакладах і ў крытыцы. Гэтае даследаванне, якое абагульняе заслугу армянскага народа ў сусветным шэкспіразнаўстве, прынесла аўтару вучоную ступень доктара мастацтвазнаўства.

УСЕ КОЛЕРЫ ВЯСЁЛКІ

Даўным-даўно, апавядае старадаўняя армянская легенда, адна зангезурская жанчына саткала дзівоснага хараства дыван, каб выкупіць з палону сына і яго сяброў. Персідскі хан, у цямяніцы якога пакутавалі адважныя джыгіты, убачыў дыван і загадаў жанчыне растлумачыць, што азначаюць вытканыя ёю ўзоры.

— На дыване — усё жыццё майго народа, — адказала жанчына. — Бачыш, ён ледзь не ўвесь чырвоны — гэта кроў народа, пралітая ў барацьбе з чужаземцамі. А гэтыя ружы — яго рэдкія радасці. Калі б мая Арменія была свабоднай і шчасливай, я выткала б такі дыван, які завітнеў бы ярчэй, чым сады вясной...

Ерэван. «Лебядзінае возера».

Арменпрэс.

Легенда легендай, аднак слава пра армянскія дываны ідзе з глыбіні вякоў, яны здаўна карыстаюцца сусветнай вядомасцю. Мастацтва іх стваральнікаў перадаецца з пакалення ў пакаленне. Яркія фарбы, прыгожыя нацыянальныя малюнкi і ўзоры надаюць армянскім дыванам адмысловы выгляд. Дываны «Ерэван», «Лоры», «Шырван» і іншыя на традыцыйных усесаюзных выстаўках тавараў народнага ўжытку, якія штогод наладжваюцца ў Маскве, прызнаны аднымі з лепшых, а работа армянскіх дываноўшчыкаў адзначана медалямі і дыпламамі. У экспертным спісе аб'яднання «Айгорг» лічыцца каля дваццаці краін свету.

Калі праходзіш па светлых і ўтульных цэхах Іджаванскага камбіната і бачыш яркія, шматколерныя дываны, міжволі прыгадваеш старажытную легенду. Вось ён, дыван, сімвал цяперашняй Арменіі: пунсовы колер — нібы сцяг свабоды і шчасця, белыя плямы, раскіданыя па ўсім полі, — гордыя, беласнежныя вяршыні яе велічных гор, яркія ізумрудныя кроплі — квецень веснавых садоў і палёў.

Вытворчыя памяшканні камбіната — гэта залы, поўныя святла і паветра. Сцены афарбаваны ў мяккія таны. Прасторна размясціліся ткацкія машыны. Тэмпература паветра заўсёды на адным узроўні, асвятленне дзённае. За станкамі сядзяць дзяўчаты і спрытнымі рукамі ствараюць шматкаляровыя цуды. Армянскі дыван — гэта і сапраўды цуд. На адным квадратным метры яго завязана некалькі соцень тысяч вузлоў. А ёсць дываны, дзе шчыльнасць яшчэ большая. Гэткаму дывану, як кажуць, няма зносу.

Паназірайце за дываноўшчыцамі, калі яны працуюць. Складаны, шматколерны арнамент ствараюць, нават не заглядаючы ў малюнак-чарцёж. Так натхнёны музыкант выконвае самы складаны твор, не глядзячы ў ноты. І льецца, льецца, нібы песня, усімі колерамі вясёлкі цудоўны ўзор.

Так, Іджаван стаў буйным цэнтрам дывановага ткацтва Арменіі. Магутнасць яго камбіната к канцу пяцігодкі дасягне 760—800 тысяч квадратных метраў вырабаў у год. Расказваючы пра перспектывы, дырэктар камбіната Грыгорый Сяргеевіч Саруха-

нян нязменна падкрэслівае ролю жанчын, чые рукі ствараюць гэты цуд. Добрая слава ідзе аб прадзільшчыцы Соні Казаран, узнагароджанай ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Ад маці сваёй, вопытнай дываноўшчыцы Арпik, пераняла гэтае майстэрства зусім маладая Седа Шахбазян.

Ткацкі цэх — сэрца камбіната. Тут выстраіліся ў рад высокія двухпалотнавыя жакардавыя машыны. Іх у цэху 50. На кожнай адначасова можна ткаць па два дываны. Па чатыры тысячы снавальных валікаў устаноўлены ў сілкавальных рамах машын, адкуль ніткі бягуць да батанаў. Каб роўна клаліся батаны (ад гэтага залежыць шчыльнасць вязкі дывана), патрэбна пільнае вока. Тут выдатна працуюць Раіса Жаркова, Эма і Алвард Палян, Надзя Шпакава, Люба Вартанян, Седа Егікян, Зоя Сафаран і многія іншыя. Дружная працоўная адзіная сям'я.

Тэма дружбы народаў заўсёды хвалявала і натхняла дываноўшчыц. Нядаўна апошні вузел на дыване з партрэтам вернага ленінца — Серго Арджанікідзе завязала знатная ткачыца аб'яднання «Айгорг» Забела Агаджанян. Гэтая ўнікальная работа — другая па ліку з серыі «Да 50-годдзя ўтварэння СССР».

Створана нямала мастацкіх палотнаў, прысвечаных брацкім рэспублікам. Зараз армянскія майстрыхі ствараюць дываны па матывах нацыянальных эпасаў народаў нашай краіны.

Складаны, мудрагелісты арнамент дываноў. У кожнага свой непаўторны ўзор. І ў кожнага дывана свая назва: «Эрэбуні», «Гугарк», «Гекча», «Нарыне», «Анаіт», «Шушан», «Лоры», «Зангезу», «Карабах». У вырабах кожнага раёна — свае асаблівасці. Вось зангезурскі дыван. Абавязковы элемент у ім — чырвоная кветка, дыван з жоўтымі птушкамі — карабахскі. У ларыйскіх дываноў — бардовыя колеры на цёмна-карычневым фоне.

Калі мастак стварае твор, ён укладае ў яго часцінку свайго сэрца, сваёй душы. «Расцвялі дыван, і я прачытаю, што ў тваім сэрцы», — гавораць у Арменіі. Так, дыван — твор не толькі рук, але і сэрца. А сэрца гэтае адкрыта людзям, нясе ім хараство і радасць.

Аляксандр АХУМЯН

Дзяржаўная бібліятэка

Імя У. І. Леніна

ЖЫВЕ Ё СЭРЦЫ ПЕСНЯ

Васіль МІКАЛАЕНКА

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага

Раман перастаў сачыць за паплаўком, зусім забыўся пра вуду. Ён слухаў. Слухаў пільна, насцярожана, баючыся патрывожыць тое, што пачуў. Аднекуль, ад Журавога балота, даяцела песня. Яе прынёс вецер. Выхапіў шматок мелодыі і прымчаў у Лозы, да рэчкі. Вецер быў мітуслівы, парывісты: то наляціць, аж алешыны гнуцца, то, абясцілены, заблытаецца ў лістоце, сціхне. Так і песню насіў. То падхопіць яе, узнясе высока-высока, лёгкую і няўлоўную, то апусціць, утопіць дзесь у Журавым балоце. Песню, пэўна, спявалі дзяўчаты на далёкай сенажаці, але што спявалі — Раман не мог улавіць. На яго нахлынула іншая песня. Яна апыкла, растрывожыла сэрца.

І навошта табе, песня, вяртацца зноў, навошта кранаць тыя струны, што назаўжды адыгралі сваё, адплакалі?

Песня вярнулася з даўным-даўна, з сорака трэцяга. Тую непазнаную і неадспяваную песню ён запомніў на ўсё жыццё.

Вось тут, у Лозах, Раман пераплыў тады рэчку, ішоў цераз гэты луг па маладой траве. Блішчэла ліпкае і пахучае лісце алешын, птушкі ў кустах заліваліся, як захліпнуцца, твар абываў маляды вясновы вецер. Раман быў шчаслівы ў тую майскую раніцу, і, каб не халаднаватая сталь за поясам, якую ён адчуваў цэлам, ён бы забыўся, што на зямлі вайна...

Раман ловіць песню і незаўважна для самога сябе ідзе туды, дзе апошні раз бачыў Таню, першае сваё затоенае каханне. Яму хочацца пабыць на тым месцы, успомніць, як гэта ўсё было. Жонка з сынам ірвуць гарлачыкі ў затоцы, а ён ідзе да яе, страчанай і заўсёды жы-

вой. Кожнае лета, як прыязджае дадому, Раман спяшаецца сюды. І з жонкай разоў колькі быў там. Яна не крыўдуе, яна ўсё разумее.

Сюды, у Падкручча, Тані было зручнай дабірацца з вёскі незаўважанай. Глыбокі роў ад агародаў вёў к хмызам на багністым лузе. Хмызы цягнуліся аж да самай рэчкі. Шлях, выбраны Таняй, дрэнна праглядаўся нават з царкоўнай званіцы, адкуль цікаваў фашысцкі назіральнік.

Таня была ў зеленаватай паркалёвай сукенцы, з лёгкім сінім шалікам на плячы і ў бліскучых туфлях, тых самых, у якіх танцавала на выпускным вечары пасля сёмага класа. Сінявокая, танюткая, яна была як дзяўчо-падлетак. Раман здзівіўся, як гэта Таня, ідучы па дрыгве, топчаўся ў іржавай твані балота, застаўся сухая і чыстая, нават чаравікі не выпэчкала. Ён спачатку і не прыкмеціў, што падол яе сукенкі, амаль да самага пояса, быў цёмнаваты. І калі толькі паглядзеў зблізку, зразумеў, што сукенка вільготная. Таня, пэўна, памыла яе і выкруціла, калі перайшла балота.

— Што, выкупалася? — запытаўся Раман.

Таня зачырванелася, пэўна, таму, што Раман разгадаў яе маскіроўку. Яна вінавата і лагодна ўсміхнулася, ціха прамовіла:

— Запырскалася трохі.

— А туфлі, глядзі, сухія.

Лагодная ўсмішка на Таніным твары жаргавела.

— Сухія, як бачыш, — адказала яна. — Я ляцела.

Раман збянтэжыўся, бо бачыў, што сваім запытаннем пра чаравікі пакрыў-

дзіў Таню. Ён здагадаўся, што праз багнуню Таня прабіралася босая, а туфлі несла ў руках. Яны, уласна кажучы, і патрэбны былі ёй, каб абуць вось тут, перад сустрэчай. Яна хацела быць перад ім прыбранай, прыгожай. Яна старалася для яго.

Ён таксама стараўся. Пазычыў у хлопцаў лепшыя боты, новы пінжак. За куштамі вунь кепку на галаве круціў, чуб кучаравіў, каб на картуз віўся. Рукаўку нагана з-пад пояса высунуў — глядзі, які ліхі партызан! А цяпер стаіць перад Таняй, і ад нядаўняй ліхасці — ні звання. Нясмелым, украдлівым позіркам ловіць яе чысты погляд і чырванее.

— Ідзем сюды, а то ўбачыць хто, — сказаў, нарэшце, Раман, расхінаючы перад Таняй колкія лапкі густога ельніку. — Ну, што новага?

— Новага шмат, — загаварыла Таня. — Учора старога Хвёдарку разарвала міна на Сураўскім бальшаку. Пагналі дарогу скародзіць, дык там і наехаў на міну. А мінулай ноччу тры хаты спалілі. Нікому выскачыць не далі. Жывымі пагарэлі людзі. — Таніны вочы запалалі: — І чаго вы чакаеце, Раман? Дзяды гінуць на мінах, а вы... Дзяўчаты хапаюць і гоняць немаведама куды. Можна і мяне заўтра... Паслухай, Раман, што я табе скажу: напасці трэба на царкву. У мяне тут, глядзі, — Таня дастала з рукава паперку, разгарнула яе, — план кропкі. Тут усе абазначана. Дзён пяць сама там рыдлёўкай зямлю варочала: схованку гадам ладзіла. Затое ж і выглядела ўсё: і дзе кулямёты іхнія стаяць, і дзе вартавыя ходзяць. Вам вось адсюль зручней будзе, з вуліцы, — Таня паказала на нейкі кружочак на квадраце ліста. — Скажы, Раман, калі прыйдзеце? Я сустрэну вас, правяду.

— Глядзі, якая смелая! — насупіўся Раман. — Сам хіба дарогі не ведаю?

Таня пакрыўджана апусціла галаву, сашчыпнула лапку ялінкі.

— А за гэта дзякуй, — Раман склаў лісток і схаваў у кішэню. — Толькі лепей ты без паперак. Згубіш дзе ці, здарыцца, абшукаюць. У галаве ўсё трымай. Колькі вучыць цябе?

Раман хацеў быць ласкавым і нешта не мог. Столькі добрых слоў, шчырых пачуццяў шукала выйсця на волю, столькі светлага парывання трапяталася ў яго душы, а каб выказацца, адкрыцца — не мог. Ці то ён разгубіўся ад шчасця бачыць Таню, ці то саромеўся расчуліцца, загаварыць пра свой сардэчны боль у такую ліхую часіну, калі вакол вайна, жыццём гараць людзі ў агні, калі ў яго пытаюцца, ці прыйдзе ён і ці падушчыць тых гадаў у царкве. І замест ласкавасці ў голасе Рамана чуўся халадок, словы былі шурпатыя, з чарствінкай.

— Праз тыдзень зноў тут сустрэнемся, калі не прыйдзем браць царкву, — гаварыў Раман. — Не думай, што толькі і клопату ў нас — адна гэта кропка. Шмат такіх гнездаў. Адразу ўсюды не ўправішся.

— Я ўчора ў тваёй маці была, памагала ёй бульбу сеяць, — сказала Таня.

У Рамана пацяплелі вочы, радасць агарнула сэрца.

— Маці дужа прасіла, — працягвала Таня, — каб ты не выхваляўся ліхасцю. — Таня нясмела дакранулася да Раманай рукі, яе сумлівая і, здавалася, вільготныя вочы глядзелі прамі ў яго вочы. — Праўда, Раман, ты асцерагайся, не будзь такім гарачым, сарвігалавой...

— Што ж мне, хавацца, калі страляць пачнуць? — засмяўся Раман.

— Ды я не пра гэта. Можна ж і смелым быць і асцярожным.

— А сама паперкі пішаш. Думаеш, табе можна і не асцерагацца? Баюся я за цябе, Таня. Як ты ля звяніцы ўмудраешся праскокца?

— Не бойся, нічога са мной не здарыцца, — весела ўсміхнулася Таня. Потым пасур'ёзнела, дадала: — І за маці не хвалюся. Пра цябе ніхто нічога не ведае. Усе думаюць, што пагналі ў Германію.

Рассталіся яны ля алешніку. Далей Таня забараніла ісці, хоць Раман і прасіў дазволу правесці яе да самага рову.

Развітваючыся, Таня доўга і запятальна глядзела Раману ў вочы, быццам чакала чаго, быццам прасіла сказаць няказанае, аб чым абое думалі.

Адышлася, доўга махала шалікам і ўсё азірлася, аж пакуль не знікла ў гущыні алешніку. А Раман стаяў і ўглядаўся ў тую прагаліну, на якой у апошні раз мігнула Таніна постаць. Там толькі варушыліся на ветры галінкі алешын, пабліскавалі лісцем.

Вось яно, тое месца, дзе яны развіталіся. Няма ўжо маладых ялінак — лес шуміць. Падраслі, пасталелі дрэвы, як і людзі. Аб чым гамоняць хвой? Можна аб Тані? Яны ўсё бачылі. Яны ды Раман.

Як гэта тады было?.. Вось адсюль, з грудка, ён углядаўся ў алешнік, спрабуючы адгадаць, дзе, у якім месцы прабіралася Таня. Ён уяўляў, як яна пераскокцае з купіны на купіну, збівае на каранях босыя ногі, ламае сучча, каб выслаць багністыя мясціны.

Там, за алешнікам, на процілеглым схіле прытаілася вёска. Адсюль відаць было толькі макаўку царквы. Да яе кіламетры чатыры. Раман разумее, што яго могуць пабачыць са звяніцы, але не хаваўся. Ён стаяў на ўвесь рост на голым узлобку гары, нібы хацеў, каб яго пабачылі з царквы, каб ведалі, што ён не баіцца, што ён яшчэ прыйдзе да царкоўных муроў і пакратае іх моц, параскідае тыя завалы і бункеры, якія нагарадзілі ворагі.

Думаючы пра Таню, пагражаючы царкоўным мурам і тым, хто за імі схавалася, Раман не адразу і ўлавіў, што нешта старонняе ўрываецца ў яго думкі, трываючы сэрца. Нарэшце зразумеў, пачуў: песня. Раніца была ветраная, і песня далатала няроўна, калыхалася ў паветры так, як і сёння. Ні то глыбокі смутак быў у песні, ні то пакута і боль. Песня брала за сэрца. Можна гэта шляхам на мястэчка гналі дзяўчат на катаргу, і яны плакалі тужлівай песняй, развітваючыся з родным краем. А можна на лузе за шляхам спявалі пастушкі, і песня іх — пра страчанае каханне, пра разбітае дзявоцкае шчасце.

З цяхай тугой і неспакоем лавіў Раман журботныя ўзевы той песні. У ёй быў водгук яго думкам, зрухам сэрца. Падалося, што бяжыць да яго на гару, бяжыць і кліча Таня. Заплаканая і шчаслівая, яна працягвае лёгкія рукі, туліцца да яго. І ўжо разам яны ідуць па чыстай маладой зямлі, ў сіні прасцяг, да звонкіх крыніц. Ідуць далёка-далёка і доўга-доўга — усё жыццё.

Тугая і гулкае кулямётная чарга абарвала Раманавы мары. Яна аглушыла яго, здаецца, ударыла прама ў сэрца. Ён кінуўся ўніз, к алешніку, тым следам, куды пайшла Таня.

«Ду-ды-ды! Ду-ду! Тук!» — зноў ко-

ратка і зло адстукаў ля вёскі кулямёт.

Больш не стралялі. Не стала чуваць і песні. Можна яе спалохала кулямётная чарга! А можна забіла тых, хто спяваў?

Раман ламіўся алешнікам, як бура. Не шукаў купін і карэння, не разбіраў, дзе глыбока, дзе мелка — абы хутчэй! У галаве было адно: Таня!

Раман выхапіў рэвальвер, пракруціў барабан. Ва ўсіх адтулінах — жоўтыя донцы гільз, як восы ў сотах. Шэсць ім, адну сабе.

Ён толькі тады скеміў, што трэба асцерагацца, калі выбег з алешніку. Дарова заставалася крокаў пяцьдзесят па голай лагчыне. Таня, відаць, прабегла гэту нізінку, яна ў рову. Зараз і ён будзе там.

Захлёбваючыся, застукатаў кулямёт, віскнулі, загулі чмялямі кулі. Раман упаў, прыціснуўся да зямлі. Верх узалі развага, простая салдацкая мудрасць перахітрыць смерць. А паміраць яму нельга было, пакуль ён не дазнаўся, што з Таняй. Ён павінен дапаўзці ў роў. Толькі і паўзці няма як. Наперадзе ўзгорчак. Чуваць, як на яго загрывае пакаюць кулі.

Так і не дапоўз тады Раман да рову. Ад вёскі са стралянінай беглі лаўцы. Бязглузда і смешна было совацца з адным рэвальверам на кулямёты. Ды і не меў ён на гэта права: яго чакалі ў атрадзе. І ён адступіў. За ім гналіся, стралялі. Ды, відаць, не на смерць было Раману. У адзенні ён пераплыў рэчку, схавалася ў лесе. І тут, у глухой пушчы, даў волю свайму гору. Прытуліўшыся да старой хвой, упаўшы тварам на яе шурпаты камель, Раман калаціўся ў бязгучным рыданні. Жах і трывога за Таню, злосць на сябе, бяссільная лютасць да ворагаў, якія пастрэльвалі яшчэ дзесь за рэчкай, — усё гэта агнём пякло яго душу. Ён прадчуваў, што здарылася нешта непараўнае.

У атрад Раман вярнуўся апоўдні. Маўклівы і пануры, ён зайшоў да камандзіра і, не тоячы свайго гора, сказаў усё, што пабачыў і перажыў сённяшняй раніцай. Ён дужа прасіў камандзіра ўдарыць па царкве, адпомсціць карнікам і за дзеда Хвёдарку, і за тых няшчасных, што пагарэлі ў агні, і, можа, за Таню.

Праз тыдзень атрад ударыў па кропцы, ударыў моцна, пад карань. Ніводнаму фашысту не ўдалося ўцячы. Але невясёлай была партызанская ўдача для Рамана. Раніцай, калі атрад святкаваў перамогу, яму паказалі магілу Тані. Пасечаная з кулямёта, Таня загінула якраз за тым грудком, да якога не дайшоў Раман.

У вялікіх душэўных пакутах перажываў Раман сваё гора, не мог дараваць сабе, што адпусціў Таню адну, не праводзіў да вёскі, не ўратаваў ад смерці. Прыгнечаны і маўклівы, хадзіў ён па сцежках, дзе, магчыма, засталіся Таніны сляды. І толькі няспынныя баі памаглі прыглушыць нясцерпны боль, адагнаць цяжкія думкі...

Даўно гэта было і цяпер ужо, як сон. А ці сон? Не! Досыць адной нейкай драбніцы: свежага следу праз багню, даўным-даўно чутага паху хвой, зялёнай сукенкі, што выпадкова мільганула між кустоў, каб усплыло ў думках мінулае — свежае і жывое. Раман уважліва бачыць Таню. Здаецца, вунь яна ідзе па кургане, махае хусцінкай. А над лугам гойдаецца песня. Як і тады, даўным-даўно.

В
О
Е
Р

П
І
С
Ь
М
О

П
І
С
Ь
М
О
В
А
Ш
А

СЮДЫ ПРЫЕМНА ЗАЙСЦІ

Каля гэтага прылаўка заўсёды гучыць музыка. Мусіць, таму і збіраюцца тут людзі не толькі з Сіняўкі, але і з іншых вёсак. Вось нерашуча топцацца юнак, штосьці шукае ў спісах грампласцінак.

Прадавец Ірына Крыкала спяшаецца на дапамогу:

— Вось гэту вазьміце, яна вам спадабаецца...

Неяк прадаўцы заўважылі, што некалькі дзён у магазін заходзіць светлавалосая дзяўчына. Прачытае спіс грампласцінак і выходзіць. Загадчыца магазіна Галіна Сілаева зацікавілася ёю. Аказалася, што Валі Ількевіч — рахунковаму работніку спадабалася некалькі песень, а вось грампласцінак з іх запісамі няма. Прадаўцы паабяцалі дзяўчыне завезці іх у бліжэйшы час.

— Як вам падабаецца магазін? — спыталі мы ў аднаго з пакупнікоў, які толькі што набыў тут радыёлу «Ангара».

— Сюды прыемна зайсці, бо ведаеш, што твой заказ будзе выкананы.

У гэты дзень некалькі чалавек сталі ўладальнікамі тэлевізараў. Штогод павялічваецца пакупныя здольнасці працоўных. У гэтым пераканаліся прадаўцы Галіна Сілаева і Ірына Крыкала.

Ул. САЗАНОВІЧ,
слухач Мінскай ВПШ

Клецкі раён.

ТАТАВА ФОТАКАРТКА

Дарагая рэдакцыя, напісаць вам прымусіла размова з васьмігадовым хлопчыкам Віцём Івановым. Бацькоў яго я не ведаю. Але з гутаркі зразумела, што для хлопчыка будзе лепш, калі яго сапраўднае імя не будзе названа. Можна прачытаць бацькі і адукацыя. Сама я пенсіянерка, працую ў дзіцячым садзе вартаўніком.

Аднойчы прыйшла на дзяжурства і сустрэла сімпатычнага хлопчыка. Ён лазіў па лесвіцах і вельмі ветліва, міла папрасіў, каб я дазволіла яшчэ крышку «патрэніравацца». Не ведаю чаму, але ён мяне зацікавіў. Я пачала распытваць, дзе ён вучыцца і ў якім класе. Хлопчык ахвотна адказваў. Я спыталася пра бацькоў. Вось наша размова.

— У цябе ёсць тата?

— Ён разышоўся з мамай...

— Чаму?

— Тата часам выпіваў, ён працуе ша-

фёрам у пажарнай ахове. Там, бабуля, нельга не піць.

— Чаму нельга не піць?

— Бо шафёры тады не будуць лічыць яго сябрам.

— А ты любіш свайго тату?

— Пачынаю адвыкаць, але каб не забыць зусім, нашу з сабой яго фотакартку.

Ён зняў пінжачок, знайшоў у рукаве дзірачку, вывернуў. Там няўмела была прышыта белымі ніткамі кішэнька з чырвоненькага шматка. Ён беражліва дастаў пацёртую фатаграфію і працягнуў мне.

— Які ён у цябе прыгожы. І добры, напэўна. Ён цябе любіць, падарункі носіць?

— Любіць! Прыходзіць, просіцца да нас жыць, прыносіць мне падарункі і цукеркі. А мама яго гоніць і сварыцца. Мне яго шкада, але што я зраблю, калі мама і мяне лае, калі я за яго заступлюся...

Ён узяў фотакартку з маіх рук і так міла пацалаваў яе, паклаў у сваю сакрэтную кішэньку, а мне сказаў:

— Я вас, бабуля, вельмі прашу, не гаварыце маёй маме, што ў мяне ёсць татава картка. Мяне ў школе дражняць «сірата безбацькоўская». А як я пакажу картку, дык і змоўкнуць.

На гэтым скончылася наша размова. Але на сэрцы застаўся цяжкі асядак. Дарослыя людзі, бацькі бяздумна наносяць незагойныя раны сэрцу дзіцяці, якое толькі пачынае жыць... І як дзіцяці хочацца, каб былі яны разам, мама і тата.

Я спадзяюся, што прачытаюць маё пісьмо Віцевы бацькі. Можна хлопчыкава мама пашкадуе сына і верне яму роднага тату, а тата ахвяруе чаркай гарэлкі дзеля свайго дзіцяці.

В. СМАГІНА

г. Віцебск

«РАБОТНИЦА І СЯЛЯНКА» ДАПАМАГЛА

Ганна Сцяпанавна Вятрова скардзілася ў часопіс, што ёй неабгрунтавана спынілі выплату пенсіі. Яе пісьмо рэдакцыя накіравала ў Міністэрства сацыяльнага забеспячэння БССР. Вось што адказаў міністр тав. Аўхімовіч:

«Па сутнасці заявы грамадзянкі Вятровай Г. С. Міністэрства сацыяльнага забеспячэння БССР паведамляе, што рашэннем камісіі па назначэнню пенсій членам калгасаў Клімавіцкага раёна ад 15 мая 1972 года выплата раней назначанай пенсіі ёй адноўлена.

Выплата пенсіі Вятровай Г. С. была спынена па віне работніка абласнога аддзела сацыяльнага забеспячэння, на што загадчыку Магілёўскага аблсабеса т. Сысою строга ўказана».

З залы суда

ЗЛАЧЫНЦЫ ПАКАРАНЫ

У 4-м і 6-м нумарах нашага часопіса чытачы пазнаёміліся з запіскамі следчага па асабліва важных справах Пракуратуры БССР Міхаіла Кузьміча Жаўняровіча «Трэці варыянт». Нікога не пакінула абыхавым трагічная смерць адзінаццацігадовай дзяўчынкі Тасі, якая загинула ад рук забойцаў.

Пяць дзён карпатліва правяраў матэрыялы папярэдняга следства Вярхоўны суд рэспублікі. Дэталь за дэтальлю паўставала карціна страшэннага злачынства. Матэрыялы папярэдняга следства поўнасьцю пацвердзіліся. Суд прызнаў А. Буга і М. Турончыка вінаватымі ў забойстве дзяўчынкі з мэтай грабязу і прыгаварыў А. Буга да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу, М. Турончыка — да 15 гадоў пазбаўлення волі.

Прыгавор канчатковы і абскарджанню не падлягае.

Кансультацыя юрыста

ПРАШУ РАСТЛУМАЧЫЦЬ

Я была ў шлюбе з грамадзянінам Градоўкіным. У 1970 годзе шлюб скасаваны. Маю дачку, якой шэсць гадоў. Яшчэ да рэгістрацыі шлюбу, але ў перыяд нашага сумеснага жыцця Градоўкін уступіў у жыллёва-будаўнічы кааператыв. Грошы ён унёс з назапашванняў, нажытых да нашага сумеснага жыцця.

Якія ў мяне правы на гэтую кватэру?

Л. ГРАДОЎКІНА

г. Віцебск

Мяркуючы па пісьму, Вы, паважаная Л. І. Градоўкіна, не маеце права на долю паю ў кааператывнай кватэры (інакш кажучы, на раздзел кааператывнай кватэры). Калі ў час Вашага шлюбу з Градоўкіным Вы прымалі ўдзел у пагашэнні абавязацельства па пазыцы, то можаце спagnaць адпаведную грашовую кампенсацыю, але толькі ў выпадку вызвалення жыллага памяшкання (п. 7 пастановы Пленума Вярхоўнага суда СССР ад 25 лютага 1967 года).

Што датычыць права карыстання жыллой плошчай у кааператывнай кватэры, наогул, то гэта самастойнае пытанне. Члены сям'і пайшчыка маюць роўнае з ім права на карыстанне кааператывнай жыллой плошчай. Гэта азначае, што да таго часу, пакуль пайшчын не страціў права на пражыванне ў кватэры, не траціць яго і член сям'і, што пражывае разам з ім, нават калі апошні і спыніў з пайшчыкам сямейныя адносіны. Напрыклад, калі з членам кааператыву пражывала яго жонка, то пры скасаванні шлюбу яна мае права жыць у кватэры і ў тым выпадку, калі ёй і не належыць частка ўнесенага ў кааператыв паю.

Прашу растлумачыць парадак перамены імя.

Е. БОЙКА

г. Баранавічы

Перамена прозвішчаў, імён і імён па бацьку грамадзянамі СССР дапускаецца пасля дасягнення імі 18-гадовага ўзросту і ажыццяўляецца з дазволу абласнога, гарадскога (гарадоў рэспубліканскага падпарадкавання) органа запісу актаў грамадзянскага стану. Дазвол на іх перамену выдаецца толькі ў тых выпадках, калі для гэтага ёсць важкія ўважлівыя прычыны (іх немілагучнасць, цяжкасць вымаўлення і інш.).

Хадайніцтва аб перамене прозвішча, імя, імя па бацьку падаецца ў бюро ЗАГС выканаўчага камітэта раённага (гарадскога) Савета дэпутатаў працоўных па месцу жыхарства заяўніка.

Пры задавальненні хадайніцтва заяўніку тлумачыцца, што ён павінен у месячны тэрмін зарэгістраваць перамену прозвішча, імя, імя па бацьку. У выпадку пропуску гэтага тэрміну без уважлівых прычын дазвол траціць сілу.

Адмова ў перамене можа быць абскарджана ў выканком абласнога, гарадскога (гарадоў рэспубліканскага падпарадкавання) Савета дэпутатаў працоўных.

Перамена прозвішча, імя, імя па бацьку не дапускаецца ў наступных выпадках: калі заяўнік знаходзіцца пад следствам, судом або ў яго маеца судзімасць; калі супраць перамены прозвішча, імя, імя па бацьку ёсць прызначэнні з боку зацікаўленых дзяржаўных органаў.

А. ХВАСТОУ,
кандыдат юрыдычных навук.

СЫН ПАЙШОЎ У ПЕРШЫ КЛАС

Вось і верасень настаў. Ваша дзіця аправула вучнёўскую форму. Цяпер яно не проста дзіця, а школьнік або школьніца і мае ўжо іншыя правы і абавязкі. Школьнік вучыцца, а вучэнне — гэта не гульня, якую можна спыніць, калі захочаш. Вучэнне — праца. І для першакласніка праца нялёгкая.

Калі вы бачыце сына з ранцам за спінай, вы думаеце: «Вось і вырас мой Віцік, стаў зусім самастойным... Але ўбачыўшы яго на пляцоўцы пасля школы з хлопчыкамі, якія перасыпаюць пясочак, вы рэзка скажаце яму: «Вось знайшоў занятка, а яшчэ школьнік». Або: «Кінь ты гэтую малечу, табе ўвесь дзень абы гуляць. Лепей бярыся за ўрок».

Вядома, урокі — асноўны занятка школьніка. Але памыляюцца бацькі, якія рэзка адгараджваюць першакласніка ад яго звыклых захапленняў, гульняў. Ні ў якім разе нельга рэзка парываць з усімі прывычкамі, гульнямі, цацкамі. І адначасова трэба вельмі цярпліва дапамагаць першакласніку ўвайсці ў плынь новага жыцця. Устапоўлена, што гульня і яшчэ раз гульня, у тым ліку і ў лялькі, патрэбна дзіцяці як паветра, як піццё, як яда.

Мы ўбачым новую работу «Беларусьфільма» — шырокаэкранную мастацкую кінастужку «Магіла льва». Яна пастаўлена рэжысёрам Валерыем Рубінчыкам.

— Штуршком для стварэння нашай кінакарціны, — гаворыць аўтар сцэнарыя Юрый Лакербай, — паслужыла высокапаэтычная, эмацыянальная паэма Янкі Купалы. Аднак у сцэнарыі рамкі падзей значна пашыраны.

У ролі Машэкі здымаўся папулярны кінаакцёр Алег Відаў. У іншых ролях заняты Валянціна Шэндрыкава, Марыс Ліепа, Ігар Ясуловіч, Валянцін Нікулін.

Савецкая журналістка Ксенія Троіцкая і ўдзельнік грэчаскага Супраціўлення Мемос Янідзіс сустракаюцца ў Маскве. Пра іх каханне, пра падзеі ў сучаснай Грэцыі, якая пакутуе пад уладай «чорных палкоўнікаў», пра барацьбу з фашызмам расказвае фільм «На рагу Арбата і вуліцы Бубулінас». Гэта шырокаэкранная мастацкая кінакарціна пастаўлена на кінастудыі «Масфільм». Аўтары сцэнарыя —

Часта здараецца, што дзіця, якое марыць пра школу, імкнецца стаць добрым вучнем, праз два-тры тыдні астывае да вучэння. «У мяне баліць живот. Можна, я не пайду ў школу?» «Ты каза-ла, што сёння прыйдзе цёця Аня. Мож-на, я застануся дома?»

Што адбываецца з гэтым школьнікам? Чаму ён не хоча ісці ў школу? Аназваецца, такія паводзіны — вынік неадарэчнай бацькоўскай строгасці: адабралі любі-мыя цацкі, забаранілі гуляць.

Такім чынам, першае: не пазбаўляйце вашага першакласніка цацак і гульніў. Яны памочнікі вучобы. Далей. Для доб-рай вучобы неабходна, каб у дзіцяці былі строга вызначаныя гадзіны для ўсіх відаў яго дзейнасці да школы і пасля яе. Не трэба забываць ні пра гульні, ні пра школьныя працоўныя абавязкі.

Няправільна робяць тыя бацькі, якія з моманту паступлення дзіцяці ў шко-лу вызваляюць яго ад усіх бытавых да-ручэнняў. Гэтая глыбокая памылка на-шых добрых мілых мам наносіць вялі-кую шкоду не толькі працоўнаму, але і маральнаму і разумоваму выхаванню. У вусных і пісьмовых адказах на пы-танне «Як я памагаю маме» дзеці проста адказваюць: «Я сам апрабуюся, мыюся, засцілаю ложка і сам мыю свой кубак». Ды хіба гэта дапамога бацькам? Гэта тыя элементарныя, найпрасцейшыя аб-авязкі, якія дзеці павінны навучыцца вы-конваць яшчэ да школы. Такім чынам, ваш першакласнік павінен умець штось-ці рабіць не толькі для сябе, але і для ўсёй сям'і. Лепш, калі гэтыя працоўныя абавязкі пастаянныя (паліць кветкі, ку-піць хлеб або малака, пагуляць з малод-шымі).

На працягу першага паўгоддзя ў пер-шым класе дзеці слухаюць, глядзяць, чытаюць і дзейнічаюць (алоўкам, руч-кай, нажніцамі), працуюць з дыдактыч-нымі матэрыяламі. Яны стараюцца слу-хаць тлумачэнні настаўніка, сачыць за яго думкай і дзеяннем, часта не спраў-ляюцца, адстаюць... Як дапамагчы пер-шакласніку? Як дагнаць яму сваіх та-варышаў?

Вось як гэта робіць мама першаклас-ніцы Надзі К. Перш за ўсё Надзіна мама часта бывае ў школе, выконвае ўсе па-рады настаўніцы.

— Купіце Надзейцы кніжкі-расфар-

боўкі, няхай дзяўчынка штодзённа ма-люе.

Спачатку маці Надзейкі не вельмі зра-зумела: навошта маляваць, калі ў Надзі дрэнна з пісьмом? Але настаўніца раст-лумачыла:

— Цяжкасці Надзі ў тым, што ў яе непадрыхтавана рука. І няхай вас не бянтэжыць, што гэтыя альбомчыкі-рас-фарбоўкі выпушчаны для дашкольніка. Чым больш Надзя будзе штрыхаваць алоўкам, чым акуратней навучыцца вы-конваць гэтую работу, тым больш упэ-неныя будуць яе рухі пры пісьме і менш будзе стамляцца рука.

— А як у Надзі з чытаннем? — пытаец-ца мама.

З чытаннем у яе таксама не ўсё добра, асабліва з вымаўленнем гукаў і пераказ-зам. Надзя не ўмее пераказваць пачутае і прачытанае.

Трэба сказаць, што навык чытання, пераказ таксама з'яўляецца вельмі скла-даным псіхічным актам. Многія бацькі не ведаюць усёй складанасці гэтага пра-цэсу. У ім удзельнічаюць зрокавы, слы-хавы і рухальны аналізатары, разна-стайныя формы аналізу і сінтэзу, неаб-ходныя для разумення тэксту. Чытан-не — гэта ўзнаўленне гукавой формы сло-ва на аснове графічнага ізабражэння. Вельмі важна, каб гукавая форма пры чытанні была адноўлена як мага больш дакладна. А дзеці яшчэ не ўмеюць гэта-га рабіць. Яны блытаюць некаторыя лі-тары, спрашчаюць словы, не вымаўля-юць асобных гукаў.

Вельмі цяжка для першакласніка пе-раводзіць літары ў гукі і зліваць гукі ў словы. Яны канструююць гукавую фор-му слоў не з гукаў (м, н, л, э), а з на-зваў (эм, эн) або падвойных гукаў (мэ, нэ). А такім чынам гукавы вобраз слова стварыць немагчыма. Вядома, гукавую будову слова бацькі не здолеюць рас-крыць дзіцяці, ды ад іх і не патрабуй-ца. А што ж патрабуйца? Патрабуйца чытанне свабоднае, выразнае. Спачатку няхай прачытае павольна і выразна каз-ку сама маці, а потым Надзя прачытае і пераказае.

У першы раз Надзя з мамай вельмі старанна выконвалі гэтае заданне: дзяў-чынка вывучыла казку на памяць.

— Колькі часу вы з ёй займаліся? — спытала настаўніца.

— Ды не так і многа. Засталіся без

прагулкі. Трэба ж дагнаць іншых дзя-цей, — адказала Надзіна маці.

— А навошта гэтак? Хай бы прачыта-лі казку ды і пайшлі гуляць. Абавязко-ва трэба гуляць. А на прагулцы і ўспом-нілі б, што чыталі. Няхай дзяўчынка прыгадае і цяжкія словы і цяжкія гукі, няхай вучыцца непасрэдна перадаваць думкі сваімі словамі. Гэта вельмі і вель-мі важна для разумовага развіцця.

Многія дзеці з малодшага ўзросту лёгка запамінаюць прачытанае, выву-чыць на памяць ім нават лягчэй, чым расказаць. Але трэба, каб яны абавяз-кова пераказвалі, гэта важна таму, што вучыць дзіця самастойна думаць. Ну а цяжкія словы, гукі? Такія трэніроўка таксама карысна.

Як малюе Надзя? Малюе з ахвотай, свае малюнкi яна наклеівае на чыстую паперу.

— Гэта добра, — сказала настаўніца. — Гэта карысна і па пісьму, і па працы, і па малюванню.

І яшчэ адна парада. Першакласнік вы-вучае склад ліку. Дзіця павінна сабе вы-разна ўявіць, іменна зразумець, а не за-вучыць, з якіх лікаў можна, скажам, склаці лік сем (7). Некаторыя бацькі прымушаюць сваіх дзяцей завучваць на памяць склад ліку: адзін і шэсць будзе сем, два і пяць будзе сем. І часта дзеці запамінаюць гэта проста механічна. Нам жа трэба клапаціцца аб развіцці дзя-цей — значыць, будзем вучыць іх сама-стойна думаць. Дайце Надзі якія-небудзь прадметы — ну, скажам, яловыя шышкі. Вы прапануеце: «Давай гуляць у сямёр-ку. Я буду класці ў каробку шышкі, а ты дадавай столькі, каб заўсёды было сем». Пакладзіце спачатку дзве, потым шэсць, потым адну шышку. Няхай На-дзя думае, колькі трэба дадаць. Калі яна зробіць правільна, пахваліце яе, па-радуіцеся разам з ёю.

Надзіна мама старанна выконвала ўсе парады настаўніцы, і ў сшытку ў дзяў-чынкi з'явіліся першыя чацвёркі, а за-тым і пяцёркі. У Надзінай сям'і быў створан той псіхалагічны клімат, які не-абходны для паспяховага вучэння.

Да стварэння такога разумнага псі-халагічнага клімату неабходна імкнуцца кожнай сям'і, дзе ёсць першакласнік.

В. ЖУКОўСКАЯ,
дацэнт, кандыдат псіхалагічных
наук

Галіна Шчадро́ва і Манос Захары́яс, рэжысёр-паста-ноўшчык — Манос Заха-ры́яс.

Галоўныя ролі выкон-ваюць Уладзі́мір Скама́роў-скі і Людмі́ла Чурсі́на.

П'есы Анато́лія Сафра́на-ва «Кухарка» і «Кухарка за-мужам» шмат гадоў ішлі ў

тэатрах нашай краіны з ня-зменным поспехам. Некаль-кі год назад кінагледачы пазнаёміліся з героямі экранізацыі «Кухаркі», ажыццёўленай на кінастудыі «Масфільм». Нядаўна на гэ-тай жа студыі закончаны ра-боты над каляровай шыро-каэкраннай музычнай кіна-камедыяй «Летнія сны».

Сцэнары́й фільма напісаў А. Сафра́наў па матывах п'ес «Кухарка замужам» і «Паўлі́на». Паставіў карціну малады рэжысёр Валя́нцін Кальцо́ў.

У галоўных ролях здыма-ліся Ната́лья Фа́цеева, Люд-мі́ла Гурча́нка, Міка́лай Тра-фіма́ў, Віта́лій Ша́павалаў, Анато́лій Вядзе́нкін.

Выпускаецца на экраны рэспублікі новая шырока-экранная мастацкая кіна-стужка «Печкі-лавачкі», па-стаўленая рэжысёрам Васи́ліем Шукшы́ным на Маско́ў-скай кінастудыі імя М. Гор-кага па свайму сцэнарыю.

Р. КРОПЛЯ

Кадр з кінафільма
«На рагу Арбата і ву-
ліцы Бубуліна».

Кадр з кінафільма «Магіла
льва»

Леў МАРОЗ

Лорд

Са сцэжкі збіўся я
ў гушчарнік дзікі,
І ноч не засвяціла ў небе
зор...
Тады мяне
ўслед за сабой паклікаў
Сабака мой
са смешным імем Лорд.
Няўкладны быў сабачка
і няўдалы,
Нічога ў ім ад лорда
не было...
Па лесе паблукалі мы
нямала,
Ды Лорд прывёў
мяне ў сяло.

Масляты

Зжаўцелі клёнаў шаты,
Зжаўцелі і дубы.
З'яўляюцца масляты,
Апошнія грыбы.

Кладу я ў поўны кошык,
Знаходжу зноў і зноў
Капелюшы прыгожых
Праменістых грыбоў.
Глядзяць масляты смела,
Падміргваюць:

— Бяры!
Бо заўтра ў шапках белых
Стаяць нам у бары.

Пячаткі

Баравікі, грузды, масляткі,
Апёнкі і махавікі,
Нібыта круглыя пячаткі,
Запаланілі хмызнякі.

Не дзіва:
Год быў ураджайны.
Грыбы апошнія ўзышлі,
Нібыта восень зацвярджае
Здабыткі дбайнае зямлі.

Андрэйкі

Ёсць такія грыбы —
Андрэйкі,
Што растуць у лясной глушы,
Аб'яднаўшыся ў сямейкі,
Нацягнуўшы капелюшы.

Восень свеціцца ў чыстых
росах,
Хутка выскачыць снегавей,
І развітвацца
Да цёзка
Адпраўляецца ў лес Андрэй.

Ён ідзе ў хмызнякі густыя,
Іх збірае па аднаму,
А засне —
І андрэйкі тыя
У парасонах ідуць к яму.

МАЛДАЎСКІЯ

АДВАРНАЯ РЫБА З ЧАСНАКОМ

На 500 г. рыбага філе — 2—3
зубочкі часнаку, спецыі.

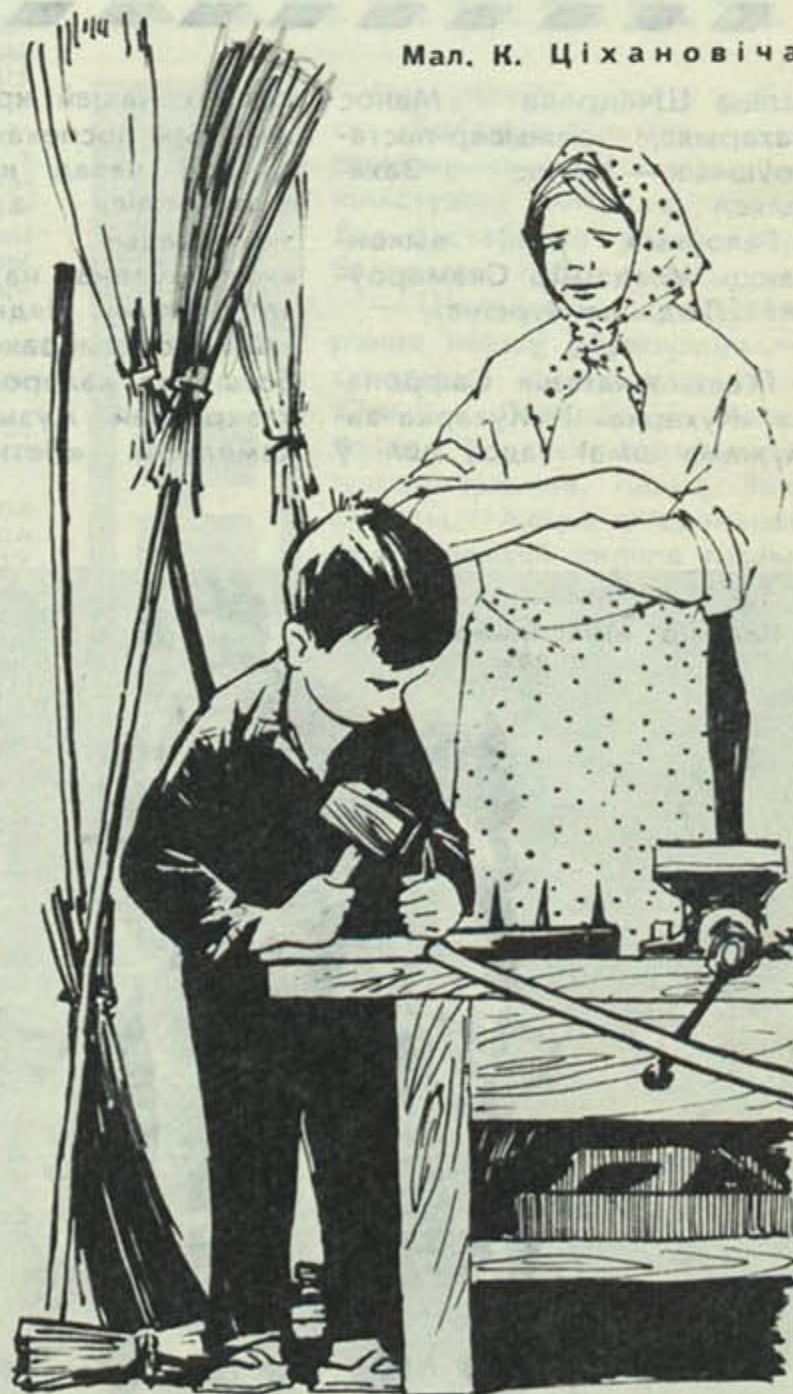
Нарэзаць філе рыбы на парцыённыя кавалкі і звариць у невялікай колькасці вады з соллю і спецыямі. Выняць гатовую рыбу, выкіпаціць адвартак, каб яго засталася не больш палавіны. Расцерці часнок з соллю, разбавіць адварам і паліць гэтым соусам рыбу.

БОРШЧ З ФАСОЛЯЙ

На 500 г. грудзінкі — 300 г
фасолі або гароху, 1 цыбуліна,
1 морква, корань пятрушкі,
2 ст. лыжкі свінога тапленнага
сала, 0,5 л квасу хлебага, зяленіва пятрушкі.

Вэнджаную грудзінку звариць да гатоўнасці, затым выняць і нарэзаць на парцыённыя кавалкі. У кіпячы булён пакласці фасоллю, папярэдне замочаную, і варыць, пакуль

Мал. К. Ціхановіча.

ЗУБНЫ МАЙСТАР

А. ПАСКРОБЫШАЎ

Дзеда ў майстэрні не было.
— І куды ён знік? — думаў Толік.
У кутку ляжалі навізаныя венікі. Мусіць, пайшоў дзед па каня, каб адвезці венікі на калгасную канюшню.
Толік пачаў надзяваць венікі на тронкі. У гэты момант у майстэрню зайшла цётка Паўліна з паламанымі граблямі.
— А дзе ж майстар? — запытала яна ў Толіка.
Толік агледзеў суседчыны граблі і супакоіў цетку:
— Вы не турбуйцеся, я ўсё зраблю як трэба.
Цётка з цікавасцю глядзела, як Толік адзін за адным уставиў тры драўляныя зубы ў яе граблі.
— А я і не ведала, які ты малайчына, — пахваліла яна Толіка. — Зубны майстар, ды і годзе...
І на развітанне пачаставала Толіка салодкай, як мёд, ігрушай-бэрай.

І АРМЯНСКІЯ СТРАВЫ

яна не стане мяккая, затым да-
даць пасераваныя карэнні і
цыбулю, соль, перац, лаўровы
ліст. За 15—20 мінут да закан-
чэння варкі наліць у суп хлеб-
ны квас і даць пракіпець. Пры
падачы пакласці ў суп вэнджа-
ную вараную грудзінку і зя-
леніва.

МУСАХА З ГАРОДНІНЫ

На 600 г ялавічыны—150 г.
тапленнага ялавічнага тлушчу,
150 г рысу, 2 цыбуліны, 200 г
памідораў, 500 г гарбуза, або
500 г капусты, або 600 г буль-
бы, або 700 г баклажанаў.
Ялавічыну нарэзаць кубікамі
вагой по 10—15 г і смажыць.
У пасуду пакласці слой агарод-
ніны, на іх слой смажанага мя-
са, змяшанага з рэпчатой цы-
буляй і рысам, закрыць пала-
вінкамі памідораў, заліць бу-
лёнам так, каб прадукты былі
пакрыты ім, і тушыць. Гарбуз,
бульбу, баклажаны, нарэзаныя
кавалачкамі, перад тушэннем
абсмажыць, капусту абліць ва-
рам.

ШАШЛЫК У КАСТРУЛІ

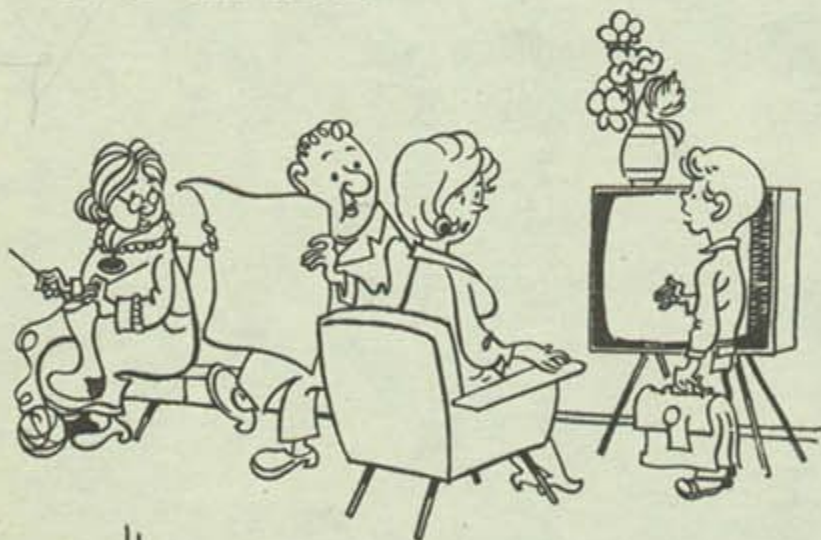

На 600—650 г бараніны—
100 г лою, 150 г цыбулі, 1/2
шклянкі гранатавага соку.
Нарэзаць мякаць бараніны
кавалачкамі (па 40—50 г). Аб-
смажыць на патэльні, пакуль
не ўтворыцца румяная скарын-
ка. Складзі ў каструлю, уліць
2—3 сталовыя лыжкі гарачай
вады. Накрыць пасуду і ту-
шыць, пакуль бараніна не зро-
біцца мяккая. Пакласці на блю-
да, пасыпаць нашаткаванай
рэпчатой цыбуляй і заліць гра-
натавым сокам.

КУРАНЯТЫ З СУШАНЫМІ ФРУКТАМІ

На 0,5 кг кураняці—60 г мас-
ла тапленнага, 100 г разынак,
60 г чарнасліву, 1 цыбуліна,
10 г смятаны, зяленіва пятруш-
кі.
Куранё разрэзаць на два або
чатыры кавалкі, змазаць смя-
танай і абсмажыць на масле,
затым дадаць дробна нарэза-
ную пасераваную цыбулю, чар-
насліў, разынкі, крыху вады
і тушыць 15—20 мінут. Пры
падачы пасыпаць зяленівам.

ГУМАР

— Тата, мама, бабуля! Ка-
нікулы скончыліся, бярыце-
ся за мае ўрокі.

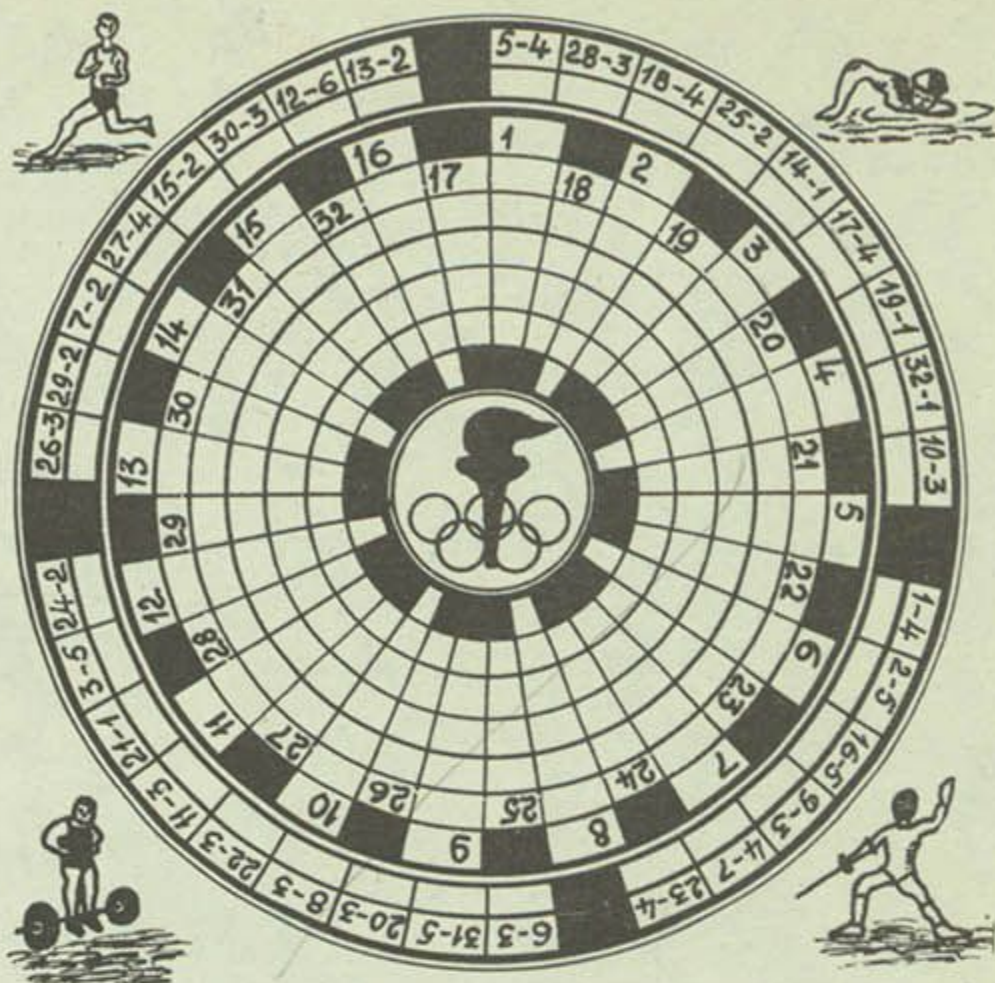

— Ведаеш, даражэнькая,
хацела купіць пральную ма-
шыну, але маці прыехала.

Мал. А. Чуркіна.

На першай старонцы вокладкі: «У школу».

На чацвёртай старонцы вокладкі: такія ўпрыгожанні з латуні
і мельхіёру вырабляюць майстры галантарэйнага цэха Віцеб-
скага Дома быту.

ПЫТАННІ ЗАДАЧЫ-ШЫФРАГРАМЫ „АЛІМПІЯДА“

XX Алімпійскім гульням прысвяціў сваю задачу-шыфраграму
«Алімпіяда» Леанід Маслоўскі.

У сектары, якія ідуць да цэнтра, упішыце словы, значэнні
якіх прыведзены ніжэй. Калі правільна ўпішаце, то прачытае-
це прозвішчы чатырох шырока вядомых беларускіх спартсме-
нак, якія зашыфраваны ў знешнім крузе. Першая лічба клеткі
знешняга круга паказвае нумар слова, другая—якую літару
па ліку трэба браць з гэтага слова.

1. Нацыянальны герой Эфіопіі, двухразовы алімпійскі чэм-
піён у марафонскім бегу. 2. Першы сярод савецкіх спартсме-
наў алімпійскі чэмпіён па коннаму спорту. 3. Частка стадыёна.
4. Від лёгкай атлетыкі. 5. Савецкі штангіст, лепшы спартсмен
XVII Алімпійскіх гульняў. 6. Каманда або спартсмен, якому
аддаюць перавагу перад іншымі. 7. Савецкі вяслар, трохра-
зовы алімпійскі чэмпіён. 8. Сярэбраны прызёр XVII Алімпійскіх
па паруснаму спорту ў класе «Фін». 9. Выдатны савецкі скара-
ход, пераможца XVI Алімпійскіх гульняў. 10. Суддзя на старце.
11. Італьянскі баксёр, алімпійскі чэмпіён 1964 года. 12. Савец-
кая спартсменка, уладальніца залатой алімпійскай медалі па
вяславанню на байдарцы-адзіночцы на 500 м. 13. Бронзавы
прызёр Мексіканскай алімпіяды па плаванні брасам на 100 м.
14. Асабліва меткі стралок. 15. Асабісты састаў паруснага або
грабнага судна. 16. Выдатны савецкі пяціборац, двухразовы
алімпійскі чэмпіён. 17. Англіійская тэнісістка, першая чэм-
піёнка сучасных Алімпійскіх гульняў. 18. Гара ў Грэцыі, назва
якой звязана з гісторыяй Алімпійскіх гульняў. 19. Фінскі
спартсмен, герой Парыжскай алімпіяды. 20. Румынская лёгка-
атлетка, чэмпіёнка XVIII Алімпійскіх гульняў па скачках у
вышыню. 21. Спартыўная лодка. 22. Герой Берлінскай алімпі-
яды 1936 года. 23. Знак адрознення на форме спартсменаў.
24. Савецкі баскетбаліст, бронзавы прызёр XIX Алімпійскіх
гульняў. 25. Савецкая гімнастка, чэмпіёнка Мексіканскай алім-
піяды ў камандным заліку. 26. Заклучная частка спароніц-
тваў. 27. Алімпійскі чэмпіён 1968 года па кіданню кап'я. 28. Бя-
гун на кароткія дыстанцыі. 29. Уладальніца бронзавага медаля
Мексіканскай алімпіяды па скачках у вышыню. 30. Спрынтэр,
уладальнік чатырох залатых алімпійскіх медалёў. 31. Зброя
фехтавальшчыка. 32. Чэмпіён XIX Алімпійскіх гульняў па ку-
лявой стральбе з дробнакалібернага пісталета.

Галоўны рэдактар М. І. КАРПЕНКА. Рэдакцыйная калегія:
М. М. БАСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, М. А. ЖЫДОВІЧ, М. С. КО-
НАВА, Р. У. КУДРЭВІЧ, Л. П. МАРЫНКЕВІЧ, Р. С. ПІЕНАВА,
А. П. УС, В. А. ЧАРНЯЎСКАЯ.

Адрас рэдакцыі: Мінск, Ленінскі праспект, 77.
Тэлефоны: галоўнага рэдактара—32-20-51, адказн. сакратара,
аддзела прамысловасці—32-38-14, аддзелаў сельскай гаспадар-
кі, культуры, быту—32-38-24.

Мастацкае афармленне Ю. У. Пучынскага.
Тэхнічны рэдактар І. А. Цылаў. Карэктар І. Л. Паўлава.

Журнал «Работница и крестьянка»
на беларуском языке. Издание ЦК КП Белоруссии.
АТ 09269. Здадзена ў набор 1/VIII-72 г. Папісана да дру-
ку 24/VIII-72 г. Друк. арк. 5,5. Аўт. арк. 7,3. Фармат 60×90/16.
Дадатак—выкрайка. Тыраж 379 946 экз. Зак. 1104. Цана 15 кап.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва
ЦК КП Беларусі, Мінск.

Дзяржаўная
бібліятэка
БССР
Імя У. І. Леніна

222680-9

000000 198 13 19

Цана 15 кап.

74995